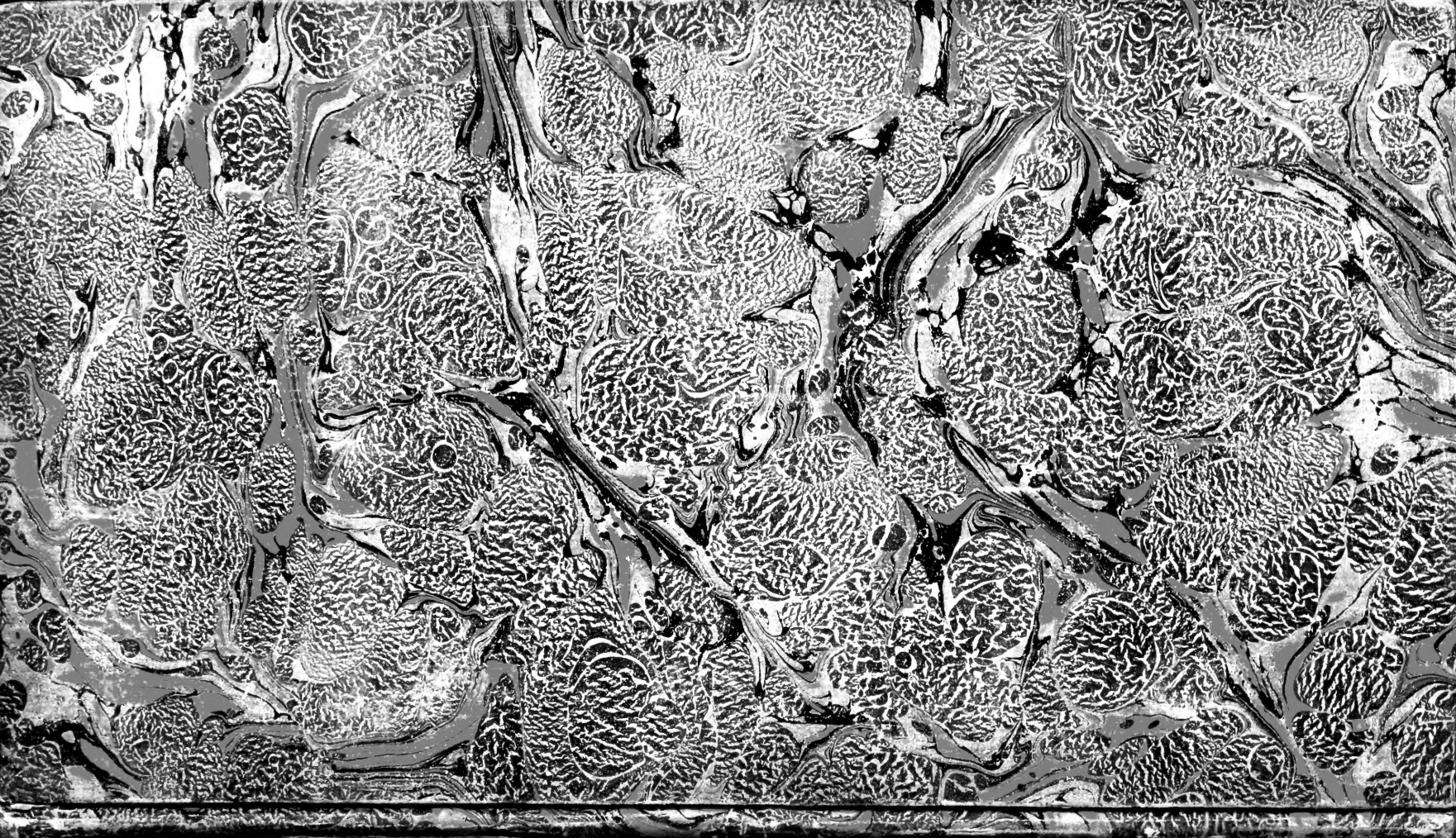

XS .V23
~~581.948.5~~
~~Sv.25~~

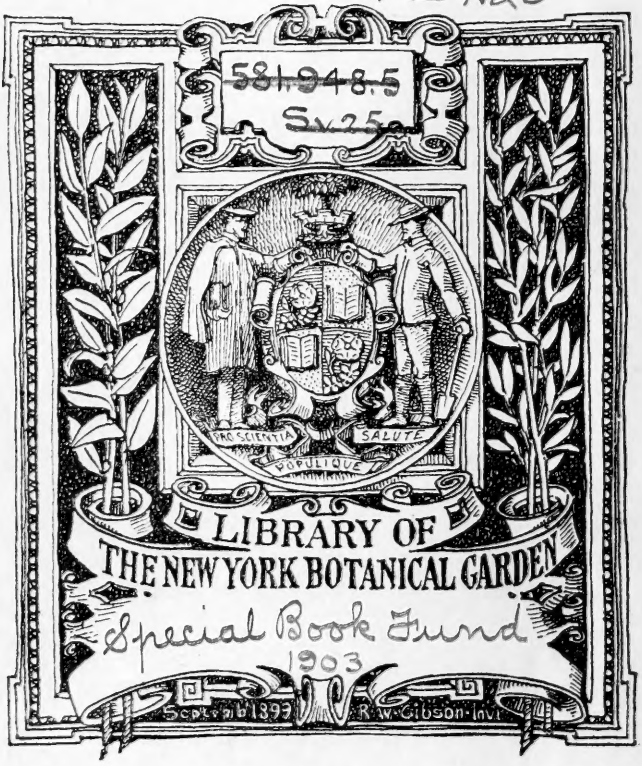

SVENSK BOTANIK

UTGIFVEN

AF

KONGL. VETENSKAPS ACADEMIEN.

NIONDE BANDET

innehållande N. 577—648.

Ifrån och med N. 595

sammanfattadt

af

Göran Wahlenberg

och

Texten tryckt hos PALMBLAD & C. i Upsala

1823—1825.

XS
.V23
1823-25

Grav. af Rouckman

LIBRARY
NEW YORK
BOTANICAL
GARDEN

ROSA ACHARII.

ACHARII-ROS.

Stjelkens taggar klo-krökta; *Småbladen* eggrunda, dubbelt sågtandade; *Blomskaften* körtelagtigt styfhåriga; *Blomfoderflikarne* mycket penndelta.

Det är en fägnad för utgifvaren, at på en gång få göra bekant en ny art af det sköna Ros-slägtet och tillika, vid dess införande i vår Skandinaviska Flora, kunna uplifva minnet af den, som först träffat och först såsom egen art anmärkt den, nemligen framl. Professoren och Ridd. Herr Doctor *Er. Acharius;* en gärd påkallad af tacksamhet från både vänskapen och vetenskapen.

Acharii-Rosen förekommer oss vetterligen endast i Östergöthland uti skogslundar på högländta ställen, särdeles vid Sjöstorp och på Omberget. Dess stam är sällan öfver 1½ alns höjd. Grenarne äro bruna med klo krökta taggar; Bladen, som ofvan äga en vacker grön färg, men under äro gråagtiga, hafva 2-3 parblad och et udda. Småbladen äro eggrunda och de yttre något spetsiga, på båda sidor glatta med något uphöjda nerver, dubbelt sågtandade med körtlar i spetsen af yttersta tänderna. Likaledes äro de aflånga Bladskärmarne och Blomskaften försedda med dylika körtelbärande hår. Fruktämnet är i början omvändt eggformigt; men öfvergår derefter til en mera oval form. Blomfodrets flikar äro starkt penndelta. Blommorna framkomma i Juli-Aug. merendels ensamma i toppen af de späda grenarne med korta skaft, och pryda busken med en vacker rosenröd färg. Blombladen äro bredt hårkantade och vid basen til färgen något blekare. Frukten har en slät och glatt yta, samt får vid sin mognad nästan eggform och en temligen liflig röd färg; den är hård, mognar sent med hårdt kött och qvarsitter nästan hela vintern på busken.

Denna Rosart skiljer sig från alla med R. canina närslägtade arter genom bladens dubbla sågtandning och ofvannämnde växtdelars utmärkta körtelagtiga styfhårighet samt från Rosa senticosa (N:o 475), som den kanske i vissa fall närmast liknar, äfven dermed, at Acharii Ros har alla sina

taggar, äfven de mindre, klo krökta och merä åtskiljda samt får fullröda blommor. Af kända utländska arter skulle den komma närmast den Engelska Rosa Dumetorum (enligt English Botany N:o 2579 och Woods Monogr. Ros. 210), om ej denna sednare utmärkte sig med en ludenhet på bladen, som Acharii Ros saknar, och bestämmer den således tydligen til en annan art.

Fig. är benäget meddelad af Hr *Agrelius*, ritad efter det i Acharii örtsamling befintliga Exemplar, och jemnförd med det af Acharius, under namn af R. pratensis beskrifna exempl. som finnes i Swartziska Herbarium. — a. föreställer en mycket förstorad sidodel af et blad. — b. en bladskärm förstorad och — c. frukten i nat. storl.

c
d
e
b
a

578.

STACHYS SYLVATICA.

SKOGS-STACHYS (AXÖRT *).

Stinknässla, Skarlakansgräs. Norrsk: *Duul, Dull, Griserod, stor Galtetand, stor Holnottu.* Dansk: *stor stinkende Dövnelde.* Tysk: *Waldrossnessel, Waldnessel, Heckennessel, grosse Stinknessel, Stucknessel, grosse stinkende Taubenessel, Scharlacknessel, Krötennessel, Krötenkraut, Bienensaug, Binsaug, Bulkeskraut, Schneppen.* Holl. *Bosch-Andoorn, Boschnetel.* Eng. *The Woodstachys, Hedgenettle, Hedge Woundwort.* Fr. *La grande Ortie puante.* Port. *Ortiga morta dos bosques.*

Stjelken tät; *Bladen* bredt hjertlika, skaftade; *Blommorna* 6 i hvarje krans.

Linn. Syst. Nat. 12. 394. 1. — Fl. Sv. 526. — *Willd.* Sp. pl. 3. 97. 1. DIDYNAMIA Gymnospermia. — *Liljebl.* 3. 326. 1. TVÅVÄLDIGE, med nakna Fröu. — *Retz.* Fl. œc. 704.

Det är i skogslundar, särdeles under buskar, stundom ock på bergiga trakter, som man träffar nästan öfver hela Skandinavien denna växt, hvars slägtmärken Sv. Botanik redan meddelat, då den N:o 431 anfört Kärr Knylörten.

Från en flerårig, krypande, men ej vidt utbredd rot, upstiger växtens stjelk til stundom 2 fots höjd, föga grenig, fyrkantig, täthårig med rakt utstående hår. Dess blad aftaga i storlek upåt, men äro alltid försedda med skaft, som i samma förhållande äro kortare; de äro bredt hjertlika, spetsiga, starkt sågade, tunna och veka, af en mörkgrön färg. De öfvergå likväl uptil mera til lansettform, i synnerhet vid blomkransarne. I Juni-Aug. månader framkomma i den axformiga toppen örtens carmosinröda i krans sittande blommor, 6 i hvarje krans. Blomfodret har 5 flikar eller liksom skarpa tänder af en i brunt stötande grön färg. Från den cylindriska blommans pipöpning utgå hvita strimmor. Dess stinkande lukt, som närmar sig Stinkörtens (Ballota ruderalis l. nigra), förråder en, ehuru ännu icke försökt, medicinsk kraft; men afhåller icke Boskapen, at uti *Skogs-Stachys* finna en smaklig föda, utan at den gifver mjölken någon bismak. Af Getter och Får ätes den

*) Slägtnamnet är grekiskt: Σταχυς, ax.

Stachys sylvatica.

oek, men mindre gerna; Hästar lemna den orörd, men Svinen tycka i synnerhet om roten. Blommorna besökas af Bi. At denna växt är et tilhåll för Grodor har gifvit anledning til sine af dess många tyska namn, och är af v. *Linnés* erfarenhet bestyrkt. — *Linder* upgifver at den, tagen före blomningen, ger en pomeransgul färg åt ylle, om det, efter föregången alunbetning, kokas i et starkt afkok af torra örten. Denna art skiljer sig från St. ambigua (Smith.) rätt väl genom denna sednares pipiga stjelk, och aflånga hjertlika blad.

Fig. meddelad af Hr *Agrelius*. — a. en öpnad blomma i sitt blomfoder. — b. blomfodret särskilt. — c. pistillen. — d. en ståndare. — e. et frö.

579.

1.

ERYTHRÆA LITTORALIS *(Friesii)*.

Strand-Erythræa (Rödört *).

Flera *Stjelkar* upkomma från roten; *Bladen* jemnbredt lansettlika; *Blomfodret* af blompipens längd och *Blommorna* i toppen knippvis tättsittande.

Fries Hall. 233. — Nov. Fl. Sv. 29. Pentandria, Monogynia. *Erythræa littoralis.*

2.

ERYTHRÆA RAMOSISSIMA.

Grenig Erythræa.

Stjelken vid roten enkel, sedermera mycket grenig; *Bladen* något ovala; *Blomfodret* kortare än blompipen; *Blommorna* i toppen hopgyttrade.

Pers. Syn. pl. 1. 283. 5.

Var β.

Bladen nästan eggrunda.

3.

ERYTHRÆA PULCHELLA.

Småtäck Erythræa.

Stjelken utan grenar; *Bladen* nästan eggrunda; *Blomfodret* kortare än blompipen; *Blomman* ensam i toppen.

Swartz Kgl. Vet. Akad. Handl. 1783. t. 3. f. 8, 9.

Af det slägte ur hvilket vi här få meddela flera närgränsande arter, har Sv. Botanik redan N:o 219 öfverlemnat en, tilförene hänförd til Gentianslägtet. *Curtis* har först skiljt dessa från Gentiana och gifvit dem namn af Chironia: som *Theophrastes* i sin Historia plant. Lib. 9 redan med Χειρωνιον uptagit. Vi hade visserligen här bort bibehålla et så åldrigt slägtnamn, om ej *Persoon* på goda skäl funnit för godt bibehålla namnet Chironia för helt andra arter. Et nytt ombyte af slägtnamn hade således endast ökat den mångdelning, för hvilken Botaniska vetenskapen, nu mera än förr, dels af mindre kunnige, dels af personer, som äro förälskade i egna idéer, olyckligtvis ändå är nog blottställd. *Persoon* har efter *Richard* utmärkt Erythræa ge-

*) Slägtets namn härleder sig från: ερυθραιος, röd.

nom dess tiltryckta, nästan 5:sidiga, 5:tandade blomfoder, dess trattlika med lång pip försedda blomkrona; dess efter frösättningen spiralvridna ståndareknappar och en nästan jemnbred enrummig kapsel. Deremot hafva Chironiæ et 5:delt blomfoder, en nästan hjullik blomkrona, och et 4:rummigt fröhus. — Från Gentianerne är Slägtet dessutom redan tilräckligen skildt derigenom, at de hafva 2:ne tydliga pistiller.

Vi vilja här följa den af *Persoon* redan antagna indelning i sådana som hafva blommor 1:o med skaft och 2:o utan skaft: til de förra hör den *Erythræa*, som först blifvit af den skarpsynte, så mycket af Vetenskapen förtjente Mag. Docens *Fries*, anmärkt såsom Svensk, under namn af Er. littoralis. Han har äfven haft godheten meddela det exemplar, som ligger til grund för den här gifna figur. I sina Novitiis Fl. Sv. har han uppgifvit anledning til det specifika namnet; men man finner väl lika lätt, vid jemnförelse med den i Engl. Bot. åberopade figur, at den är vida skild från denna, såsom ägande en spänd-rak stjelk och dels bredt lansettlika, dels ock omvändt eggrunda blad ner vid roten, och i toppen under de sammangyttrade blommorna; som det är synbart at denna art skiljer sig från de öfriga i Skandinavien, genom flerfaldiga från en krans af blad vid roten upgående stjelkar, försedda med jemnbredt lansettlika blad och genom blomfodrens lika längd med blompipen. Vi hafva likväl tils vidare velat bibehålla det af Hr *Fries* gifna specifika namnet.

Den andra til samma afdelning hörande art är Er. ramosissima, hvilken genom sin egna växtegenskap at upskjuta i en stjelk och sedan fördela sig i mångfaldiga grenar, är redan deraf skild; men har dessutom bredare nästan ovala stjelkblad, som i den anförda varieteten öfvergå til nästan eggrunda.

Til den sednare afdelningen åter hör Fr. pulchella Sw. som väl i anseende til blomfodret närmar sig den sistnämnda, men har en helt annan ställning. Stjelken är mera spänd, bladen mera runda och förekommer alltid utan grenar. Vi hafva träffat den så väl vid Stocksund, som Ålkistan nära Hufvudstaden; men aldrig funnit den grenig. Den kommer ock i anseende til sina skaftade blommor närmast Er. Centaurium, hvilken i uppställningen bör sluta slägtets arter, såsom närmast beslägtad med Gentianerna. Hr *Hartman* anför i sin Flora Scand. s. 101: at Fig. i *Sv. Botanik 219 liknar Er. centaurium til örten; men Er. littoralis til blomman.* Misstaget i denna beskyllning emot Sv. Bot. blir synbart vid jemnförelse emellan figurerne. Och at Sv. Botaniks figur är den som *v. Linné* åsyftar, ehuru hans korta beskrifning lemnar den mindre bestämd, öfvertygas man lätt genom öfverensstämmelsen med fig. i Engl. Bot. hvars författare ägt tillfälle at söka säkerhet häri i *v. Linnés* eget Herbarium.

Efter föregången undersökning lär hos dessa arter icke saknas samma egenskaper, som för Erythræa (Chironia) Centaurium redan äro tilkännagifna, hvars medicinska nytta är allmänt känd.

Fig. 1. *Strand-Erythræa.* — a. dess blomma öppnad och förstorad. — b. dess blomfoder. — 2. *Grenig Erythræa.* — a. en dess blomma. — b. Pistillen. — c. en ståndare, förstorad. — 3. *Småtäck Erythræa.*

POTAMOGETON PERFOLIATUS.

Bladomfattad Potamogeton (Flodgranne *).

Ålnate, Ålgräs. Tysk. *Saamkraut mit durchwachsenen Blättern.* Holl. *Doorbladerig fontain Kruid.* Eng. *The perfoliate pondweed.* Fr. *L'épi-d'eau perfeuillé.* Ital. *Gazzolli.*

Bladen hjertlika, stjelkomfattande helbräddade, alla under vattenytan; *Blomskaften* jemntjocka.

Linn. Syst. Nat. 12. 2. 130. 2. — Fl. Sv. 146. — Fl. Lapp. 69. Tetrandria, Tetragynia. — *Liljebl.* 3. 103. 4. Fyrmänning, Fyrqvinnad. — *Willd.* sp. pl. 1. 713. 4. — *Roem.* Syst. Veg. 3. 507. 12. — *Smith.* Fl. britt. 1. 194. 2.

Nästan öfver hela Skandinavien förekommer denna växt allmän i strömmar och insjöar. Den tilhör Classen Tetrandria och ordningen Tetragynia, utgörande, tillika med några flera slägter, en egen Nation, kallad Najades Juss. Inundatæ Linn. Slägtet utmärker sig med 4 blomblad utan blomfoder, 4 fruktämnen utan stift och 4 frön utan skaft. *Lamarck* har likväl, i sina Illustrations, ansett det samma äga et 4-bladigt blomfoder och deremot inga blomblad, hvilken tanke äfven andre Autorer delat.

Potamogeton perfoliatus upskjuter från en flerårig rot sin trinda greniga stjelk, med skiftevis sittande genomskinliga, glänsande, ganska glatta och nerviga, hjertlikt eggrunda, stjelkomfattande, helbräddade blad, alla nästan enformige; men hvilka vid blomsättningen blifva mot hvarandra sittande. De öfra bladen äro försedda med små korta aflånga trubbiga bladskärmar. Hela växten håller sig under vattenytan; endast öfver den samma höja sig skaften til blommorna, som i grentopparne framkomma i axform, med upräta, ensamma, korta, i början ljusgröna, sedermera nästan gråbruna ax. Blombladen äro uptil sammanlutande och nedtil åtskilda. Fröen utgöra et slags nötter. Til den afdelning i slägtet, hvars arter äro försedda med breda blad (latifolii), hörer äfven denna. Utom det, at den skall

*) Slägtnamnet är hämtadt från *Ποταμος*, Flod. och *γειτων*, grannskap.

vara et tilhåll för ål, som föranledt til dess Svenska provinciela benämning, är denna växt icke känd för någon väsendtlig nytta.

Tab. — Fig. är benäget meddelad af Hr *Agrelius*. — A. föreställer en tilsluten. — a. en öppen blomma. — b. en ståndare. — c. en pistill. — d. et frö helt. — e. detsamma tvers af och — f. på längden ituskuret. — g. fröämnet; alla förstorade. — h, et frö och — i. dess fröämne i nat. storlek.

581.

AGROSTIS STOLONIFERA.

KRYPHVEN.

Dan. *Krybhven.* Tysk. *Auslaufendes Straussgras, Gemeiner Windhalm, Knotiges oder Kriechendes Hunde-gras, Galgengras.* Holl. *Kruipend Struisgras, Klein Honds-gras.* Eng. *Creeping or couchy bont-grass, common couch-grass.* Fr. *L'agrostis traçant, L'éternue stolonifère ou drageonnée.* Spansk. *Agrostis de nuevos o pompillos.*

Blomvippan nästan eggrund med temligen slåta grenar, under blomutvecklingen utspärrande smågrenar; en ganska kort afskuren tunghinna *(Ligula).*

Linn. Syst. Veg. 12. 2. 90. 8. — Fl. Sv. 66. TRIANDRIA Digynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. 3. 52. 6. TREMÄNNING, Enqvinnad. — *Retz.* Fl. œc. 31. — *Agr.* stolonifera. — *Willd.* sp. pl. 1 371. 29. — *Agrostis* pumila. — *Schrad.* Fl. Germ. 1. 206. 4. tab. 2. f. 3. — *Rœm.* Syst. Veg. 2. 350. 18. — *Agr.* vulgaris.

Intet gräsślag lär vara mera förblandadt med andra, i anseende til sin benämning, än detta. Under namn af Agrostis stolonifera hafva de fleste Författare framställt hvar sitt, och det vill nästan synas, som artens krypande egenskap varit deras enda ledning til bestämmandet af den, åt hvilken *v. Linné* egnade detta specifika namn. Afgörandet synes likväl helt enkelt, då af denne Autors skrifter det är gifvet, at arten tilhör Sverige, och kan således icke vara Agr. stolonifera Smiths (Engl. Bot. 1532), hvilken aldrig blifvit sedd vildt växande i Sverige och först i sednare tider blifvit på odlingsfält hitförd, och hvilken skiljer sig med en tilhopadragen blomvippa, högväxtare grenigt strå, sammanträngda blommor och lansettlika luddiga blomfoderskal. Stråen äro också gröfre, bladen vida längre och bredare. För denna sednare art vilja vi derföre föreslå benämningen Agr. coarctata, sedan för Agr. alba *Ehrhards* och *Hoffmans* Coarctata detta namn icke mera kan komma i fråga.

Hvengräs-slägtet utmärker sig med et 2:skaligt, enblommigt, sammantryckt blomfoder; en 2:skalig blomkrona

AGROSTIS STOLONIFERA.

stundom med et och annat hårknippe vid basen och det större skalet oftast borstfritt, merendels affallande; samt ett fritt sällan blomkronan vidväxt frö. Från en mångårig rot upskjuter Kryphven flera strån, bladknippen och rotskott. Stråt blir sällan högre än $\frac{1}{2}$ aln, är fint strimmigt och försedt med knän, som fästa sig med nya rötter vid jorden och gifva egna nya stånd. Bladen äro nästan jemnbreda, spetsiga och skroffliga. Tunghinnan är kort, affång och afskuren. Blomvippan, som har en nästan eggrund form, är mångblommig af ljus violett och grönaktig färg, likväl före och efter blomutvecklingen mera sammandragen. Dess grenar äro 2-3:delta, nästan trinda, strimmiga, inåt släta, men utåt med liksom afnött styfva små hår; smågrenarne utbredde, släta. Blomfoderskalen äro lansettlika, spetsiga, en-nerviga, det ena något större med en mot spetsen styfhårig köl; det andra glatt. Yttre blomkronskalet är af det inre blomfoderskalets längd, eggrundt, lansettlikt med 3:ne nerver, af hvilka den medlersta stundom öfvergår til en styfspetsning (mucro); deremot det inre är 2-3 gånger kortare, i spetsen tvåklufvet, med korthåriga knippen vid basen.

Vi finne af denna art 2:ne tydliga artförändringar: a) med agnborst och b) ganska lågväxt och mera tufvig. Den sednare förekommer egentligen på flygsandshedarne i Skåne och bidrager alltför mycket til deras vallande, hvadan den der bör vårdas til et godt Fårbete; men sjelfva hufvudarten och första artförändringen träffas deremot ofta som ogräs i åkrarne, der den icke utan flitig plöjning och trädeskörning kan, i anseende til sin stora benägenhet at tufva sig, utrotas. Gräset ätes gerna af Nöt-boskapen och föraktas ej heller af Hästar, Får och Svin, men lemnas af Getter.

Tab. — Fig. af Hr *Agrelius*. — a. en blomma i nat. st. med fröredningsdelarne. — b. den samma förstor. utan dem. — c. fröredningsdelarne särskilt, förstorade. — d. blomfodret i nat. st. — e. förstor. — f. blomkronan sedd på sidan och — g. på ryggen, förstorade.

582.

1

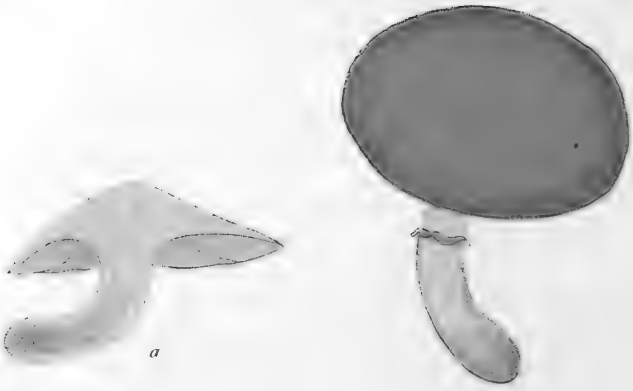

a

2

b

Arvidson vit

Ruckman grav.

1.

AGARICUS JUNONIUS.

LJUS AGARICUS.

Hatten köttig, jemn, tillika med foten slät, glatt; *Lamellerna* vidväxta mörkgula; *Fotens ring* nedböjd.

Fries Syst. Mycol. 1. p. 244. CRYPTOGAMIA, Fungi.

2.

AGARICUS EREBIUS.

DUNKEL AGARICUS.

Hatten något köttig, skrynklig, brungrå; *Lamellerna* vidväxta tillika med den ihåliga släta foten ljusare; ringen klocklik.

Fries Syst. Myc. 1. p. 246.

Uptäckaren af dessa arter, Hr Mag. *Fries*, har öfver dem benäget meddelt följande beskrifningar:

Den *Ljusa Agaricus* *) tilhör fjerde Flocken af Agarici i Hr *Fries's* System, eller Dermini, sådane som äga en slöja (Velum), hvilken före utvecklingen betäcker Lamellerna, som äro saftlösa, af en mörk oföränderlig färg samt hysande rostfärgade frökorn, och vidare til den afdelning bland dessa, Pholiota, som utmärkas med en torr, ej slemmig, foten omgifvande ring. Foten är tät, omkring 1½ tum lång, 4 lin. tjock, jemntjock, fast, oftast inböjd; ofvan ringen förut mjölig. Ringen är nedifrån upstigande, tilbaka böjd, smal, sittande tätt uptil hatten, som är köttig, jemn, platt, slät, glatt, utan klibbig beklädnad, omkring 2 tum bred, ofta excentrisk. Köttet gult, sammanhängande med foten. Lamellerna horizontela, platta, tättsittande, breda, fästade vid foten, mörkgula. Den skiljes lätt från sina samslägtingar genom sin släta yta och ensama växt. Arten är efter all anledning ätlig. Den växer på gamla löfträds-stammar om hösten, och originalet til Fig. fans vid Lund i Oktober.

*) Denne var ämnad at kallas Agaricus Acharii; men namnet är sedermera i uptäckarens Syst. Mycol. ändradt.

Agarigus junonius & erebius.

Den *Dunkla Agaricus* åter är med så väl föregående, som Ag. mutabilis Schæff. nära slägt; men väl skild genom den ihåliga foten och den från foten spets nedhängande ringen. Flere växa merendels tilsammans, men svampen träffas likväl stundom ensam, då den vanligen är större. Hela svampen är spröd. Foten i början fylld med et mjukare ämne, blir sedan ihålig, 2 tum hög, 3 linier tjock, omärkligt strimmig, något blek, vid basen omärkligt fjällig. Ringen nedböjd, klocklik, fårad, hvit, slutligen trasig i kanten. Hatten är köttig, i kanten mycket tunn, otydligt strimmig, skrynklig, 2-3 tum bred, mörk, under torkning ljusare. Lamellerna eller skifvorna nedlöpa icke på foten, äro 3 linier breda, något glesa, ljusare än hatten. Den växer på gräsiga ställen, helst i skugga, och är funnen, både i Skåne och Småland. Originalet til figuren togs vid Lund på samma tid som föregående.

Tab. föreställer: 1. den *Ljusa Agaricus* hel och — a. långsåt itudelt. — 2. den *Dunkla* hel och — b. klyfd.

583.

ANDROMEDA CALYCULATA.

Gul Andromeda.

Gul Rosling. Rysk. *Bylina, Bolotnaja Myrtis, Bolotnik Scherochatowoj.*

Bladen skiftevis sittande, aflånga, trubbiga, fjälligt prickiga; *Blommorna* i toppen af stjelkarne åt en sida lutande, skiftevis med bladen; *Blomfodret* med tvenne småfjäll vid basen och nästan cylindriska *Blommor.*

Linn. Syst. Nat. 12. 2. 300. 9. — Fl. Sv. 357. — Sp. pl. ed. *Willd.* 2. 614. 26. Decandria, Monogynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. 3. 225. 3. Tiomänning, Enqvinnad.

Denna buskartade vext är egentligen härstammande från Siberien; men af ålder träffad i Finland och i sednare tider, enligt Herr Professor Liljeblads intygande, äfven funnen i Vesterbotten. Herr Agrelius har jemväl funnit det exemplar, som ligger til grund för dess här meddelta figur, uti et kärr i Skelefteå Socken. Redan under N:o 443 har Sv. Bot. framstält en art af detta slägte. Man saknar ännu upgift om någon nytta deraf, så vida dessa arter, genom adstringent beståndsdel, icke skulle kunna användas til garfning.

Den gula Andromeda är en lågvext buske med aflånga eller ovalt lansettlika trubbiga blad, som sitta skiftes på grenarne och äro läderagtiga med tilbaka finsågad böjd kant, och med fjälligt strödda för blotta ögat knappt märkbara punkter på båda sidor; de öfversta Bladen, som sitta emellan blommorna, äro likväl mera ovala; ofvanpå äro de mörkgröna, men undertil gråagtigt rostfärgade. I Juni månad framkomma i grentopparna blommorna på helt korta skaft, åt en sida lutande, nästan cylindriska. Kring blomfodrets basis sluta sig tvenne bredt eggrunda tilspetsade småfjell, hvilka gifva utseende af et dubbelt blomfoder, och föra nledttil vextens specifika namn. Man har antagit denna art vara densamma, som träffas i Columbien, från Canada til Virginien, hvilket äfven Pursh i sin Flora synes förmena; men då den der växande har mera lansettlika blad, hvita mera aflånga blommor o. s. v., är mycken

anledning at förmoda, det dessa båda i så åtskiljda verldsdelar hemmastadda buskarter, vid en noggrannare undersökning, skola finnas utgöra skiljda arter.

Tab. — a. Blomfodret med sina fjäll och pistillen i mognings tilstånd. — b. kapseln i nat. storl. och — c. förstorad. — d. den sednare på tveren och — e. på längden i tu skuren. — f. ett frö i nat. storl. — g. förstoradt. — h. tvers af och — i. längs åt skuret, än mer förstoradt, för at visa kroppsämnet.

584.

584.

ORCHIS PYRAMIDALIS.

PYRAMIDALISK ÖRKIS.

Tottorkis. Tysk. *Pyramidalische Ragwurz.* Eng. *Pyramidal Orchis.*

Blomläppen treklufven, med helbräddade flikar och tvenne vid basen uphöjda tänder; *Sporren* smal, förlängd, längre än fruktämnet.

Linn. Syst. Nat. 12. 2. 589. 12. — Fl. Sv. 798. — GYNANDRIA Diandria. Sp. pl. ed. *Willd.* 4. 14. 19. — *Liljebl.* Sv. Fl. 5. 310. 4. TVÅTYDIGA, Tvåmänningar. — *Richard* de Orch. Eur. Annot. 42 1. Anacamptis. — *Retz.* Fl. œc. 474.

Här och der på Gottland och Öland, och äfven, ehuru mera sällsynt, i södra Sverige och Norrige förekommer den här anförda Orkis-art. I *Richards* monographie öfver Orkiderna har den blifvit ansedd utgöra et eget slägte, Anacamptis, hvilket vi likväl icke våga antaga, då egentliga skiljagtigheten från de öfriga Orkis-arterna blott består deri, at dennes af de nyare under benämning af Pollenmassor uptagna båda ståndare, äro vid basen i en rot på sidorna nästan cylindriskt hopväxta, och detta synes vara en nog ringa olikhet för at berättiga til et eget slägte. Lika obestämdt anse vi ännu den frågan afgjord, huruvida nämnde Pollenmassor böra anses utgöra en enda ståndare. För Orkiderna, betraktade såsom Phanerogamer, bör en plats i Sexual-systemet vara afgjord efter antalet ståndare, och då detta antal egentligen har afseende på strängarne af Anthera; så synes lämpligare, oaktadt nyare Botanisters åsigt, at de så kallade Pollenmassor jemnföras med de öfriga Phanerogamers Ståndare-knappar och, i följe deraf, Pollenmassornas skaft med ståndare-knapparnes strängar. Härigenom vinnes äfven, at Cypripedie-slägtet, som vid första anblicken visar sig tilhöra Orkiderna, ifrån dem icke blir aflägsnadt.

Denna Orkis bör sökas på kalkartad jordmån. Från en rund, odelad rot, med få vid dess bas utgående rottrådar, upstiger den liksom ledfulla stjelken ända til $\frac{1}{2}$ alns höjd, hvilken får 3—6 lansettlika spetsiga, tunna skidligt om stjelken löpande blad. Blomaxet har i början et något

pyramidiskt, men får efter utblomningen mera klotrundt tättblommigt utseende, nästan purpurfärgadt med mera blekröda blomskärmar. Blombladen äro eggrundt lansettlika, och de vid sidorna tilbakaböjda. Blomläppen är treklufven, med jemnbreda helbräddade flikar, och har vid basen 2:ne tandlika utskott. Sporren är smal och långt utdragen.

Denna art är väl icke känd för någon egen nytta; men utan tvifvel är roten af samma egenskap som de fleste dennas samslägtingars, känd under namn af Salep.

Tab. visar — a. öfre delen af den så kallade könpelaren. — b. ståndarne särskilt uttagne, och — c. blomläppen med sina tänder.

g
f
d
h
a
c
e

585.

UTRICULARIA MINOR.

Liten Utricularia.

Liten vattubläddra. Dan. *Lille Blæredrager.* Tysk. *Kleiner Wasserschlauch.* Fr. *Utriculaire mineure.* Eng. *Lesser hooded Milfoil.*

Håningshuset köladt; *öfra läppen* urkantad, lika lång med gommen; *Blomkronan* med öppet svalg; *Bladen* först tredelt-, sedan tvådelt-greniga.

Linn. Syst. Nat. 62. 4. — Fl. Sv. 29. — Sp. pl. ed. *Willd.* 1. 112 4. Diandria, monogynia. — *Liljebl.* 3. 14. 3. Tvåmänning, Enqvinnad.

Då Svensk Botanik här får meddela den tredje af detta slägte, är det mera för at framvisa den sista återstående, inom Skandinaviens område hittils funna art, än för at om den kunna upgifva några kända nyttiga egenskaper. Å alla de orter, hvarest den allmänna Utrikularen träffas, finner man, fastän mera sällsynt äfven denna, som bredvid de andra fått namn af liten. Den skiljer sig från båda de förut-gifna med sitt kölformade håningshus och urkantade öfverläpp, hvilken är, liksom på Mellan-Utrikularen, af gommens längd. Deremot äro bladen närmast lika *Mellan-Utrikularens* eller först tredelta och i fortsättning tu-delta (tripartito dichotoma). Alla 3 arterna tillhöra en afdelning inom slägtet, utmärkt med *sammansatta blad och bladlösa Blomstänglar.* Roten är trådlik, bladstjelkarne nedliggande med släta blad, försedda med blåsor; blomstängeln är kortare än de öfrige arternas, äfven finare, och får i toppen några få blekgula blommor, hvilka hafva öfverläppen urkantad, men den nedra hel och omvändt eggrundad, med öppet svalg.

Tab. — a. En ståndare. — b. pistillen. — c. en blomma, sedd på sidan, alla något förstorade. — d. densamma i ökad förstoring så at öfver- och underläppen samt gommen synas. — e. öfverläppen i ytterligare förstoring, för at visa ställningen af ståndarne och pistillen.

586.

586.

CIRCÆA LUTETIANA.

STOR CIRCÆA.

Gulcirse, Stephansört, Hexört. Norsk. *Hexeurt.* Dan. *Hexeurt.* Tysk. *Stephanskraut, Waldkletten.* Holl. *S:t Stevenskruid.* Eng. *Enchanters Nightshade.* Fr. *La Circée, L'herbe aux magiciennes, Sorcière, l'herbe enchanteresse, l'herbe S:t Etienne.* Ital. *Circea, erba di S. Stefano.* Sp. och Port. *Circea.* Pol. *Czarownik.* Rysk. *Kaldunowatrawa.*

Stjelken finluden; *Bladen* eggrunda, spetsiga, dunkla.

Linn. Syst. Nat. 12. 56. 1. — Fl. Sv. 6. — Sp. pl. ed. *Willd.* 1. 53. 1. DIANDRIA Monogynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. 3. 14. 1. TVÅMÄNNING, Enqvinnad. — *Rœm.* Syst. Veg. 1. 2. 70. 1.

I lundar och vid bergsrötter förekommer nog sällsynt denna från midsommar ännu i Augusti blommande art af det n:o 567. anmälta Circéslägtet, som fordom varit tillagdt trolldomskraft och derföre bibehållit namnet af en i forntiden hos Skalderna omtalad troll-qvinna, Circé. I flera länder och på flera språk kallas den äfven S:t Stephans ört, af hvilken anledning är obekant. Från en årig rot upstiger rakt denna 1—1½ fot höga vext med en fint luden stjelk, hvilken finludenhet fortfar i kanten och på nerverna af dess eggrunda spetsiga dunkla blad på äfven finludna 2-3 gånger kortare skaft. Endast de nedersta bladen finnas stundom hjertlikt eggrunda. Både i toppen och på sidorna får stjelken sina hvita, mången gång rödagtiga små blommor inom et tilbaka böjdt blomfoder. Genom de diagnostiska beskrifningarna äro slägtets begge arter tillräckligen åtskiljda.

Utom af Fåren, som tycka om den, ätes den föga af några hemdjur, och är i öfrigt icke känd för någon utmärkt egenskap. På fuktiga skuggrika ställen sprider den sig ymnigt och gifver för ögat et icke obehagligt utseende. Då denna växt intager en mager, mera torr jordmån, blifva bladen gulagtiga, hvilket förmodligen gifvit Hr *Liljeblad* anledning at i sin Svenska Flora kalla den Gul Sirsé: en benämning, som äfven vi, då denna under n:o 576 omtalades, begagnade, och gifvit anledning til en anmärkning,

hvilken, ehuru grundad, likväl kan anses alltför likgilltig. *Stor Circæa* torde denna lämpligare kunna kallas än Pariser-Circæa, dels i jemförelse med den förra, dels och enligt äldre uplagor af *Linnæi* Fl. Svec. der den benämnes Circæa major. (Se Linnæi Fl. Sv. p. m. 3.)

Tab. — a. en förstorad blomma. — b. en än mer förstorad med borttagna blomblad.

Grav. af Ruckman

587.

MOLINIA AQUATICA.

VATTEN-MOLINIA.

Kärrtåtel. Tysk. *Wasserschmelen, Quellgras, Quellengras, Wasserhirse, Süsser Wassergras, Milenks, Milentz, Militz, Süsser Milenks, Kleines Milizgras.* Holl. *Waterig Rietgras.* Eng. *Waterhairgrass, sweet tastis Wateraira.* Fr. *La canche aquatique.*

Strået upstigande; *Blomvippan* utspridd; *Agnen* trubbiga.

Linn. Syst Nat. 12. 2 91. 6. — Fl. Sv. 68. — Sp. pl. ed. *Willd.* 1. 376. *Aira aquatica.* TRIANDRIA, Digynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. 3. 59. 11. TREMÄNNING, Tvåqvinnad. *Aira aquatica.* — *Retz* Fl œc. 32 — *Rœm.* Syst. Veg. 2. 696. 1. *Catabrosia aquatica.* — Wibel Werth. p. 116.

I vatten och på fuktiga ställen träffas detta grässlag, dock mindre allmänt. Det har länge varit ansedt tilhöra Airaslägtet; men Wibel och sedermera Palisot de Beauvois samt Rœmer hafva icke utan skäl hänfört det til et eget slägte, som af den förstnämnde blifvit gifvet det af oss såsom äldst bibehållna namn, men kallas af den sednare Catabrosia. Slägtet utmärker sig med et 2-3 bladigt blomfoder, som är kortare än småblommorna, hvilka hafva det undra blomkronskalet nästan afskurit och utbitet-tandadt (eroso-denticulata) och det öfra nästan 3:klufvet. Håningshusen lansettlika; Fröet 2:hornadt. Det synes således tilräckligen skildt från Aira, som, utom andra olikheter har småblommorna kortare än blomfodret, öfra blomkronskalet 2:delt-tandadt, samt eggrundt håningshus. Ännu mindre kunna de flere arter höra hit, som *Hartmans* Flora förena med denna, hvaraf några både til habitus och förenämnda slägtmärken äro från denna åtskiljda. Från en krypande rot upskjuter Molinia aquatica glatta strån til omkring en fots höjd med en krökning vid basen. Bladen äro jemnbredt-lansettlika, något trubbiga, släta. Stråens axfästen äro släta; men smågrenarne något skrofliga. Småaxen eggrundade trubbiga, dels violett- dels grönagtiga, mestadels 2, sällan 1:blommiga. Småblommorna äro vid basen nakna. Agnen trubbiga i spetsen naggade, det öfra större, ganska trubbigt med 3 nerver, det undra blott med en nerv.

587.

Molinia aquatica.

Den förtjenar föga odling och fordrar en fet och lös mylla, om den skall vinna någon frodighet, hvadan den ock på magra torra ställen får en så vanställd form och låg växt, at den knappt är igenkännelig. Den har söt smak och ätes af oxar och hästar.

Tab. — a. et blomax. — b. en ensam blomkrona.

588.

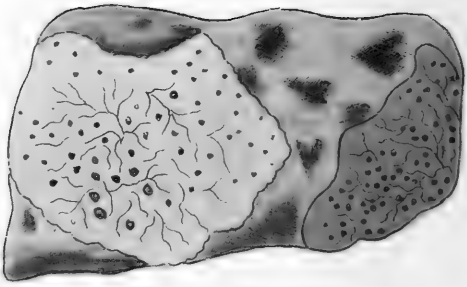

1

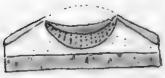

b

a

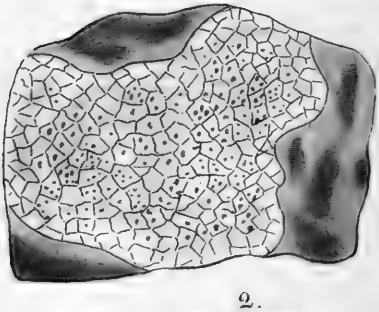

2.

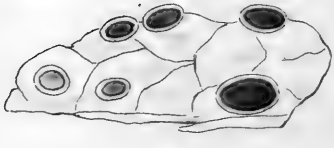

a

Grav. of Rinkman

1.

URCEOLARIA ACHARII.

ACHARII URCEOLARIA.

Lafbålen slät, ganska fint sprickig, blekt tegelfärgad; *Fruktskifvorna* rödbruna.

Achar. Syn. Lich. 137. 1. Prodr. Lich. Fig. å Tittelbl. — *Wahlenb.* Fl. Lapp. 405. — *Engl. Bot.* 1087. CRYPTOGAMIA, Lichenes.

2.

Var β cyrtaspis.

Lafbålen sprickigt småfältig, först rödbrun, sedan hvitagtig; *Fruktlägren* omsider uphöjda med kullrig rödbrun disk, men kanten lik lafbålen.

Achar. l. c. — *Engl. Bot.* 450. *Lichen* punctatus.

Denna Lafart, för hvars specifika benämning, efter den största Reformatorn i Lichenographien, vi hafva at tacka Hr Förste Lif-Med. *Westring*, hvars förtjenst af denna växtflocks undersökande äfven är omisskännelig, finnes egentligen å sådana klippor vid sjöar eller rännilar, som af vattnet stundom öfversvämmas. Den förekommer i synnerhet vid Bottniska viken, ehuru den, enligt Hr *Wahlenbergs* upgift, äfven träffas då och då å stenar i nedra fjällen i Norrland och den så kallade Finnmarken. Genom en skorpartad platt-utsträckt vidväxt enformig Lafbål, och kupiga färgade i skorpan insänkta Fruktskifvor, som omgifvas af en af skorpan formad, och med den lika färgad, uphöjd kant, igenkännes i frågavarande slägte. Lafbålens skorpa på de båda här förekommande artförändringar är ganska tunn, slät och fint sprickig, hvilka sprickor å artförändringen β öfvergå til småfält. Hufvudartens skorpa är allmännast af en blekt tegelfärgad, men stundom ock röd eller grågul, eller ockragul färg, förmodeligen efter olika åldrar, då den på artförändringen β har en rödbrun och på slutet hvitagtig färg Fruktlägrens disk, som egentligast är nedsänkt, uphöjer sig likväl något med tiden.

Tab. — 1. *Acharii Urceolaren:* — a. b. delar deraf i olika tilstånd förstorade med fruktskifvor. — c. en sådan än mer förstorad. — 2. Artförändringen: — d. en del deraf förstorad.

589.

SALIX PURPUREA.

RÖD-PIL.

Rödvide, Rödvie. Dan. *Seipill, Rudpill, Tydsk pill.* Isl. *Raudavidir.* Tysk. *Purpurrothe Weide, rothe Bindweide, Backweide, Sandweide.* Holl. *Paarsche Wilg.* Eng. *Purple Willow, smooth narrow leaved Willow.*

Bladen omvändt lansettlika, sågade, glatta, de nedersta motsittande. *Spiran* oskaftad, eggrund med et ganska kort märke. *Ståndare* en enda.

Linn. Syst. Nat. 12. 2. 648. 10. — Fl. Sv. 884. — Sp. pl. ed. *Willd.* 4. 672. 36. DIOECIA, Diandria. — *Liljebl.* Sv. Fl. 3. 390. 12. SAMKULLE, åtskiljd. — *Pers.* Syn. pl. 2. 600. 36. — *Retz.* Fl. œc. 641.

Ehuru mindre allmänt vild, träffas i Södra Sverige *Röd-Pilen*, på lös och fuktig jord: en buske ända til 3 alnar hög. Enligt Herr *Retzii* upgift förekommer den likväl vid boplatser, der den både til prydnad och nytta planteras, hvilket sker med lika lätthet, som med de flesta samslägtingar, medelst vårtiden nedsatta qvistar, som öfver sommaren flitigt vattnas. Väl har man funnit den, planterad i jordvallar, sammanbinda dem; men som de späda qviständarne ätas gerna af getter, och stundom af hästar och nötboskap, är ingen hägnad af denna buske at förvänta. Deremot lemna dess långa, risiga, smidiga och smala grenar en rik tilgång på vidjor til hvarjehanda Landtmanna behof, såsom vid halmtaks bindning, korgars förfärdigande o. s. v. Dess inre svafvelgula bark nyttjas äfven med fördel til gul färgning.

Denna pilart har, i likhet med flera andra, varit mindre väl bestämd; således finner man den i *Hoffmans* annars förträffliga historie öfver slägtet sammanförd, efter *Haller* och *Ehrhardt*, med Salix helix, från hvilken den så väl genom sina röda grenar och mindre lansettformade mestadels allmänt uptil skiftevis sittande blad, som förnämligast genom sina eggrunda spiror, med icke utdragna märken, och smalare hängen, är väl skiljd. Den sednares yttre bark är ock mera gulagtig, bladen vid basen bredare, och uptil allmännast mot hvarandra sittande. Den har ock större svulstigare hängen på längre skaft mer af-

långa spiror och et utdraget märke. Sjelfva smaken på bladen är äfven mindre bitter. Röd-Pilen blommar i Apr. Maj månad.

Tab. — a. en blommande ståndareqvist. — b. en qvist med spiror. — c. en med utväxta blad. — d. en spira och — e. en ståndare.

c
c
b
d
a

590.

VERBASCUM NIGRUM.

SVART VERBASCUM (SKÄGGÖRT).

Brunt Kongsljus, Kattrumpa. Norsk. *Lungestok, Lungesotrod, Guulrok.* Dan. *Mörk Kongelys.* Tysk. *Die schwarze Wollblume, Braunwurz, Wegekerze; schwarzes Kerzenkraut.* Holl. *Zwart Wollekruid.* Eng. *Blackmullein, Darkmullein.* Fr. *Le Bouillon noir.*

Bladen hjertlika och aflånga med utdragen spets, de öfre med kortare skaft, de större vågigt naggade, liksom duniga.

Linn. Syst. Veg. 12. 169. 4. — Fl. Sv. 197. PENTANDRIA, Monogynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. 3. 123. 2. — *Smith.* Fl. brit. 1. 251. 4. — *Retz* Fl. œc. 761. — *Rœm.* Syst. Veg. 4. 345. 42.

Under N:o 79 har blifvit öfverlemnad en art af detta slägte, hvilket utmärkes genom en hjullik blomkrona, hvars bladflikar äro nästan olikstora, genom skäggludna ståndaresträngar, enkelt märke och en 2:skalig, 2:rummig kapsel, med inböjda skal och många frön. Från en flerårig svartbrun rot, hvars färg föranledt til den specifika benämningen, upskjuter växten med en styf föga grenig stjelk, som är kantig, refflad, något dunig och försedd med blad, som nertil äro mera hjertlika med temligen långa skaft, men hvilka småningom upåt både afsmalna och få kortare skaft, så at de öfversta nästan blifva jemnbreda, och oskaftade; äfven som de äro nätlikt ådriga och i kanten stundom vågigt naggade, stundom mer och mindre sågade, af mörkgrön färg, ofvan nästan nakna, men under dunigare. I stjelkänden får den i Juli små höga gula, i axform och knippvis sittande blommor, hvilka, genom de på midten med et purpurviolett skägg omgjordade ståndarne, få et mera brunagtigt utseende.

Likasom den förr anförde Skäggörten, har denna art blifvit tillagd egenskapen, at vid första utbrottet bota hosta hos hornboskapen; hvilket gifvit anledning til de Norrska namnen. Den ätes någon gång af hästar, får och svin, men lemnas af andra kreatur. Bien söka blommorna begärligt.

Tab. — a. en utbredd öpnad blomma. — b. en ståndare. — c. pistillen. — d. en hel, och — e. en tvers afskuren frökapsel.

591.

591.

TRIENTALIS EUROPÆA.

EUROPEISK TRIENTALIS.

Dufkulla. Norsk. *Hvidsörinen, Stjerneblomma, Skowpryd, Skogpry, Fagerblom, Fagerguld, Qvitsej, Öjnegräs.* Dan. *Vintergrön, Skowstjerne.* Tysk. *Das Hernblümchen, Sternkraut, Majierblume, Schirmkraut.* Eng. *Cheeckweed, Wintergreen.* Fr. *Trientale, Pirolle des Alpes, Alsine des Alpes.*

Bladen förenade i en omkrets kring stjelken, olika stora, lansettlika, helbräddade.

Linn. Syst. Nat. 12. 259. 1. — Fl. Sv. 326. — Sp. pl. ed. *Willd.* 2. 282. 1. — HEPTANDRIA, Monogynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. TIOMÄNNING, Enqvinnad. — *Retz.* Fl. œc. 725.

På skogbeväxta ställen, der den liksom synes efterträda Hvitsippan, ger denna stjernlika, snöhvita blomma en fägnande prydnad åt Maj och Juni månader. Dess likformiga, platta blomkrona är, såsom blomfodret, vanligen 7:delt; sällan 5, 6, 8, 9:delt. Ståndarne 7—8, någon gång 5, 6 à 9 til antalet. Frukten utgöres af et torrt bär. Af Trientalis är ännu icke känd mer än denna art; om man ej för sina något smalare lansettlika tilspetsade, sneda blad, derifrån vill, med Pursh, (kanske icke utan all anledning) skilja den Nord-Amerikanska, hvartil Michaux likväl icke funnit nog skäl.

Från en något knölig, med många trådar fullsatt flerårig rot, upkommer med enkel uprät stjelk den Europeiska arten, til en höjd af 4 tum eller $\frac{1}{3}$ fot, (hvilket gifvit anledning til slägtnamnet). Roten ger årligen sidoskott, hvarifrån bildas nästa års planta. Stjelken har nertil endast skiftevis sittande, strödda, helt små, åt roten til, allt mindre blad; men i toppen mer än 1 tums långa sammanförda (conferta, ej i krans sittande,) lansettlika glatta ådriga blad, af hvilka det öfversta är störst, alla nästan horisontelt utbredda. Emellan bladen upskjuta allmännast en, ofta 2, sällan 3 blommor, på hvar sitt blomskaft. Blomfodret utgöres af 7 syllika småblad; blomkronan är delad ända til basen och qvarvarande. Ståndarnes antal är allmännast 7; men stundom ock 8—9, de äro trådformiga med violettröda knappar. Fruktknuten ofvansittande och klot-

rund. Stiftet har ståndarnes längd med et urkantadt märke. Bäret är hinnagtigt och klotrundt, med ganska många, prickiga frön, som äro fästade vid et klotrundt fäste, i skalets medelpunkt.

Växten ätes af hästar, får och getter; men nästan aldrig af hornboskapen.

Tab. — a. et blomfoder med spiran. — b. en ståndare. — c. et frö i nat. storl. — d. förstoradt från ena och — e. från andra sidan. — f. detsamma tvers afskuret.

592.

PEPLIS PORTULA.

PORTULAKS PEPLIS.

Käll-Peplis. Norsk. *Wassportulak.* Dan. *Wandportulak.* Tysk. *Zipfelblume, Wasserportulak.* Holl. *Kleine Moerasmuur.* Eng. *Water purslane.* Fr. *Péplide, Pourpier aquatique.*

Bladen omvändt eggrunda med skaft; *Blommorna* i bladfästet ensamma, merendels utan blomblad.

Linn. Syst. Nat. 12. 253. 1. — Fl. Sv. 312. — Fl. Lapp. 328. — Sp. pl. ed. *Willd.* 2. 243. 1. HEXANDRIA, Monogynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. 3. 196. 1. SEXMÄNNING, Enqvinnad. — *Retz.* Fl. œc. 493.

Detta slägte igenkännes af et klocklikt blomfoder med skiftesvis 6 större och 6 mindre tänder, med antingen 6 eller inga blomblad, och en 2:rummig, mångfröig frökapsel. Hittils känner man, utom den här förekommande art, endast en från Vestindien och Jamaica, som egentligen utmärker sig med oskaftade blad och 4 ståndare. Vår *Portalaks Peplis* träffas icke endast vid källor, utan äfven på sådana ställen som öfversvämmas af vårvattnet; men är hos oss sällsynt, ehuru den skall vara träffad ända til Helsingland. Den utbreder sig med små fina rötter från lederna af dess jordsträckta enkla stjelkar, som äro försedda med mot hvarandra på skaft sittande, omvändt eggrunda, i ändarne rundade, helbräddade, glatta blad, til formen snarlika Portulakens, hvaraf man hämtat anledning til dess systematiska benämning. (Den kallades före *Linné*, Portulaca spuria aquatica. Rupp.) I Aug. månad visa sig i bladvecken dess ensamma oskaftade små rödagtiga blommor, som, mera sällsynt, stundom på en och samma planta, träffas med och utan blomblad, hvilka, i förra fallet, äro omvändt eggrunda och fästade vid det inre af blomfodret. Frökapslarne äro klotrunda, nästan genomskinliga, med 2:ne rum, som hysa en mängd små 3:kantiga frön. Ståndarne hafva rundade knappar och spiran en eggrund fruktknut och en ganska kort stift med et rundt skottlikt märke.

Tab. — a. en blomma utbredd. — b. på sidan sedd. — c. en ståndare. — d. en spira. — e. et fröhus och — f. frön i nat. st. — g. et fröhus först. — h. detsamma tvers afskuret. — i, et frö äfven förstoradt.

593.

593.

LOLIUM ARVENSE.

Åkrr-Lolium.

Småaxen af blomfodrets längd; *Yttre Blomkronskalet* försedt med kort borst; *Roten* årlig.

Schrader Fl. Germ. 1. p. 399. Triandria, Monogynia. — *Liljebl.* Sv. Fl. 3. upl. p. 703.

Ibland de gräs som i sednare tider hafva riktat Sveriges Flora, är äfven denna art, som til sina kännemärken kommer *Renrepet* (Lolium perenne) närmast. Den är hittils funnen vild växande på åkrar uti Östergöthland och vid Femsjö i Småland.

Dess slägtskillnad är redan förut N:o 71 och 192 anförd. Ifrån Renrepet, hvilken denna art til utseende, strå och blad liknar, skiljer den sig genom en trådig och årlig rot, upräta, trinda strån och slidor; blomfodret merendels lika långt med småaxen och genom ena blomkronskalets mer och mindre korta borst; från Dårrepet (Lolium temulentum, Sv. Bot. 192) åter, genom en nästan tufvig rot, blad och slidor glatta, och i synnerhet genom blomkronskalets korta borst. Härigenom synes den utgöra et bestämdt species, men huruvida den är äfven skiljd från Witherings Lolium arvense, som föreställes uti English Botany tab. 1125, våga vi icke afgöra; oaktadt anledning dertil icke alldeles saknas, genom denna figurens utmärkta olikhet i de vida längre blomkron-skal-borsten. Det vissa är, at vår art är den som *Schrader* uptager under detta namn, hvilket ock gifvit oss anledning til specifika namnets bibehållande. Antalet af blommor på denna art träffas olika, från 7 til 9, och torde derigenom ej heller böra förvillas med den under namn af Lolium teue hos Auctorerne uptagna artförändring af L. perenne.

Nyttan af denna art är väl icke utrönt; men sannolikt delar den Dårrepets egenskaper.

Tab. föreställer växten i naturlig storlek. — a. en blomma. — b. fröredningsdelarna; förstorade.

AGARICUS ERMINEUS & CRETACEUS.

Hela Svampen är hvit, utan lukt, men har stark rättike-smak. Växer på jorden bland gräset sällsynt; originalet fans kring Lund i October månad.

Den andra, eller Agaricus cretaceus, ehuru vid första anblicken snarlik föregående, måste dock föras til en annan flock, nemligen *Pratellæ*, hvars skifvor med åldren förändra färg och lätt uplösas, samt hafva mörkbruna frökorn, och dess andra familj, *Psalliotæ*, utmärkt af den ring, som omgifver foten. Dess fot är ihålig, men fylld af spinnelväfslika trådar, fast uptil afsmalnande, 3 tum lång, 3–6 linier tjock, trind, slät och glatt. Ringen är fästad vid fotens spets, först nedböjd, sedan åter upstigande, slutligen slarfvig. Hatten är köttig, i början linsformig, slutligen platt, jemn, 3 tum bred och derutöfver, stundom småfjällig. Lamellerna tätt sittande, fria och slutligen långt skiljda från foten, emot kanten bredare, hvita, slutligen bruna och uplösliga. Smaken är behaglig. Den kommer närmast *Fält-Agaricus* (Ag. campestris) Sv. Bot. 251, och kan användas på lika sätt som den, och är dessutom mindre utsatt för insektlarver. Denna art har blifvit funnen förut endast i Södra Europa, men växer icke sällsynt på jordvallar kring Lund i Aug. til Nov. månader. Den fjälliga förändringen föreställer Bulliards figur.

Tab. utvisar Fig. 1. — a. Agaricus ermineus. — b. densamma långsåt ituskuren. — Fig. 2. — a. Agaricus cretaceus. — b. densamma äfven på längden ituskuren.

595.

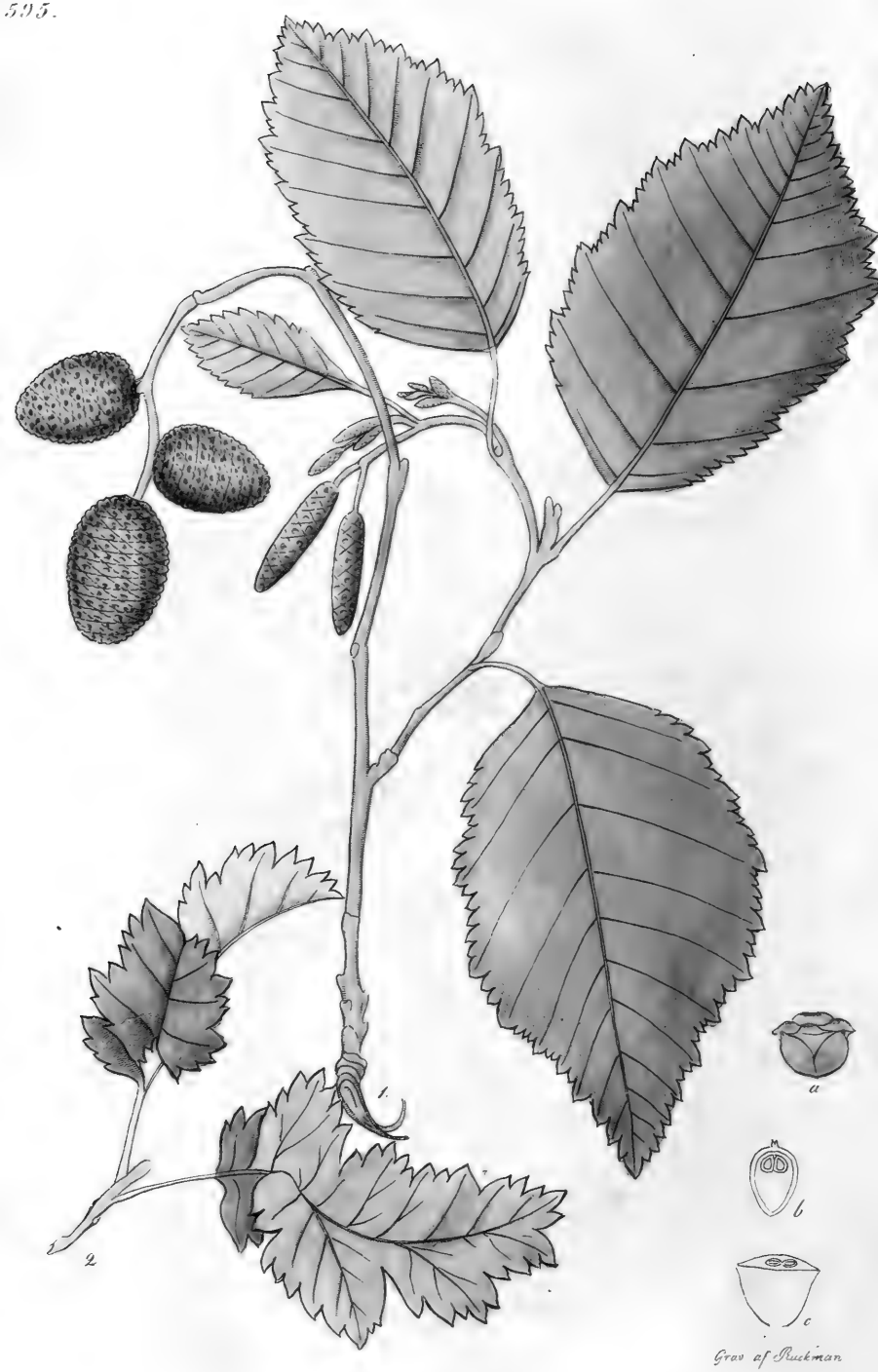

Grav af Ruckman

ALNUS INCANA.

GRÅ-AL. HVIT-AL.

I södra orterna: *Arre; Arder; Ård*; i Norrland: *Alder.* I Vesterbotten: *Ulra.* På Lappska: *Leipe.*

Löfven aflånga, spetsiga mot ändan, i kanten dubbelt sågade, inunder hvitgråhåriga utan ludd vid ådrornas utgång. ***Blomhängena*** axlikt sittande utan särskildta skaft.

Linn. Fl. Svec. n. 861. β (*Bet. Alnus* β *incana*). Retz. Fl. Oec. p. 116 (*B. incana*) Wahlenb. Lapp. n. 461. MONOECIA *Tetrandria.*

Den allmänna Alen eller som den mera särskildt kallas Klibb-Alen (*Alnus glutinosa*) äfven Grön-Alen är förut gifven under N:o 128; men såsom en art af Björkslägtet (*Betula*). Sednare tiders noggrannare undersökning af frukten har föranledt till återupptagande af det gamla slägtet *Alnus*, hvilket äfven allmänna språkbruket billigar. Vi få således anföra att Al-slägtet (*Alnus*) skiljer sig dermed att hvart hängefjäll äger flere småblommor med endast 4 ståndare i hvar småblomma, samt med två vingelösa fröhyllen; hvart fröhylle nära toppen tvårummigt med tvänne frön. Mera ytliga och lätta kännemärken äro att hängefjällen bli qvarsittande sedan frön bortfallit, och att således fröhängena nog likna vissa slags kottar. Alla hängen äro också mera samsittande i klasar o. d.

Grå-Alen kan ock skiljas från den allmänna med ett resligare, jämnare eller slätare (mindre knöligt) och slankigare utseende. Den är till alla delar mindre eller intet klibbig, mindre saftig. Också växer den i det mera temperade Sverige på mera högländta torra ställen, särdeles å de bergåsar, som stryka inuti landet, såsom i Småland söder om Jönköping, i Vestergöthlands högre bergigare delar, i Nerike, större delen af Vermland och nästan hela Dalarna. Men i Norrland, der Klibbalen börjar saknas, uppfyller Grå alen nästan dess plats, och ännu längre norr ut i Lappmarken intager den, alldeles såsom den förra i sydligare orter, alla stränder. På detta sätt förekommer den ensam genom norra Ångermanland, Vesterbotten och alla Lappmarkerna ända upp till Nordhafvets granskap. I dessa landsorter ersätter den i anseende till nyttan icke allenast den allmänna alen, utan den är i de flesta afseenden nyttigare och nödvändigare. Den skjuter lättare upp af roten och kan således bättre användas till jemn afbrukning såsom slag-skog (hvilken liksom afslås i vissa årgångar), på sätt som med så få svenska träd låter göra sig. Veden är bättre till bränsle och kolning, äfven-

som till snickararbeten fastare, jemnare och hvitare. Lappen finner den tjenligare än någon annan till sina små husgerådssaker, som i anseende till dess kringvandrande lefnadssätt böra i högsta grad vara lätta och sega (eller icke fallna för att spricka hvarken af stötning eller ombytliga elementer); men huruvida den mer eller mindre än vanliga Alen under vatten använd till byggnader hårdnar och liksom förstenas, är icke af erfarenheten bekant, ehuru, om sådant härrör af förening med jernhaltig jord, det icke synes kunna blifva mindre. Hela trädet innehåller nämligen ett renare eller mindre klibbigt sammandragande ämne (Adstringens, Tannin), som gör det brukbarare till garfning och svartfärgning. Med dess bark bereda Lapparna och andra så väl Lapplands som tillgränsande orters inbyggare sina skinn-benkläder, hvilka till så hög grad förena smidighet med förmågan att emotstå och utehålla vatten: egenskaper som i dessa trakter så väl behöfvas och hvarförutan beboeligheten måhända i någon mån än vidare inskränktes. Afven såsom Medicin bruka Lapparna att med barkens afkok tvätta sina barn mot klåda och utslag i huden. Dess löf såsom föga klibbiga och mindre beska än Klibb-Alens äga mycket företräde till föda åt boskapen särdeles fåren. Fröhängena mogna tidigare, hvilket äfven synes lätta deras användning till svartfärgning, att gifva skrifbläck en behaglig blåaktig färg, o. d. — Föröfrigt kommer detta träd vilda djur till godo; renen o. d. äta gärna dess löf, foglar de oljhaltiga fröen o. s. v. att icke anföra mycket om annan förmån deraf i naturens inrättningar, hvaraf menniskan äfven kan begagna sig, såsom att stadga elfstränder o. d. st. särdeles dem som äro sandiga, der den i anseende till sina längre rötter är tjenligare än den allmänna Alen. Af samma skäl och emedan den mera tål torka synes den äfven fördelaktigare att stadga flygsand och derutinnan biträda Tallen på fuktigare ställen.

I Vermlands östra bergstrakt förekommer en förändring med djupt inskurna löf, hvilken härhos är afbildad. Det är märkvärdigt att dylika förändringar af närslägtade träd också förekomma i tillgränsande trakter: af Klibb-Alen vid sjön Yngen i samma landsort, af allmänna Björken vid Ornäs i Dalarna. Sådant tyckes antyda en gemensam orsak, och det så mycket mera som alla dessa förete sig så sparsamt, att man blott funnit ett eller annat träd af hvardera sorten, som synes närma sig till en vanskaplighet. Man vet att på svedjefall särdeles förändrade växter uppkomma!

Tab. fig. 1. föreställer en qvist tagen i Vermlands bergslag om hösten, med nästan mogna frökottar och blifvande blomhängen på den nu bladägande utgreningen; (att belasta tabellen med några riktigt utslagna blomhängen, har man ansett mindre nödigt då sådana förut äro gifna af *Alnus glutinosa*), a. ett fjäll med sina tvänne fröhyllen. b. ett af de sistnämnde på längden skuret. c. detsamma på tvären. -- 2 den förändringen som har inskurna blad (*Betula pinnata*) Vet. Ac. Handl. 1790. s. 130. t. 5.

OROBANCHE MAJOR.

Stjelken alldeles enkel, med enskildt sittande blomskärm. *Blomkronan* något uppblåst, fyrflikig: hvar flik trubbig, krusigt fransad. *Ståndarnes* strängar nedtill hårige. *Fruktämnet* glatt.

Linn. Fl. Svec. n. 561. (DIDYNAMIA *Angiospermia*) Leche Scan. p. 11. n. 44. Vet. Ac. Handl. 1744. p. 274. Trattinnick Tabul. 46. p. 25, (*O. caryophyllacea*). Decand. Fl. Franc. n. 2455, (*O. vulgaris*) Sutton Linn. transact. 4. p. 187. t. 17. f. 4. (*O. elatior*).

Bland alla organiska varelser synas de riktigt parasitiske växterna eller sådana som endast kunna förekomma på andra lefvande växter mest beroende af sitt ställe eller localen. Det inskränkta rummet tillåter här icke att anföra mycket härom i allmänhet, ehuru upplysande det ock skulle blifva för vårt egentliga föremål. Man kan blott erinra huru isynnerhet parasitiska örter som växa på andra örter aldramest förändras efter stamväxtens beskaffenhet, att vår *Cuscuta* på Humla och Näsla är som grofvast, blir mera fin på Linet och slutligen på Ljung och andra torra risaktiga växter måhända förvandlas till en egen alldeles hår-fin art. De under jorden eller på rötter parasitiska örterna synes mestadels få stoftfina fröen, på det att dessa må kunna spridas dess mer för att påfinna tjenligt växtställe. Så är det med *Monotropa* och ännu mera med *Orobanche*, som dessutom har det egna att växa än på trädaktiga växters rötter än på örters samt derigenom mycket förändras.

Hvad först slägtkännetecknena för *Orobanche* vidkommer, så öfverensstämmer det med *Lathræa* derutinnan, att fruktcapseln blifvit enrummig, mera blåselik än på andra förvandta växter såsom *Melampyrum* o. d.; men det skiljes lätt från *Lathræa* dermed att fröen äro fina som damm eller pulfver, och det af nyss anförde skäl. Föröfrigt är fröcapseln uppspringande på yttre sidan och inuti försedd med fyra fröfästen (tvänne på hvar valvel.). Honans märke består af tvänne halfklotformiga knölar. Blomkronan är rörformig, krökt, och öppen. Blomfodret är, åtminstone på vår och andra större arter försedda med enkelt ax, delt på inre sidan ända ned till vidfästningen eller för tryckningens skull mot axfästet på den sidan liksom felande, på yttre sidan djupt klufvet och sedan hvar flik åter tvåtandad.

De Orobanche-arterna, som först utomlands blefvo bekanta, lefva på ärtväxter, och deraf härleder sig slägtnamnet som betyder Ärt-qväljare eller Ärt-strypare. Den större af dessa utländska arterna, som äfven [illegible] namn af *O. major* men bör hädre kallas *O. vera*,

finnes på roten af mindre ärtbuskar såsom *Spartium scoparium*, *Ulex* o. d. samt tyckes derföre i anseende till hårdheten och torrheten af denna grundstam vara smalare och isynnerhet särdeles glatt framför allt på ståndarnes strängar. De utländska arterna, som lefva på egentliga örter af Ärtordningen såsom klöfver och blifvit mest kända under namn af Ärtqväljare för den skada, som de göra på sådana växters odlingar, äro i sammanhang med sina stamväxters finhet så små och merendels greniga att de än mindre kunna jemföras med vår.

Vår af Linné i Flora Svecica så kallade *Orobanche major*, som nu är återfunnen och här föreställes, är deremot till sitt växtställe alldeles ingen Ärtqväljare, utan den förekommer på den betydligt tjocka och saftiga roten af en ört, tillhörande en helt annan class, nämligen på *Centaurea Scabiosa*, och deraf tyckes det komma att den är större än någon annan art och således väl förtjent af Linneiska namnet *Orobanche major*. Den är också mera saftig samt mera försedd med en hårighet, som slutas i en saftsilande knapp. Härmed tyckes också stå i något sammanhang att blomkronan är mera fransskantad samt ståndarnes strängar vid basen håriga. Förövrigt torde vi blott böra slutligen fästa uppmärksamheten på dess sätt att växa å ändan af *Centaureæ Scabiosæ* rottrådar, hvilka tyckas utväxta till sådan längd och likformighet för att frambringa *Orobanche*, hvilken sjelf endast äger tecken till rotfibrer, som isynnerhet i yngre tillståndet icke kunnat betydligt bidraga till dess näring. På detta sätt fanns vår *Orobanche* under förlidet i början så torra år (1822) ymnigt växande i åkrarna vid Esperöd utmed Stenshufvud, äfvensom på Möllevången vid Malmö; också är den återsedd i trakten af Rå. Under vanliga mera kalla och våta somrar synes den föga.

Att de utländska verkliga Ärtqväljrarne äro skadliga på klöfverland och dylika planteringar är redan nämnt, men till ersättning ätas de också vårtiden såsom Sparris. Vår *Orobanche* deremot kan hvarken vara skadlig eller nyttig i dessa afseenden såsom växande på en ört, som sjelf är skadlig i åkrar och andra odlingar, och utan tvifvel meddelar sin egen osmaklighet åt sin parasit.

Tab föreställer ett medelmåttigt stort stånd, som ännu icke utsträckt hela sitt blomax växt vid Kiviks eller Stenshufvuds Esperöd i Skåne och fastsittande på en rotfiber af *Centaurea Scabiosa*, hvilken rot längre upp på en annan rotfiber har början till tvänne andra stånd af *Orobanche*. Det korta körtelbärande ludd, hvarmed hela växten ända ut till blommornas öppning är öfvertäckt, har man icke lämpligen kunnat uttrycka på hela ståndet, utan har i dess ställe slutligen bifogat fig. k. som föreställer detsamma från sidan ungefär dubbelt förstoradt. a. en blomma särskildt i sin största ordentlighet. b. könsdelarne. c. blomfodret med ett uppsprunget fröhus. d. det sednare särskildt. e. detsamma tvärt afskuret. f. bakre väggen af detsamma. g. frön i naturlig storlek. h. ett frö förstoradt, i. detsamma på längden tuskuret så att det lilla fröfostret synes deruti.

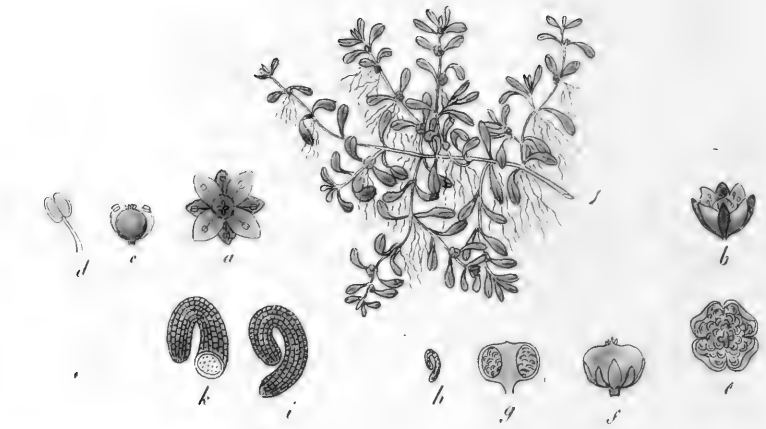
1
d
c
a
b
k
i
h
g
f
e

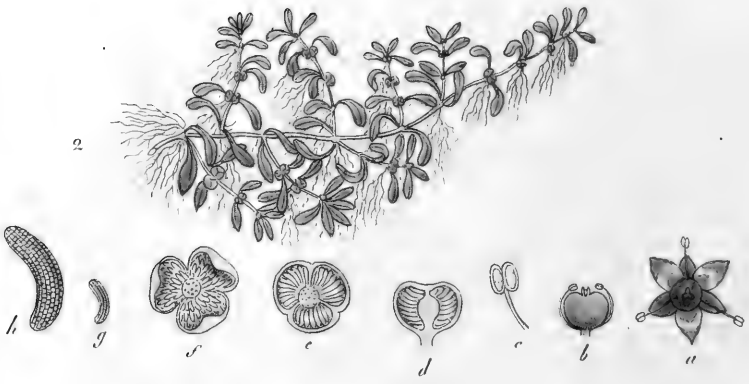
2
h
g
f
e
d
c
b
a

ELATINE HYDROPIPER.

(Dy-Helting. Liljebl.)

Bladen mot hvarandra sittande, men blommorna skiftevisa utan skaft. *Stjelken* krypande (rotslående).

Linn. Svec. n. 348. OCTANDRIA *Tetragynia.*

Af alla växter hörande till Naturliga Ordningen *Caryophylleæ* och underdelningen *Alsinaceæ* är denna mest växande i vatten, och tyckes af detta för växters blomning så hinderliga element hafva fått den inskränkning i blomningen som utmärker slägtet. Blommans delar äro vanligen 4, Blomkronans blad korta, fästade utan någon klo, Fröhuset är nedtryckt och fyrrummigt. Hos oss har den nu ifrågavarande art blommorna alldeles oskaftade och utgående från blott det ena bladvecket, kanske emedan från det motsvarande undra bladvecket rötter skola utväxa för att fästa växten vid dyen. Hela växten är således stundom öfversvämmad, stundom blottad och på detta sätt amphibisk. Då den för det mesta står under vatten blir den grön och frodigare; ju mera den kommer ur vattnet dess mera rodnar den, blir kort samt mager. Huruvida genom mindre gynnande torrt växtställe den form uppstår som kallas *E. triandra* och Herr Agrelius ritat på tabellen, måste lemnas derhän. Emedlertid finner man stundom både fyr- och tredelta blommor på samma stånd. Utomlands får den ej sällan skaftade blommor, som är en något betydligare förändring. Det synes vara af någon vigt att utröna om och hvilka tillfälligheter i växtställe m. m. åstadkommer sådant. Hvad fröens böjning vidkommer så finner man den vara olika stark inom samma fröhus. Att vattnet är denna lilla örts vanliga växtort ger äfven namnet *Hydropiper* tillkänna. Ordet peppar har blifvit tillagt i detta namn icke för smakens skull, som är utan skärpa liksom i hela Naturliga Ordningen, utan emedan fröhusen icke olika små pepparkorn synas i vattenytan. Detta uppger namnets gifvare (Buxbaum) ganska bestämdt, och således har namnet alldeles icke samma orsak som hos *Polygonum Hydropiper.* Föröfrigt gör växtens både litenhet och sparsamma förekommande att man deraf icke kan vänta hvarken särdeles nytta eller skada. Den skall gärna ätas af getter. Dess utspridning är annars vidsträckt så att man sett den ifrån Skåne allt upp till Torneå, och äfven allt upp i bergstrakter såsom Dalarne.

Tab. fig. 1. ett stånd af den egentligaste *Elatine Hydropiper*. a. en blomma sedd uppifrån och förstorad. b. densamma sedd från sidan. c. fruktämne med tvänne vidsittande ståndare. d. en ståndare. e. ett möget och öppnadt fröhus. f. fröhus med quarsittande blomfoder och blomblad, sedt från sidan. g. ett efter längden tuskuret fröhus. h. ett frö. i. ett dylikt ännu mer förstoradt och k. på tvären afskuret -- Fig. 2. den särskildt så kallade *Elatine triandra*. a. en hel blomma, förstorad. b. fruktämne med tvånne vidsittande ståndare. c. en ståndare. d. ett efter längden tuskuret fröhus. e. ett dylikt på tvären afskuret. f. ett helt fröhus uppsprungit. g. frö. h. detsamma mera förstoradt. -- Allt enligt Herr Agrelii egna benäget meddelade undersökningar.

598.

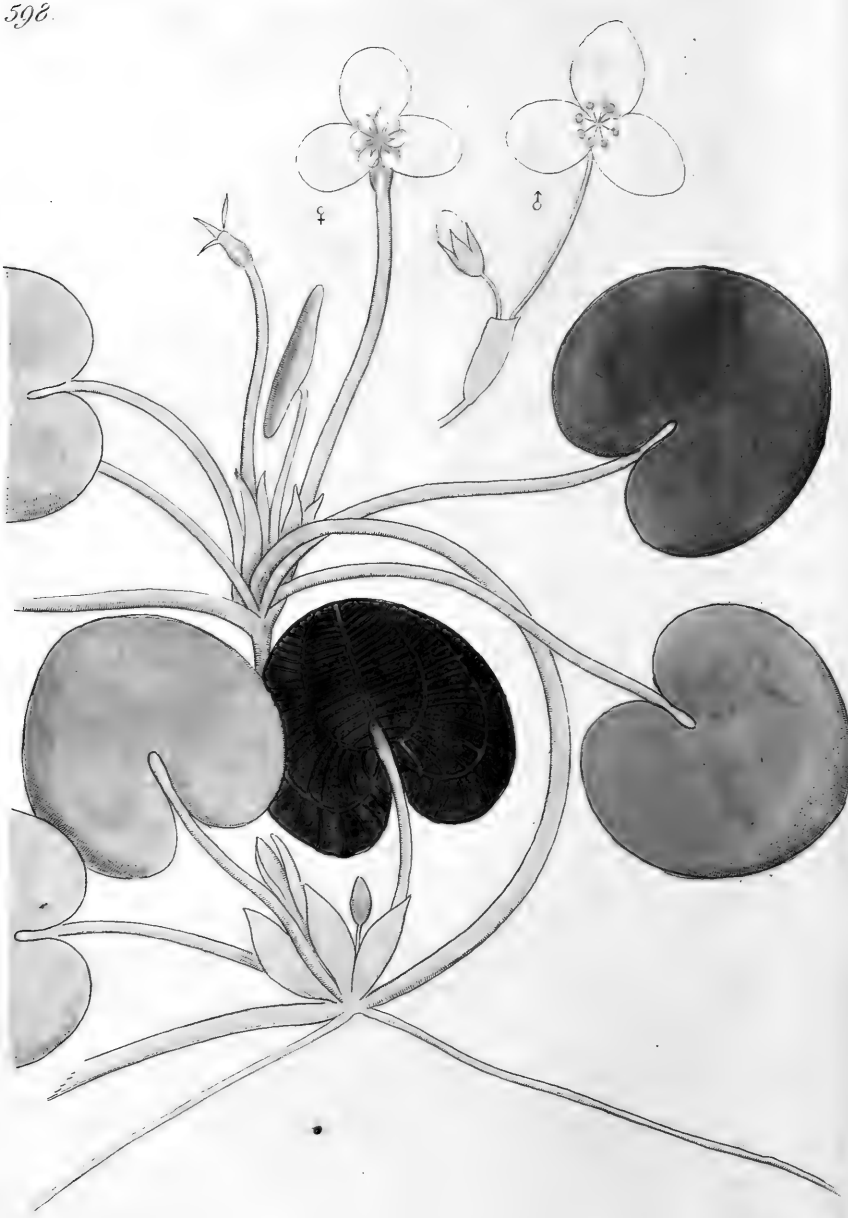

Gras of Trickman

HYDROCHARIS MORSUS RANÆ.

(Vattenälskare Grodbett. Dyblad Liljebl.)

Linn. Svec. n. 914. DIOECIA *Enneandria.*

Denna ört är en af de få Vattenväxter, som har sina blad på det sättet flytande på vattnets yta, att hela växten derigenom uppehålles eller liksom upphänges, och endast långa snedlöpande rottrådar fästas vid bottnen. Dess ovanlighet till hela sin byggnad är icke mindre stor, hvarföre Botanisterna haft stor svårighet att bestämma med hvilka andra växter, den är naturligen förvandt. Att den har mycken slägtskap med *Stratiotes*, som äfven växer på nästan samma sätt i vattnet, betviflas nu mera knappt af någon örtkännare, ehuru Linné icke förde den tillsammans dermed i sin naturliga uppställning; men till hvilka andra växter desse tvänne sedan närma sig är mindre tydligt. Flere hafva trott *Hydrocharis* vara förvandt med *Nymphæa*, hvilken den till bladformen liknar, men *Nymphæa* har en stor rot, såsom vanligt fästad i jorden, och frambringar alltid fullkomliga frön samt skiljer sig så mycket att många fört den sednare långt derifrån i granskapet af *Papaver*. Mindre bestrides *Hydrocharis* naturliga förvandtskapen med *Sagittaria*, ehuru afståndet dem emellan blir betydligt, så att de icke utan svårighet kunna få rum i samma Linnæiska Naturliga Ordning *Tripetaloideæ*, hvilken innehåller sins emellan nog olika växter och derföre af de nyare blifvit delad i många ordningar. Hvad som ännu mycket ökar svårigheten att för *Hydrocharis* bestämma ett säkert ställe i naturliga anordningen är fruktens ofullkomlighet, hvilken i allmänhet icke är ovanlig hos vattenväxter, men hos denna särdeles stor. I norden har man knappt sett riktigt utbildad frukt på denna växt; men utomlands har man erfarit, att den är ett läderaktigt fröhus med sex rum och många frön. Blomman har tre kronblad, som med sitt blomfoder sitta ofvanpå frukten. Hannväxten är särskild, med 2 eller 3 blommor ur en gemensam hylsa på stängeln. Ståndrarna äro nie. Bladen till form som små näckblad flyta på vattnet knappt större än runnstycken, till färgen, särdeles sedan de blifvit något gamla, mörka och obehagliga. Växten förekommer väl ända till medlersta Sverige såsom till och med i Nerike, Vestmanland och nedre Dalarna, men blommar der sällan. I södra provinserna ser man deremot ofta dess hvitblänkande blommor. Det öfriga af växten har ett visst obehagligt utseende, som tyckes gif-

vit anledning att egna honom åt grodorna genom namnet grodbett. Att den för dessa, äfvensom för en del fiskslag kan blifva förmånlig genom de maskar som den närer, tyckes sannolikt. Någon mera omedelbar nytta kan man väl föga vänta af densamma.

Hufvudfiguren föreställer ett honstånd upplagdt på papper, icke egentligen i den ställning som det har såsom flytande på vattnet. ♂ hannblommorna, som äro sällsyntare. Fruktens beskaffenhet har man icke af egen erfarenhet kunnat föreställa.

599.

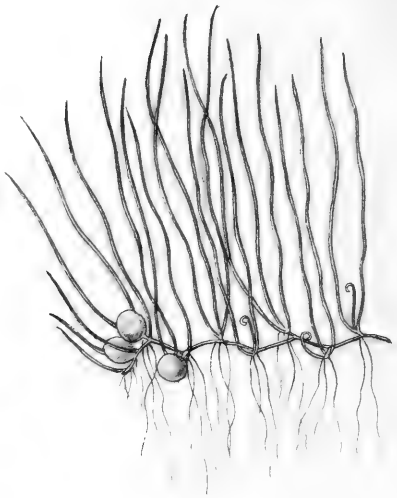

a

b

c

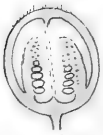

d

e

f

g

Grav. af Ruckman.

PILULARIA GLOBULIFERA.

(Kloting Liljebl.)

Linn. Svec. n. 950. CRYPTOGAMIA *Filices*: *Rhizospermæ*.

Är också en vattenväxt, icke mindre ovanlig både till sin växtort och beskaffenhet. Såsom i hög grad Cryptogamisk eller i saknad af tvänne tydliga kön hörer den icke mera till blomsterna, utan i alla afseenden till de mest lönliga växter. Växten består blott af tagelfina blad och rot, med klotrunda frukter till form och storlek som piller eller hampfrö. Den egentliga rotstammen kryper på dyen eller jorden på ställen som äro knappt öfvertäckta af vattnet, och utskickar ömsom tagelfina rottrådar och lika fina blad, som först de uppskjuta på spetsen äro rullade (som en urfjäder). Mellan bladen sitta de klotrunda frukterna, som äro blott af ett enda slag och den enda föredning som finnes på växten. Inuti dessa frukter äro fyra afdelningar uppfyllda öfverst med ett finare slags frön, nederst med ett gröfre slag. Dessa två slags frön är nästan den enda likhet som växten visar med *Isoëtes*, den enda af alla svenska växter med hvilken den tyckes äga någon tydlig slägtskap. De till Pilularia ännu mera förvandta växterna måste vi söka utrikes och igenfinna dem i *Marsilea tetraphylla* m. fl. som utgöra en egen liten Flock under namn af *Rhizospermæ* såsom ägande frukten förent med roten. *Pilularia* är således en växtform, som kommer från södern och hos oss icke långt fortgår. Man finner den i Skåne omkring Christianstad mycket ymnigt; också på vestra sidan af landet emellan Ingelstorp och Engelholm; i Hallands södersta del nedom Hasslöf; i Blekingen vid Nätrabyå utmed Gredby, i Thorhamn o. fl. st., på Gothland i Fröjels socken. Således tyckes den egentligen tillhöra af sött vatten öfversvämmade ställen nära södra hafskusterna. Man har icke funnit den upp i landet mer än vid Diö i Småland, dit den tyckes uppstigit efter Helgeåns stränder. Att den på ofvannämnde ställen är tjenlig att betäcka och sammanbinda isynnerhet den lösa sanden och att således bidraga till landets bibehållande och tilltagande samt att den derigenom blir till nytta i naturen, synes otvifvelaktigt, äfvensom att den kan tjena vattenkräk till föda; men någon mera omedelbar nytta deraf tyckes icke vara att hoppas.

Hufvudfiguren föreställer växten så lång som man vanligen får upp den i slutet af Junii månad vid Christianstad i Skåne. a. fruk-

ten litet förstorad. b. densamma nedtill tvärtför afskuren i mera förstorad. c. densamma nära toppen tvärt afskuren. d. samma långsefter skuren så att fröns läge med sina fästen synas. e. ett större frö från sidan sedt, mycket förstoradt. f. detsamma snedt från basen föreställdt. g. smärre frön, också mycket förstorade.

600.

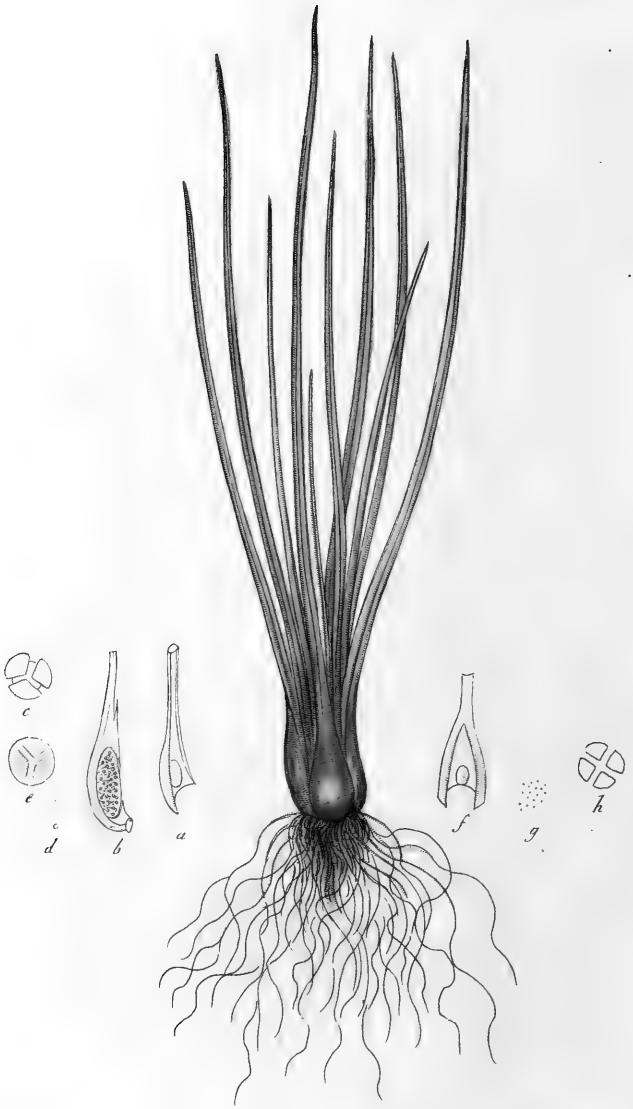

Lith. of Barrow

Grav. of Buckman

600.

ISOËTES LACUSTRIS.

Braxnagräs.

Linn. Svec. n. 951. CRYPTOGAMIA *Filices*: *Tetradidymæ*.

Denna med mera skäl än någon annan så kallade sjöväxt, emedan den finnes djupt under vattnet på sjöarnas botten, har blifvit nämnd i det föregående såsom något beslägtad med *Pilularia*, men den är mycket mera förvandt med *Lycopodium*, isynnerhet med de arter deraf, som hafva två slags frön i särskildta frukter, hvarpå vi snart komma att anföra exempel. Dessa växter stå väl närmast Ormbunkarna, men den egna sammanfogning af frön, som vi anmärkt hos de fleste af dem, hafva gifvit oss anledning att kalla dem Fyrtvillingsväxter (*Tetradidymæ*). Sådana växter hafva enrummiga fröhus. Bland dem utmärker sig Isoëtes med icke uppspringande fröhus, som alltid äga en stor mängd frö inom sig, och till största delen sitta inom bladens himor och fästade vid dess ryggnerv (alldeles icke vid roten såsom hos *Rhizospermæ*, ehuru nära derintill). Fröen äro af tvänne slag, men icke blandade i samma fröhus, utan sittande i särskildta. Växten skiljer sig föröfrigt dermed att den är utan stjelk, med ofta flere tums långa blad, som utanpå äro nästan trinda, inuti fyrrummige. Den tyckes egentligast tillhöra vår nord, der den växer i högre bergstrakters med rent vatten försedda sjöar, ofta till flere famnars djup under ytan, och som det tyckes ju djupare dess större och rakare. I sådana trakter förekommer den allt upp ifrån Lappmarken ända ned till södra delen af Småland i sjön Möckeln och till Blekingen i Nätrabyå. Den intager i sjöarna ställen som annars skulle vara blottade från växter, lemnar der säte för åtskilliga vattenkräk och är således visst af mycken betydenhet i naturens inrättningar. Att den under Braxnens lektid upprotas af denna fisk är ganska bekant, och således måste den vara af värde för densamma, ehuru vi icke så noga veta på hvad sätt. Äfven uppryckes den af Änder och kallas derföre af somlige för Anngräs. Det berättas också att man i Norrige skall gifva den såsom föda åt boskapen. Någon säkrare och betydligare nytta känner man icke af denna synnerliga växt.

Tab. föreställer ett stånd taget på så djupt vatten att aldrig dess rörelse råkat bladspitsarna (i hvilket fall de böja sig utåt). a. nedre delen af ett blad med fröhus som innehåller frön af det större slaget. b. detsamma efter längden inifrån utåt tuskuret, så

att fröhusets vidfästning och innehåll synes. c. en fyrtvillings hopfästning af frön medan de äro unga ganska mycket förstorad. d. ett moget frö i naturlig storlek. e. ett dylikt förstoradt. f. nedre delen af ett blad innehållande fröhus med den mindre frösorten. g. dessa frön särskildt. h. en fyrtvillings hopväxning af dem mycket förstorad.

601.

601.

MALVA ALCEA.

Stockros-Malva. Svensk Stockros.

Stjelkbladen femdelta nästan till bladskaften, sträfva. *Fröhyllena* släta (utan hår).

Linn. Svec. n. 628. MONADELPHIA *Polyandria.*

Vi kunna börja ett nytt hundradetal i Svensk Botanik med en af de vackraste blommor i Svenska floran, enligt vårt tycke den skönaste som finnes på örtstam. Den härhos afbildade Svenska Stockrosen, är verkligen så ansenlig att den närmar sig åt den i våra trägårdar planterade orientalska (*Alcea rosea*), och är såsom svenska namnet synes antyda en ros (törnros) på örtstam. Den hörer också till samma Naturliga Ordning som den Orientalska nämligen till *Columniferæ* Linn. eller *Malvaceæ* Juss. hvilken förut är omtald; men till ett annat slägte nämligen Malva, hvilket tyckes vara mera afpassadt för vår nord. Sjelfva det inre af blomman är alldeles den orientalska Stockrosens, men liksom förflyttad i ett annat blomfoder och på en annan stam mera härdig för vårt climat. Det är nämligen det yttre blomfodrets delning i tre småblad, som gör vår växt till en *Malva*, hvilket slägte förut under n. 142. är omtalt i Svensk Botanik.

Förutan ofvananförde vetenskapliga kännetecken utmärker sig vår Stockros-Malva med sina stora ljust rosenröda blommor och ofta två alnar höga raka stjelk. Den förekommer vild endast i rikets sydligare provincer underbäddade med någon öfvergångsformation. Men icke heller der synes den alltid lika vacker. Vi hafva funnit oss som best göra dess bekantskap i den så sköna Fogelsångsdalen uti Skåne, hvilken inskuren uti öfvergångsfältet uppfylles af en ovanligt stark grönska, uti hvilken vår Alcea desto mer lyser med sina stora rosenröda blomqvastar. Mindre fördelaktigt visar den sig vid de dammande landsvägarna såsom den ofta förekommer på Gottland och Öland. Vi tycka också att den i trägårdarna är betydligt mindre, blekare och oansenligare än i vilda tillståndet. Någon annan nytta än den som fägringen kan lemna ger den vanligen icke i anseende till sin sällsynthet, men den planteras lätt och skulle kunna begagnas såsom de öfrige Malverna i Medicinskt afseende och blifva en mycket god föda för boskapen, ehuru visst icke så användbar som den nu följande Malvan i anseende till mera delta blad, hårdare stjelk och blekare blomblad.

Tab. föreställer den blommande toppen af växten ritad efter lefvande vildt stånd vid Fogelsång nära Lund i Skåne. Den egna riktning, som de outvecklade blombladen äga, är likväl icke alldeles naturenligt föreställd. a. frukten med tillbakaböjt blomfoder att visa fröhyllenas glatthet.

602.

MALVA SYLVESTRIS.

Vild-Malva. Röd-Kattost.

Stjelken rakt uppstående. *Bladen* nästan runda, sjuflikige: de öfres flikar något spetsiga. *Blom-* och *Blad-skaft* hårige.

Linn. Svec. n. 627. MONADELPHIA *Polyandria.*

Denna hörer således inom Malvæ-slägtet till en annan afdelning (än den föregående), uti hvilken afdelning, utmärkt med nästan runda blad, den skiljer sig från vår allmänna rundbladige Malva (M. *rotundifolia Linn.* Sv. B. n. 142.) med sin raka stjelk och stora blommor, samt från den ännu mera liknande Moriska trägårdsMalva (*Malva mauritiana*) med sin hårighet, sina oliklånga blomskaft m. m. Det tyckes också vara till skillnad från denna sednare i största delen af Europa odlade och egentligast i Morernas land vilda *M. mauritiana* som vår i sydligare Europa fått namn af *M. sylvestris*, hvilket namn derstädes icke så bestämdt betyder att förekomma i skogar utan blott vara vildtväxande. Vår *M. sylvestris* finnes också alldeles icke i skogar, icke ens i skogsbygder, utan egentligen på de största slätterna i Skåne, der den intager jordvallar och vägkanter isynnerhet utmed och emellan större byar. Den är der både genom sina lifliga blommor och sin ymnighet så ansenlig, att den hufvudsakligen bidrager till landets egna utseende. Den blandar nämligen sina purpurfärgade blommor med Vägvärdans (Cichorii Intybi) himmelsblåa och *Crepidis biennis* gula på ett sätt att derigenom de mångfärgade band bildas, som man på Skånska slätten ser utsträckta efter landsvägarna emellan de af rena skördar enformigt grönskande åker- och ängsfälten. Sådan hafva vi funnit skånska växtcharacteren eller physiognomien, hvaruti vår Malva utgör ett hufvuddrag. Således, ehuru den icke har den föregåendes stora blommor, hvilka oaktadt blekt färgade så mycket lysa i de dunkla lundarna, gör den dock större verkan på sitt ställe genom den stora mängd blommor som den framter, hvilka med sin starkare purpurfärg synas bättre egnade att skifta bland andra färgor på en mångfärgad yta. Det utseende som vi nu omtalt är så eget för Skånska slätten att det redan i norra Skåne t. ex. vid Helsingborg ansenligt aftager. Ofvanför Skåne ser man intet sådant, och vår Malva finnes deruppom endast vid några gamla byggnader såsom i Blekingen uti Carlskrona, på Södra Gottland vid några kyrkor, i Halland vid Varbergs fästning, vid Götheborg och på Bohusfästnings lemningar. Den skall också någongång blifvit sedd i Stock-

holm. Man ser den häldre vid odlad jord än Malva rotundifolia, emedan den icke så blir ett betäckande ogräs och föröfrigt pryder med sina blommor.

Denna Malvan användes också isynnerhet der den växer vild framför andra samslägtingar såsom Läkemedel, och har derföre rum i Apotheken. Örten och isynnerhet bladen innehålla mycken slemmighet (mucilago), som de likväl icke utan svårighet ge ifrån sig till kokande vatten. De brukas utvärtes för sin tjenlighet att betäcka en större ytan såsom uppmjukande omslag att lindra spänningar, förtaga retningar t. ex. af bisting. Genom behandling med svafvelsyradt jern visa de en brunsvart färg, som tillkännager betydligare sammandragande väsende än andra närslägtade örter äga. Roten såsom knappt mer än ett-årig kan icke innehålla så mycket slem som Althæa, men mera sötma, hvarföre den blifvit nyttjad invärtes i stället för Lakrits uti bröstkrämpor, äfvensom att förtaga skärpor t. ex. af oförsiktigt brukade spanska flugor. Blommorna eller egentligare blombladen (petala) äga en färg, som svårligen borttvättas af linne, hvarföre de uti ofvannämnde uppmjukande omslag gärna undvikas eller skiljas från örten, men det sammandragande, som örten tillkännager, är också uti dem mera samlat så att de framför många andra dylika kunna nyttjas på ögonen, särdeles för att borthjelpa lemningar efter koppor, till och med bakom hornhinnan afsöndrat var. Man har också användt dem i gurgelvatten mot vissa slappheter. Derföre hafva de i en del länders Apothek blifvit förvarade såsom Conserva. Om denna Malva bland andra blifvit brukad af de gamle Romare och Egyptier ungefärligen såsom Spenat och af Chineserna ännu ätes med olja och ättika såsom Sallat, så hörer den väl i detta afseende till de sämre sorterna (Malvæ minores et sylvestres). I allmänhet berättas Malverna i sådana fall bidragit till öppet lif och torde derföre kunna ingå uti Medicinsk föda särdeles under hetta och torka, som kanske bidragit att göra dem brukbarare i södra länderna än hos oss, der de befunnits mycket besvära magen. Snåla barn förtära stundom frukterna, hvilka egentligast få namn af Kattost. Boskapen tyckes äta örten häldre än andra samslägtingar, kanske för det lindriga sammandragande som mildrar klibbigheten. Bien besöka blommorna flitigt. Stjelkarna gifva sedan växten hunnit i frö efter lindrig rötning vackra tågor, nästan som linets, men hvilka icke äro hälften så starka som hampans. Rötterna kunna genom sönderdelning på ändan bli brukbara såsom tandborstar.

Tab. framställer öfre delen af ett blommande vildt stånd ritadt i Helsinborg i Skåne. Om detsamma gäller till en del samma anmärkning som om den föregående. a. ett af de nedersta mera rundade bladen.

603.

603.

HOTTONIA PALUSTRIS.

Kärr-Hottonia. Hottons-ört. Vatten-Rölleka.

Linn. Svec. n. 174. PENTANDRIA *Monogynia.*

Uti den täcka Naturliga Ordningen, som innefattar de så mycket värderade Primlerna och derföre af nyaste författare merendels kallas *Primulaceæ* (*Preciæ* Linn.), är Hottonia den enda egentliga vattenväxten. Den tyckes också af sitt växande i vatten eller för dess skull fått sina mesta skiljaktigheter från de närmaste slägtena, näml. sitt fröhus, som aldrig uppspringer utan likt en blåsa synes beständigt vilja utestänga vattnet, inom sitt djupt delta blomfoder, sin blomning bestående af öfver hvarandra sittande kransar liksom för att till någon del kunna lämpa blommandet efter vattnets stigande och fallande. Annars har växten sådane findelta blad, som tillhöra de egentligaste vattenväxterna t. ex. *Myriophyllum*, samt fäster sig med en snedt löpande rottråd, som tyckes sätta den i stånd att kunna höja och sänka sig med vattenytan. För bladens finhet skull har den blifvit sammanliknad med Millefolium, och kanske har derjemte blommornas färgskiftning bidragit att förskaffa den svenska namnet *Vatten-Rölleka.* Dess blommor likna ganska mycket Primlernas äfven i det afseende att de på somliga stånd äga längre ståndare och kortare pistill, på andra tvärs om mindre framstående ståndare men desto längre pistill; hvilket förhållande tyckes oss vara något som närmar sig till tvåbyggareart (*Dioecie*), ehuru ännu icke så långt kommen att frukten på någondera blir mindre fullkomlig. Blommorna äro annars af egen täckhet, ägande liljans hvithet skiftande med någon lätt rosenrodnad, oskuldens sinnebild, hvilken stående i djupa kärren kan väcka deltagande för sådant öde och förtjena samma poetiska dikt, som gaf Linné anledning att benämna Andromeda. Så vackert blommande förekommer den mera sällan i Upland, men nedåt Södermanland, Östergöthland och så vidare öfverdrager den ofta de mörka skogskärren med sin färg.

Hvad dess nytta angår så tvifla vi icke, att den uppfyller en betydlig plats i naturens anordning uti att mer eller mindre medelbart föda fiskar och andra vattnets invånare, till hvilket den så mycket mera synes egnad som den framför så många andra vattenväxter har ett rätt friskt och sundt utseende. Den ätes också liksom så många an-

dra flytande vattenväxter eller flottgräs gärna af Kor, mindre af annan boskap. Bien besöka flitigt dess blommor. Der den växer i stor mängd, kan den begagnas till gödning.

Tab. visar ett fullständigt stånd med fröhus nedtill och blommor upptill hvilkas ståndare utstå långt utom pipens öppning. b. en blomma med kortare ståndare uti blompipens öppning. c. fröhus tuskuret efter längden. d. några frön i naturlig storlek.

604.

Lit. of Wahlberg

Grav. of Ruckman

SEDUM ANGLICUM.

Engelskt Sedum (eller Fetknopp)

Bladen äggformiga, något trekantiga, under vidfästningen utdragna, blåaktiga. *Blomknippet* nederst tvådelt. *Kronbladen* lancetlika.

Smith Fl. Brit. p. 486. DECANDRIA *Pentagynia*. Wahlberg Fl. Gothoburg. p. 50.

Från den hafsbeherrskande ön synes detta vara en främling, som fästat sig på en af våra yttersta klippor utanför Göthiska rikets förnämsta sjöstad, der den för några år sedan blifvit upptäckt utaf en af våra skickligaste kunskapare på vår Floras område. Vi få således göra oss närmare bekanta med dess egentligaste hemvist och egenskaper. I England intager den isynnerhet norra kusten ända till Skottlands yttre ända; i Frankrike har den intet fäste förr än på Pyrenæerna midt emellan båda hafven, så att den der uppstigit ansenligt från hafvet, hvilket är vanligt med nordiska strandväxter i sydligare länder. I vår nord har den först blifvit sedd vid Norrige (man vet icke så noga hvar) och nu slutligen för några år sedan utanför Götheborg på Styrsö af Herr Wahlberg, som derstädes gjort den här gifne teckningen. Inom det förut omtalta Sedum-slägtet har den i anseende till sina hvita blommor någon aflägsen likhet med *S. album* Sv. B. t. 430, men är hel och hållen ettårig utan röda rotskott, att icke nämna andra skiljaktigheter, bland hvilka de större och spitsigare blombladen först falla i ögonen. Egentligen är det en sydligare Europæisk form liksom härstammande från den på södra Europas berg förekommande *S. dasyphyllum*, hvilken mot norden blir mindre stor, fattigare, mindre varaktig. Den blåaktiga färgen, som hela örten i början har, öfvergår slutligen i rödaktig, som gifvit flere författare anledning att kalla den rodnande, *Sedum rubens*. Till smaken skall den vara mild.

Tab. föreställer ett stånd af växten ritad vid Götheborg. Den ena grenen är blommande, den andra fruktbärande, bägge med så tydliga delar att man ansett särskildta figurer för mindre nödiga.

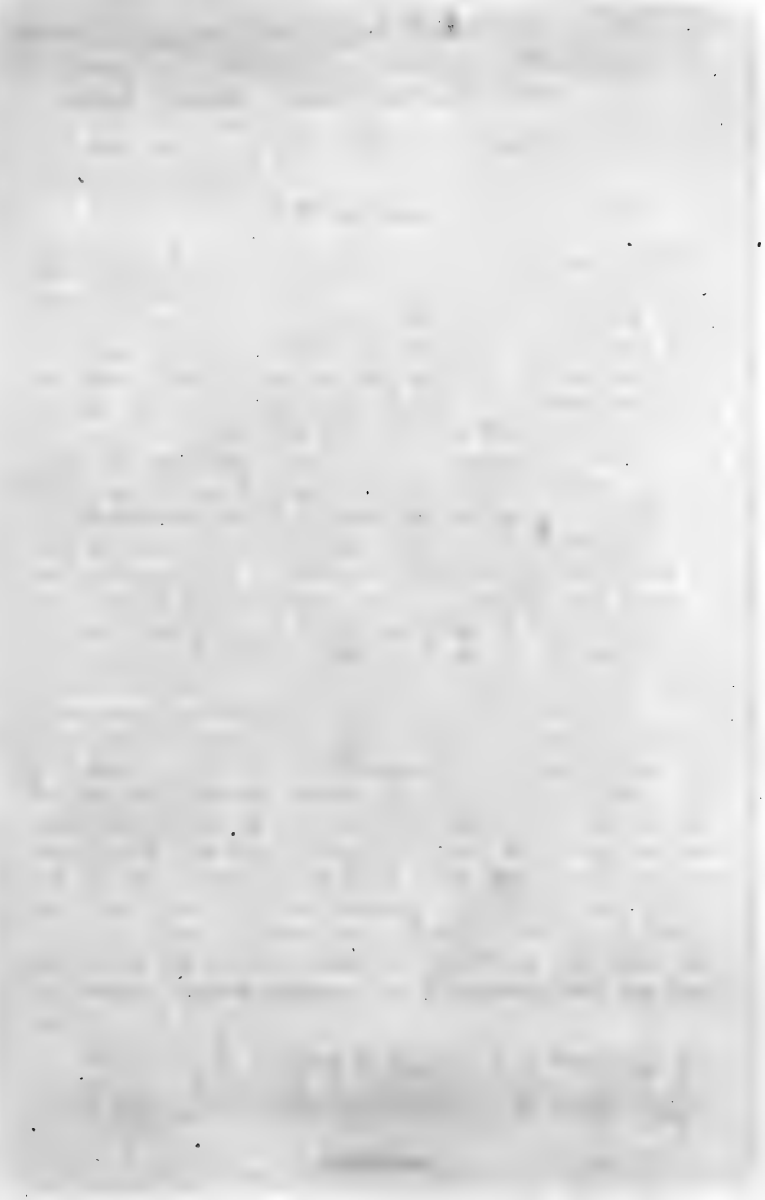

605.

Tit. of Agrelius. Grav. of Rückman

SCIRPUS ACICULARIS.

Nål-säf.

Strået bladlöst, tagellikt, strimmigt. *Axet* med blott litet fjällikt skärm. *Mårkena* tre.

Linn. Svec. n. 44. TRIANDRIA *Monogynia.*

Är den minsta af alla Säf-arter och redan genom sin finhet lätt känd. Den liknar verkligen med sitt strå och lilla ax i toppen en knappnål af mer än tagellik finhet, verkligen tunnare än den som tagel-säfven, Scirpus setaceus, äger, ehuru stundom af några tums längd, och således egentligast att likna vid en fin insectnål, hvaraf anledningen till namnet. Med denna ytterliga finhet tyckes också inre delarnas beskaffenhet äga samband. NålSäfven har väl såsom de egentligast ett-axade och således aldraenklaste Säfarterna, bland hvilka Sc. palustris tillhör oss, ett bihang ofvanpå fröet af den derstädes knutlikt utvidgade stylen, som gör att den blifvit förd till det nya slägtet Elæocharis, men den saknar de fina borsten vid fröets bas (så framt man icke vill taga lemningen efter ståndarnes strängar för något sådant) liksom de finaste Säfarterna, hvilka derföre fått namn af Isolepis. Såsom mycket finare än andra Elæocharis öfvergår den till de mest fina Säfarters (Isolepis) kännetecken. Det kan synas som hade föreningen af Elæocharis-arternas enkelhet med Isolepis-arternas finhet åstadkommit denna öfverdrifna litenhet och fattigdom. Om man ville gå längre än som skett i fint skiljande kunde man således göra ett eget slägte deraf. Men, ehuru sådant förfarande verkligen griper djupare i dessa växters inre natur, så kunna vi icke efterfölja detsamma af orsak att både betydelsen deraf och tydligheten icke är nog stor.

En sådan ytterlig finhet, som nu blifvit omtald, torde också icke vara utan sin nytta i naturen. Denna finaste af alla Säfarter och i allmänhet af alla gräslika växter öfverdrager lösa sand- och dyströnder liksom med en raggig hud, hvaruti än mera dylikt slam finner sitt fäste och en mängd fina maskkräk sitt mest passande tillhåll till näring för fiskar m. m. Genom allt sådant förberedas de tydligen den tid på året då dessa ställen äro öfversvämmade till emottagande af större vegetation. Sjelfva Säfven gnages också medan den är ung af boskapen. Den växer i hela Sverige ända upp till Lappmarken.

Tab. tvänne stånd, det ena större, det andra mindre. a. Blomfoderskal med ståndare och pistill. b. de sednare delarna för sig sjelfva. c. frö med qvarsittande bihang efter pistillen såsom kännetecken för det nya men för oss mindre antagliga slägtet Eleocharis. d. ett frö tvärt afskuret. e. ett holt strå med ax. Alla dessa särskildta figurer förstorade.

606.

SENECIO JACOBÆA.

St. Jacobs staf. (Stånd-Boört Liljebl.)

Blomstrålarne rakt utstående platta. *Bladen* lyrformigt inskurna, nedtill parbladigt delta, med flikar upptill bredare, nederst stjelkomfattande. *Roten* tufvig, något knölig.

Linn. Svec. n. 751. SYNGENESIA *Polygamia superflua.*

Under N:o 353. är redan en art af detta slägte afhandlad, hvilken i alla afseenden utgör början till slägtet och är den minst utbildade af alla såsom alltid saknande strålblommor. De i Floran näst efter densamma följande arterna kännas dermed att de kunna få strålblommor, och i sjelfva verket så beständigt hos oss hafva dem, att vi aldrig sett någon utan, ehuru de i andra länder ibland genom förkrypling blifva i saknad af dem. De mindre utbildade af dessa sednare arter hafva tillbakarullade strålar, deremot de största och fullkomligaste arterna, som i Floran komma sist, lysa med utstående breda strålblommor. Således har man en hel följd af arter inom detta slägte efter strålblommornas utbildning och denna följd är rätt naturlig åtminstone hos oss; så att de arterna med inga eller ofullkomliga strålblommor äro ett-åriga i alla afseenden mindre betydliga örter, de med utstående breda strålar utgöra deremot fleråriga ansenliga växter. Af dessa sednare hafva vi nu företagit oss att låta tvänne följa efter hvarandra, hvilka äro mest med hvarandra förvandta.

Senecio Jacobæa är i sitt slägte en af de ansenligare växter, och har på den tid då helgonen äfven sattes i förening med växterna blifvit tillegnad St. Jacob såsom dess blomsterstaf, hvaraf namnet kommit, hvilket i flere länder öfversättes med St. Jacobs staf. Hos oss kallas den oftare Gullgubbar, som kanske härleder sig från det förra namnet. Den är också af de allmännare arterna den ansenligaste, som jemte ofvanangifna kännemärken utmärker sig dermed, att den har en stor mängd blommor på vid pass halfannan alns höga, merendels tätt bredvid hvarandra stående stjelkar. Bladen äro djupt delta och mjuka i någon likhet med de första och egentligaste arterna af slägtet, till skillnad från hvilka några kallat den senare afdelningen för *Jabobæa* och låtit den-

na nu ifrågavarande arten börja den under namn af *Jacobæa vulgaris* (*Gærtn. fruct.* 2. *p.* 445.). Den växer bredvid gamla hus, byar och vägar och är i Skåne så ymnig att den blandar sig med Crepis biennis för att ge den gula skiftningen i de blomsterband, som vi under Malva sylvestris omtalt vara dragna öfver landet. På Öland och Gottland är den likaledes mycket allmän, men i Blekingen, nedre delen af Småland, Halland och Bohuslän mera sparsam. Längre uppåt tyckes den upphöra eller vid Götheborg liksom förbytas med S. aquaticus. Deremot på ju mera torra och för blåst utsatta ställen den växer, dess mera sammangyttrade blifva både blad och blommor, och det ända till den grad att växten slutligen vid stora Oceanen på sanddynerna i Holland och äfven Norrige förlorar sina strålblommor och blir ganska oigenkännelig.

Den är icke utan sin egentliga nytta såsom användbar till färgning. För sig sjelf och innan den kommer i blomma ger den blott grön och obeständig färg, men de utslagna blommorna gifva med Vismuth-betning på ylle en mera brungul beständig färg, i öfverensstämmelse med andra förvandta gula blommor, särdeles Anthemis tinctoria Sv. Bot. n. 62. Detta synes icke lofva att växten skall vara särdeles ätlig; likväl försmås den icke af de på vegetabilisk föda så litet granlaga Kamtschadalerna. Kor och getter äta bladen, men mera granlagna djur såsom hästar och får lemna dem merendels orörda. De mognade frön begagnas förmodligen af småfoglar.

Tab. ritad i Malmö efter några på mera fuktig grund växande stånd föreställer a. öfre delen af ett större stånd. b. roten dertill med stjelk- och blad-stumpar, men så att medlersta delen felar och ingen sammanbindning kunnat betecknas. c. en ung planta med blott rotblad.

SENECIO ERUCIFOLIUS.

Blomstrålarne rakt utstående platta. *Bladen* alla nästan parbladiga: småbladen jemnbreda, något inskurna, spetsade. *Roten* krypande.

Linn. Suec. n. 750. (SYNGENESIA *Polygamia superflua*) Skånsk. resan. s. 225.

Är visst nära förvandt med den föregående, men ändock i alla afseende väl skild derifrån. Alla delar af densamma äro mycket smalare, mera utdragna i längden och stelare. Den har en rot, som knappt är tjockare än en gåspenna, men ganska långt under jordytan krypande, hvarföre också örtstånden blifva mycket från hvarandra spridda eller glest stående (alldeles icke sammanställda i knippen, som hos föregående art). Örtsjelken är oftast två alnar hög, mycket rak och stel samt merendels färgad annorlunda än grön (då den på föregående alltid är grön, mera vek och saftig). Bladen äro så pass sönderskurna att knappt någon flik är bredare än stjelken. Blommorna äga också något längre strålblommor. — Denna nu beskrefna växt öfverensstämmer så väl med Linnés beskrifning i Skånska Resan äfven i anseende dertill att bladen i det närmaste likna *Erucæ Artemisiæve*, att vi icke kunna tvifla på att den är densamma som Linné menar. Men det är visst att nu mera finnes den icke vid Skanör, der Linné så ymnigt tog den. Om detta är en följd af denna traktens ännu fortfarande afmagring, kunna vi svårligen afgöra; men det är visst att denna växt liksom flytt till fruktbarare trakter längre norr åt vid samma eller vestra sidan af Skåne. Således hafva vi funnit den i största mängd på jordvallar inan för Malmö vid den så kallade Borgmästargården eller emellan densamma och de sandbackar som få namn af Borgnäset. Der tyckes jordytan vara leraktig, men botten bestå af sand, hvarigenom isynnerhet jordvallarna bli bestående af en sandmylla, som denna växt tyckes fordra. På dylika ställen förekommer den också utanför Lund eller nedanför Trolleberg åt hafssidan till, men sparsamt och något bredbladigare. Hvad det deremot är för en växt, som funnits vid södra sidan af Skåne nära Skifvarp och blifvit kallad S. tenuifolius, är för det närvarande osäkert. — Till nyttan synes den obetydligare än den föregående såsom mindre saftig och mindre storblommig.

Tab. är ritad efter lefvande stånd tagna på ofvannämnde ställe vid Malmö. Hufvudfiguren föreställer ett mindre stånd och, ehuru ett litet mellanstycke felas samt rotdelen är utan färgor, har man satt något bindningstecken emellan de båda delarna. b. årets planta med sina särskildt beskaffade blad.

608.

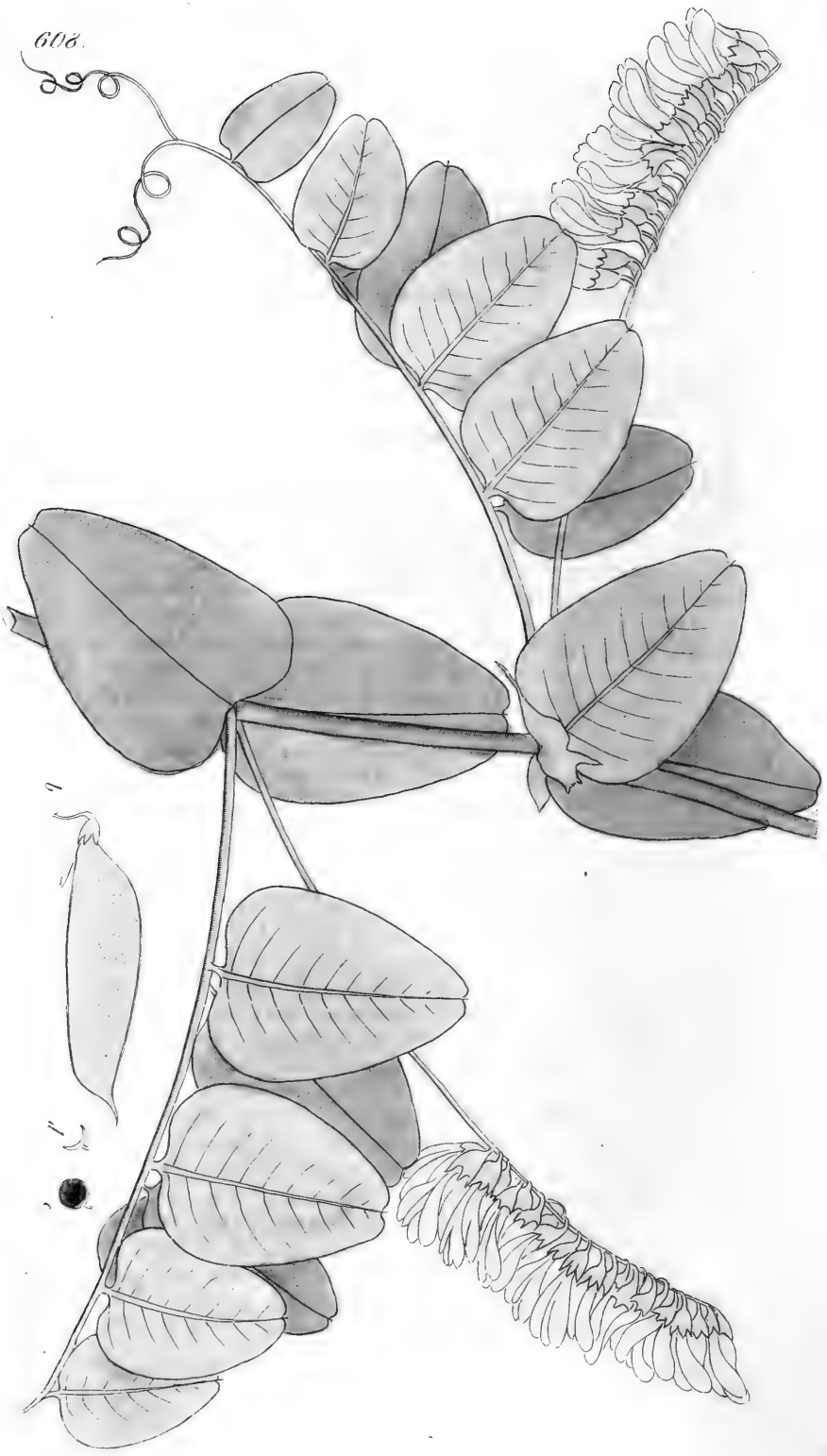

VICIA PISIFORMIS.

Ärtformig-Vicker.

Blomskaften mångblommige. *Bladskaften* mångbladige, med trevinkligt äggformiga småblad, af hvilka de nedersta äro fästade vid stjelken och betäckande de spjutformiga tandade bladskärmen.

Jacquin Fl. Austr. t. 364. Linn. Spec. pl. ed. 2. p. 1034. DIADELPHIA *Decandria*.

Denna är hos oss upptäckt sedan Linnés tid, och kan bland alla väl åtskilda nyfundna växter anses för den ansenligaste. För att så länge hafva blifvit osedd måste den finnas på ett ganska inskränkt och obesökt ställe. Man kan så litet begripa huru den ditkommit och huru den der kan finnas, att man synes hafva skäl till samma utrop, som Linné gjorde, då han fann *Coronilla Emerus* på Gottland: jag hade aldrig trot att denna vuxit vild i Sverige fast 20 Botanister sagt det, om jag icke sjelf det sett. Vi hafva också sett *Vicia pisiformis* växa vildt långt in uti Götha rikes bergstrakter, och tro oss hafva mera skäl till förundran än Linné hade. Först ansågs den blott tillhöra Pannonien eller Ungern. Sednare hafva vi sett den i Tyskland vid Oderfloden; men norr om detta ställe lärer den icke finnas hvarken i Tyskland eller Skandinavien förr än man kommer upp uti den bergigaste delen af Östergöthland, der man upptäckt den på ett eller annat ställe i Kinds härad. Detta är så mycket besynnerligare som den trakten icke såsom Gottland består af en flat Öfvergångskalksten utan af bara granit. Man finner der likväl flere utmärkta växter, som ökar vår uppmärksamhet på traktens beskaffenhet under förutsättande att intet sker utan ordsak. Man ser då att denna trakten är genomskuren af en lång rad sjöar, bredvid och emellan hvilka uppsticka granit-kullar nästan alla till formen liknande afhuggna käglor eller gamla tidens borgar. Bland dessa har isynnerhet ett berg vid den viken af Jernlunden der Hallsta-å har sitt utlopp fått särskildt namn af Borgberget (eller Friberget: Videgren Östergöthl. sid. 348). Detta berg är egentligen dubbelt eller ägande bredvid sig ett mindre Borgberg, utmed hvilkets sydöstra sida vår *Vicia* finnes växande i stenraset temligen ymnigt. Förövrigt skall den endast vara funnen emellan Borkhult och

Yxnerum vid något dylikt berg. Det förefaller oss obegripligt att den genom någon händelse kunnat blifva ditförd, men då vi betrakta ställets skönhet undra vi icke att den der kan hålla sig. Sjelfva örten är ojemförligt den största i slägtet, verkligen såsom namnet tillkännager till form och storlek liknande ärtslägtet, och så pass stadig att den står för sig sjelf famnshög blott häftande sig genom sina klängen vid andra växter. Dess blad äro icke allenast ganska glatta, utan till och med af blåaktig färg. Blommorna äro deremot oansenliga icke större än på en vanlig Vicia cracca samt mycket blekgula till färgen. Ärtskidan liknar också en af våra mindre Vickerarters, med blott omkring sex små frön uti. Det är således egentligen bladen som skulle göra denna ört till en mycket lönande foderväxt, om den vore mindre sällsynt eller om man kunde hoppas att den lät odla sig, hvilket icke är troligt.

Tab. visar ett stycke af stjelkens medlersta del, ritad efter lefvande växten på ofvan anförda ställe. b. fröskida efter ett exemplar vid Oderfloden. c. frö derur och d. fröfäste dertill.

609.

Grav. af Ruckman

SHERARDIA ARVENSIS.

Åker-Sherardsört. Blå-madra.

Blommorna sittande i toppen af stjelken och grenarna, inneslutna inom stjernlika åttadelta (bara) glatta blomskärm.

Linn. Svec. n. 120. TETRANDRIA *Monogynia.*

Ett åkerogräs såsom namnet tillkännagifver, men icke allenast af oskyldigaste slaget utan också af täckaste sorten nästan att sammanlikna med Blåklinten. Uti den Naturliga Ordningen som för sina stjernlikt omkring stjelken sittande blad får namn af *Stellatæ*, är Sherardia närmast förvandt med *Asperula* genom sin långpipiga trattformiga blomkrona. Den skiljer sig från detta liksom från andra förvandta slägten i Ordningen med sina frön, hvilka icke såsom vanligen bilda tvänne runda globler, utan äro kantiga och upptill vidare eller nästan turbinata och slutande med tre utskutande tänder hvardera. Vi kunna nästan såsom slägtkännetecken, emedan man icke med säkerhet känner någon mera art af slägtet än denna, tillägga att frön fått denna beskaffenhet i sammanhang med de vid basen hela eller sins emellan sammanväxta skärmen, som omsluta och liksom trycka dem eller förmå dem att upptill hli vidare. Detta allt är så pass främmande för våra andra nordiska Stellatæ att man kan likna Sherardian med Spermacoce, en alldeles tropisk växt, bredvid hvilken Linné satte Sherardian i sina Naturliga Ordningar. Jemte denna sydländta beskaffenhet har växten blå blommor, som icke finnas på någon annan svensk växt inom den Naturliga Ordningen. Sherardian lärer vara som allmännast i medlersta Europa, derifrån den i ymnighet sträcker sig till våra södra kustprovinser. Således förekommer den mycket i Skåne särdeles å de sandigare delarna deraf; äfvenledes ymnigt på Gottland i Sanda och tillgränsande socknar; på yttre sandiga sidan af Öland vid Runsten m. m. i Blekingen icke sällsynt och på Hallländska kusten allt upp till Viskans utlopp. Längre norr åt i Bohuslän är den sällan sedd; ännu rarare är den vid Venern utmed Kinnekulle, men utmed Vettern vid Holkaberg, Ödeshög och Vadstena förekommer den ymnigare än på något annat ställe så långt in i landet och mot norden. Att dess frön kunna tjena foglar till föda, synes nog troligt, men omedelbar nytta tyckes menniskan väl icke kunna vänta af denna till sin massa mindre betydliga ört.

om icke såsom bete på trädesfälten isynnerhet för får och getter, som gärna äta den. Kor säges rata den.

Hufvudfiguren ritad efter ett mindre skånskt exemplar, som växt på ett öppet trädesgärde och blifvit liksom upplagt på papperet så att roten kommit under örten. a. blomma med sitt blomfoder. b. blomfodret särskildt med något utbredda flikar och något uppifrån sedt. c. omogen frukt snedt uppifrån sedd. d. mogen frukt upptill tvärt afskuren. e. tvärskärning af ett frön närmre toppen så att hjertbladen blifvit träffade. f. tvärskärning af samma frö närmre basen så att blott lillroten blifvit genomskuren.

Grav. af Ruckman

610.

CENTUNCULUS MINIMUS.

(Minsta Centunkel.)

Bladen skiftevis sittande, med oskaftade blommor i bladvecken.

Linn. Svec. n. 136. TETRANDRIA *Monogynia.*

Utaf alla riktigt blommande och med enbladig blomkrona försedda svenska växter är väl denna den minsta; och det var väl i anledning af dess litenhet i jemförelse med andra förvandta växter, som Linné gaf den namn af den minsta i ett slägte, som då för tiden icke hade någon mera art. Den är så nära förvandt med det under N:o 123 beskrefna slägtet *Anagallis*, att flere både äldre och nyare författare förent den dermed. Slutligen hafva dock de nyaste författare icke allenast bibehållit detta Linnés slägte utan också fört arter dit, som förr stått under *Anagallis*, samt erkänt att det är icke blott fyrtalet som skiljer *Centunculus*, utan också de alltid glatta ståndarnes strängar, som sitta på en mycket längre blompip, de mycket tillspitsade blomkronans flikar m. m. Från den svenska Anagallis är vår *Centunculus* lätt skiljd dermed att bladen på stjelken äro skiftevisa, men dessa blad såsom stödjande blommor kunna också blifva ansedda som blomskärm, i hvilket fall stjelken blir utan egentliga blad ända ned mot roten, der väl alltid vid nogare granskning något motsittande bladpar befinnes. Blomkronan är så oansenlig att den svårligen upptäckes mellan blomfodrets flikar, och blir qvarsittande samt med sin pip täckande fröhuset ända tills dess lock affaller (nästan som på *Plantagines*). När denna lilla ört kommer att stå i gyttja, så får den blott en blomma i den genom gyttjan uppstående toppen, och tillika på den således öfverhöljda stjelken ganska smala blad, i hvilket tillstånd den fått namn af *C. simplex* såsom en särskild art. Man har sett den lilla Centunkeln i de södersta kustprovinserna: nämligen i Blekingen vid Jämjö, o. a. st. i Skåne särdeles på vestra sidan vid Ramlösa, Vegeholm m. fl. st., i Halland vid Eldsberg, Trönninge m. m. utanför Götheborg på Domsö. Också skall den vara funnen på Leckö i Venern. Den finnes isynnerhet der torf blifvit skuren eller på dylik blottad något fuktig jord. Man synes icke kunna tillskrifva den någon särdeles nytta.

Tab. föreställer ett ovanligt stort stånd, som växt vid Trönninge i Halland och till större delen var öfverblommadt. a. en

hel blomma nästan tillsluten såsom den vanligast förekommer. b. en blomma öpnad. c. blomkronan ensamt sedd snedt från sidan. d. fröhus. e. detsamma öpnadt så att locket ännu sitter öfver frön. f. den delen af torkade blomkronan som blir qvarsittande öfver fröhusets lock. g. det sistnämnde särskildt. h. fröhuset sedt uppifrån, sedan de mesta fröen utfallit. i. frö mera förstoradt än de föregående redan något förstorade figurerna.

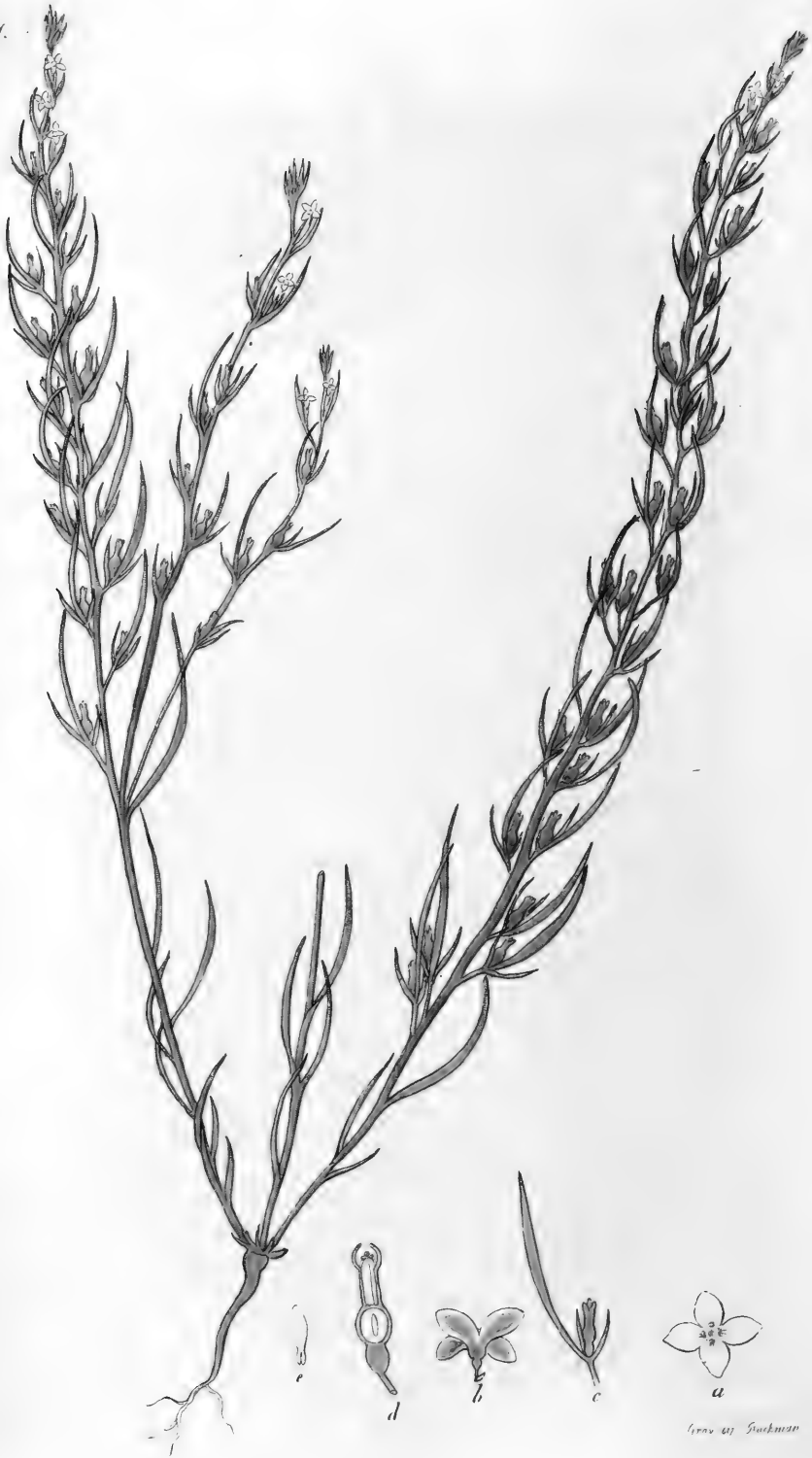
e
d
b
c
a
f

611.

THESIUM ALPINUM.

Spindelört. Alpiskt-Thesium.

Stjelkarne nästan enkla, något nedliggande. *Blommorna* nästan oskaftade, på blomskärmen sittande, med tvänne mindre sidoskärm.

Linn. Spec. Pl. Ed. 2. p. 301. PENTANDRIA *Monogynia.* Svec. n. 211. (*Th. Linophyllum.*)

Denna märkvärdiga ört har icke egentligen sitt tillnamn deraf att den växer på fjällberg, aldraminst på våra fjällar, utan derföre att den egentligast tillhör de Sveitsiska såkallade Alpungen eller de betesmarkerna, som grunda hela Sveitsiska boskapsafveln med alla förmåner som åtfölja densamma. Om vi med en sådan ört hos oss påfinne samma förmåner i trakter der åkerbruket icke kan bli särdeles lönande, så vore det visst högst vigtigt. Från dess nämnda egentligaste hemvist befinnes denna ört vara utbredd öfver Carpatherna och på denna väg komma till Schlesiska bergen, som ännu äga någorlunda samma natur. Från dessa ännu så aflägsna berg gör den ett stort hopp för att komma till östra delen af vårt Småland. Man finner den der i största mängd utbredd efter de högsta landtåsarna eller vattenskillnaderna först vid Lenhofda, Nottebäck och Åsheda i Uppvidinge härad; sedan allt ifrån Ekesjö till Vimmerby och Fröåsa inom nuvarande Östergöthlands gräns (men föröfrigt ingenstädes i hela Skandinavien norr om Tyskland.) I dessa trakter intager den alla ängsbackar isynnerhet bredvid stenrösen. Att också dessa marker mer än några andra hos oss likna de Sveitsiska betesmarkerna, som grunda den ofvan antydda i Sweitz såkallade Sennhushållningen (Sennenwirthschaft), tvifla vi icke; och vi böra vara uppmärksamma på den anledning som närvarande ört ger oss till begagnande.

Huruvida åter sjelfva växten med sina närande egenskaper bidrager till dessa markers användbarhet för betning, veta vi icke genom rak erfarenhet. Örten är i allmänhet så liten att den föga tilldrager sig uppmärksamheten och föröfrigt af samma skäl mindre betydande. Att hvarken ört eller frön i munnen ge tillkänna någon skärpa eller annars för sinnena några elaka egenskaper, det hafva vi erfarit. Linné förde väl detta slägte till samma Naturliga Ordning som Daphne, hvilket skulle göra det nog misstänkt till sina egenskaper, men nyare Växtfor-

skare hafva åter befriat det från detta mindre gynnande granskap, och sednast har det blifvit fördt till Santalaceæ, en växt-familj från sydligaste regioner, hvilken så vida man känner icke har några elaka egenskaper. Det är tydligt att Thesium med sin blomma fästad ofvanför fruktämnet och med sin fruktkärna som mest består af en stor hvite (albumen), uti hvilken ligger ett långt och smalt fröfoster (embryo), så mycket aflägsnar sig från Daphne, att från den sednares egenskaper icke kan slutas till den förras.

Det här föreställda Thesium alpinum förändras väl till blomflikarnas och ståndarnes antal från 3 till 5, äfvensom med mer eller mindre kulliggande stjelk efter som växtstället är mer eller mindre öppet och bart; men till sina väsentligare skiljaktigheter från de andra Europeiska arterna är den sig alltid lik. Blomman är beständigt sittande så nära vid stjelken att skaftet är kortare än hon sjelf; men deremot befinnes den på frukten qvarsittande blompipen tillika med pistillen vara så lång som egentliga frukten. Bladen äro alltid halfrinda, tjocka, utan nerver. Således står denna arten så väl i systemet som på alperna ganska väl för sig sjelf och skild från alla andra på slättlandet förekommande europeiska former af slägtet, hvilka mycket mera förena sig med den rätta Th. Linophyllum uti att hafva blommorna på långt skaft från stjelken, blomman mångfaldigt kortare än frukten och breda nästan linlika blad.

Tab. efter ett mer än vanligen stort och upprätt stånd för att desto tydligare visa blommornas ställning m. m. växande vid Skillingerum nära Vimmerby i Småland. a. blomma sedd uppifrån. b. en dylik på undre sidan. c. en nästan mogen frukt med sina skärm och på sitt skaft. d. en mogen frukt längs efter skuren. e. fröfostret uttaget ur densamma. De sednare figurerna förstorade.

612.

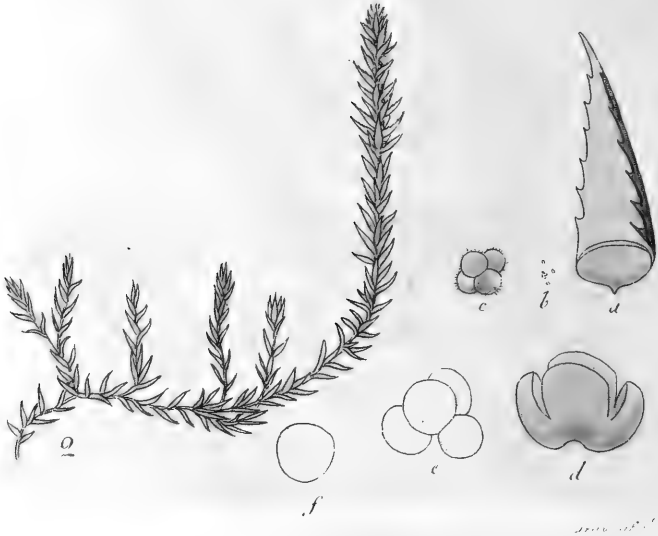

612.

1.

LYCOPODIUM INUNDATUM.

(Öfversvämmad-Vargfot.)

Bladen utan ordning ställda, afsmalnande, helbräddade; de på större uppstående grenarna större, bildande ett bladigt ax. *Stjelken* krypande.

Linn. Svec. n. 954. CRYPTOGAMIA *Filices tetradidymæ.*

Utaf det uti Svensk Botanik flere gånger omtalte slägtet Lycopodium är denna arten nästan en vattenväxt, krypande på dyen i ganska kalla kärr så att blott fruktaxen vetta uppåt. Dessa axen äro då tjockare än på någon annan art och besatta med blad större än på den öfriga växten. I dessa bladens veck äro blott ett slags fröhus alla uppfylda af frön fina som ett damm, men hvilkas korn åtminstone i början äro förenta till fyrtvillingar såsom hos följande art. Annars är hela växten tjock och stel nästan som föregående arter i Floran, och alldeles icke till stjelken trådsmal och böjelig såsom följande. Denna således mycket utmärkta växt förekommer i de djupaste och kallaste kärr uti stora skogstrakter i medlersta och mera tempererade Sverige. Den är funnen i Vermland vid Taberg och Kroppa, i Vestmanland vid Loka och Skinskatteberg, i Upland vid Börjesjö nordvest om Upsala, i Gestrikland vid Hille, i Vestergöthland vid sjön Velen, i Östergöthland vid Godgård, Småland vid Möckeln och Lenhofda, Halland vid Hasslöf, Skåne vid Ystad. Hvad nytta den gör i naturen kan vara svårt att bestämma.

Tab. fig. 1. ett stånd af växten med ett ax, ritad i Östergöthland. a. axblad med inom sittande fröhus. b. fröhuset särskildt. c. frön derur i naturlig storlek. d. fyrtvillingsfrön mycket förstorade.

612.

2.

LYCOPODIUM SELAGINOIDES.

(Lummerlik Vargfot.)

Bladen skiftevis sittande, lancetlika, utstående; tandadt-fintaggige; de öfre större bildande ett bladigt ax, hvaruti *nedre fröhusen* fyrfröige.

Linn. Svec. n. 953. Wahlenb. Lapp. n. 522. CRYPTOGAMIA *Filices tetradidymæ.*

Denna är den finaste i slägtet såsom ägande trådsmala stjelkar, men till fröen den mest utbildade. Den växer också på våta ställen, men å stenig och sandig grund, der den knappt fäster sig med mer än en rot, men utbreder sina fina mosslika grenar till en liten tufva. Ur denna uppskjuta här och der ett eller annat bladigt ax, som i nedre bladvecken hafva blott fyrfröiga fröhus, men i de öfre finfröiga, på ett sätt som annars anmärkes endast på utländska arter. Denna art är ganska nordisk såsom förekommande på fjällen och i tillgränsande trakter utmed åbräddar allt ifrån högsta Lappmarken ända till Vermlands Bergslag och nedre delen af Dalarna. Äfvenledes finnes den i hafskanten från Bottenviken till Roslagen nog allmänt. Vi kunna icke tillskrifva den någon synnerlig nytta. I allmänhet äro Lycopodia nog vidriga växter, som icke ätas af husdjuren. Denna och den föregående kunna så mycket mera misstänkas för mindre goda egenskaper som de äro närmast förvandta med L. Selago Sv. B. n. 119, ehuru de i anseende till sin litenhet och sällsynthet blifvit i sådant afseende mindre bekanta.

Tab. fig. 2. en hufvudgren af växten. a. blad ur öfre delen af axet med inneslutet fröhus. b. frön ur detsamma. c. fyrtvillingsfrön mycket förstorade. d. fröhus ur de nedre axbladvecken, uppsprunget efter öfre kanten och tillika remnadt mot ändarna. e. derur komna fyrtvillingsfrön. f. ett sådant särskildt sedt från hopfästningssidan. Alla sednare figurerna mycket förstorade.

---

b
a

DIANTHUS ARENARIUS.

Sand-Nejlika.

Stjelkarna mest enblommiga (eller också nästan från roten delta med enblommiga grenar). *Bladen* jemnbreda, skarpkantade och spitsiga. *Blomfodrets fjäll* ägglika, trubbiga. *Kronbladen* med skägg (barbata), mångdelta med hårfina fransar.

Linn. Fl. Sv. n. 384. Wahlenb. Fl. Sv. n. 482. DECANDRIA *Digynia*. Retz. Fl. Oec. p. 219.

På den tid, då fäderneslandets natur var mindre känd, omtalte man såsom ett stort under och en särdeles egenhet för Skåne, att der finnas välluktande fält utsträckta till flere mils längd ut efter hafsstränderna. Detta erinrade om de af Rosmarin välluktande hafskusterna i Södra Frankrike, och man kunde af dem taga sig anledning förmoda att de Skånska kusternas vällukt också skulle härröra af någon växt. Den af Riksens Ständer till sådana unders och alla nyttiga sakers efterforskande utsände Linné upptäckte på sin Skånska resa (jemnf. sid. 74, 104.) att denna lilla och förut knappt bekanta Nejlika var förnämsta om ej enda orsaken dertill. Den betäcker de största flygsandsfälten, isynnerhet vid östra sidan af Skåne, som så ymnigt fått emottaga Östersjöns sand, och det aldramest vid och emellan Helgeåns mynningar i den bugt af landet, som vetter mot bredaste Östersjön och är mest utsatt för dess stormar. Der blefvo de välluktande fälten först ryktbara, der fann Linné denna vällukt härröra af Sandnejlikan, och der hafva vi gjort närvarande teckning. Med sin findelta blomma öfvertäcker den sanden nästan som snökofvor, hvilka fläkta och spridas af vinden. Under denna lätta hvita betäckning finner man sanden fästad af växtens blåaktiga blad, som ofta bilda tufvelika upphöjningar, egentligen härrörande af en rot, djupt nedskutande i sandens fuktiga lager eller hvarf. Att denna så välluktande Nejlika fortkommer på sådana ställen finner man vid närmare betraktande ganska naturligt, ty den magra sandens yta upphettas starkt af solen så att sådan kryddaktighet kan bildas, medan den undervarande fuktigheten, som på djupet aldrig öfverger hafssanden, underhåller vegetationen. Från den nämnde trakten sprider denna sig norr åt till Sölfvitsborg och söder ut till Cimbrishamn. På vestra sidan af Skåne är den deremot sällsynt och utom Östersjön endast som en flygting sedd vid Halland och Bohus län. På södra sidan om Östersjön är den funnen endast, der detta haf är som bredast, på den mot Skåne mest utskutande udden, Pommern, ganska sällsynt, alldeles icke längre åt öster eller vester, aldraminst utom

Östersjön. Denna Nejlika är således en af de mest egna växter för Sverige.

Sandnejlikan har, i anseende till sina fint sönderdelta kronblad, mest blifvit sammanliknad med Pragtnejlikan (*Dianthus superbus*, Sv. B. t. 436); men vi tycka att den med sina stela, spitsiga och blåaktiga blad mycket skiljer sig derifrån och mera nalkas till våra trägårdars Fjädernejlika, *D. plumarius*. Det föreſaller oss som vore denna en den nordligaste fortsättning deraf, som på den besynnerliga hafssanden fått sina findelta blommor m. m. Att den dock icke är någon blott artförändring af Fjädernejlikan bevises nog derigenom att, då den på mera skyddade fruktbara ställen får flerblommig stjelk, blir denna delt allt ifrån roten på helt annat sätt. Vi tvifla också ganska mycket att vår Sandnejlika låter länge fortplanta sig i trägårdar.

Den bidrager tillika med Backtimjan o. d. v. att göra betet på dessa sandfält mycket begärligt för fåren, och man tror äfven att det i vissa trakter af Skåne kostliga fårköttet kommer af sådant bete, då deremot fårköttet å fruktbarare slätter t. ex. i Ungern försämras till den grad att det anses som blott fattigt folks föda. För annan boskap är den obetydligare.

Tab. visar växten afritad i Skåne vid Åhus. Från den vanligen långa roten äro de fleste stjelkarna borttagna för att desto redigare kunna föreställa de återstående, som äro tvänne med blomma och en med fröhus; alla af vanlig storlek. a. Blomblad, b. Öfre delen af ett rotblad, förstoradt.

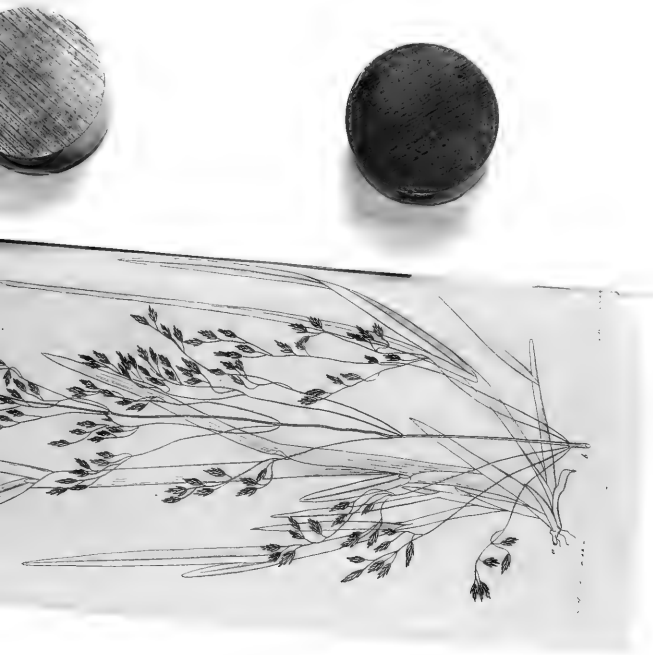

POA SUDETICA.

Sudetisk Grö.

Blomskalen lancetformiga, nerviga, från hvarandra lösa och glatta. *Småaxen* mestadels treblommiga. *Blomvippan* utdragen utspridd, med mestadels fem samsittande skarpa grenar från hvar led. *Strået* tvåeggigt, med sammantryckta skidor, bredare än strået. *Roten* krypande.

Wahlenb. Fl. Sv. n. 111. TRIANDRIA *Digynia*.

Bland de till alla delar så grönskande gräsen har det slägte, hvartill denna art hörer, särskildt fått namn af Grö eller Gröden såsom det der mer än andra utgör ängarnas gröda. Uti detta slägte äro de arter, som tillhöra torrare ställen, merendels smalare och finare till blad och strå, men deremot mera sammanpackade till sin blomning, så att till och med småblommorna äro förenta med ett ludd. Ju mera de komma på fuktig och mustig mark dess bredbladigare med tvåeggade skidor blifva de merendels, och dess mer skilja sig deremot småblommorna åt, hvarpå den temligen allmänna, men oftast misskända, Betesgröen, *P. trivialis*, är ett bevis. I detta afseende går Sudetisk Grö än vidare och blir den utmärktaste i sitt slägte. Detta oaktadt var den både inom och utom riket obekant under Linnés tid. Den tilldrog sig först uppmärksamheten på Sudetiska bergen och sedan vid sydligare Europas Alper i allmänhet, der den på tämligen öppna ställen är som mest bredblad och stark samt till alla delar mest utmärkt. Hos oss synes den nödsakad att qvarblifva på de mest skuggrika ställen i djupa bäckdalar och vid bergsrötter. Således är den funnen i de annars mest olika landsorter såsom Skåne, Vermland, Jemtland och Öfversta Ångermanland vid det så märkvärdiga Tåsjöberget (Læstadius) samt vid det i sitt slag så sköna Qvickjock i Luleå Lappmark, merendels ganska sparsamt. På dessa ställen är den mycket smalare och slankigare än den ofvannämnde utländska formen, och som sådan blef den först känd under namn af *P. remota Forselles*. Äfven sedan dess stora slägtskap med den utländska insågs, var man ännu osäker om den ej borde anses som en särskild art. Man vet likväl nu att den förekommer lika smal, som hos oss, icke blott i Mecklenburg, utan äfven vid foten af de stora berg, som på sina högre delar har den bredare formen, så att ingen gräns dem emellan finnes.

Den smalare formen, som mest tillhör nordligare växtställen af detta gräs, förminskar knappt det utmärkt gen-

tila nästan svärdsliljelika utseendet, som kommer isynnerhet af de sammantryckta åt två sidor utplattade skidorna och äfven åt blott tvenne sidor vettande bladen. Hela gräset hinner stundom nästan mans höjd. Dess vippa blir då mycket utdragen och slokande, med nästan femfaldigt utgående skarpa grenar och små ax bestående af knappt mer än tre lancetlika, nerviga, fria samt glatta småblommor.

Att detta grässlag skulle vara ett af de behagligaste för boskapen är väl ingen tvifvel, om det förekomme mera allmänt eller gaf hopp om att med konst låta föröka sig. Nu kunna vi knappt mera än anse det som en anvisning på ställen med annars särdeles god gräsväxt, hvaraf det sjelf utgör liksom högsta graden.

Tab. är ritad af Herr Læstadius efter de stånd, som han tagit vid Valleramlet nära Qvickjock i Luleå Lappmark. a. Rotstånd med nedre delen af strået, hvilket icke kunnat visas till mer än knappt en fjerdedel af sin hela längd. På öfre ändan föreställes bladskidan tvärt afskuren, så att man kan se till hvilken hög grad den är sammantryckt. Ur densamma framkommer fortsättningen af strået. b. är den derefter följande vippan. Allt i vanlig storlek.

615.

JUNCUS OBTUSIFLORUS.

Trubblommig Tåg.

Roten tjockt cylindrisk, utan blad. *Strået* och dess toppblad ledfulla. *Blomvippan* högst sammansatt, med nedspärrande och slutligen nedböjda smågrenar. *Fjällen* under blommorna trubbiga.

Wahlenb. Fl. Svec. n. 574. HEXANDRIA *Monogynia*.

Uti det temligen stora Tåg-slägtet, hvilket i sednare åren blifvit bättre begränsadt derigenom att man på tillräcklig naturlig anvisning derifrån afskiljt de nu mera så kallade *Luzulæ*, är den närvarande arten en af de märkligaste både genom sin storlek och derföre att den utgör liksom en öfvergång mellan tvänne, som det annars skulle synas, mycket åtskilda afdelningar. Dess rot är nästan af ett lillfingers tjocklek eller starkare än på någon annan Svensk art, liggande vågrätt under jordytan, uppskickande endast strån (som äro inuti delade i flera rum), men inga blad. Uti allt detta öfverensstämmer den med första afdelningen t. e. Knapp-Tågen (*J. conglomeratus*). Men på sjelfva stråret uppemot ändan har vår trubblommiga Tåg ett eller annat blad, som är articuleradt nästan som på Ryl-Tågen (*J. articulatus*), hvilken den visst kommer närmast till alla sina öfre delar. I sammanhang med både stråets och bladens mycket större tjocklek får den Trubblommige Tågen mycket bredare och derföre äfven trubbigare svepen och blomningsfjäll, som isynnerhet före och under blommandet så mycket utmärker denna art och gifvit anledning till det då mest passande namnet; men under blomvippans fortsatta utveckling till frukt blir detta kännetecken mindre märkligt, och i dess ställe tilltager blomvippans grenighet med tillbakaböjda grenar så mycket, att den derutinnan öfverträffar sina samarter och har derföre med mera afseende på detta tillstånd fått namn af *J. retroflexus Raf n.* Sjelfva fröhuset synes sällan blifva moget, hvilket icke är ovanligt på växter, som starkast vegetera i roten. Omkring detsamma äro alla blomfoderflikarne lika stora, trubbige, med hinnaktiga kanter.

I det mera tempererade Europa är denna art allmän i alla kärr, men liksom så många andra sydligare växter blir den i vår nord inskränkt till hafssträndernas grannskap, och stadnar äfven der i de sydligaste landsorterna, särdeles af yngre bergsbildningar med kalkhaltig natur. Den finnes icke egentligen på sjelfva hafsstränderna, utan mest i den uppdämning af kärrvatten, som yttersta strandvallen så ofta för-

orsakar inom sig. Således är den, liksom föregående växt, funnen långt efter Linnés tid, och det först på Gottland norr om Visby och sedan vid Skånes yttersta sida öster om Ystad der Svenstorps eller Köpinge å utfaller i hafvet, bredvid hvilken å den längre upp är som allmännast på tufflagren vid Benesta enligt Professor Fries's benäget meddelade uppgift.

Att den med sin starka rot bättre än många andra dylika växter fäster marken är ingen tvifvel. Denna rot tyckes äfven i anseende till sin tjocklek kunna innehålla mera födande ämne än många dylika. Så väl strået som bladen synas böra förslå mera att fläta mattor af än många samslägtingar.

Tab. tecknad i Ystad efter stånd tagna vid Köpingeåns gamla utlopp nära de så kallade Nybrohusen. Stråret föreställes tvänne gånger böjt, men utan styckning. De utmed detsamma anbragta figurerna visa dess genomskärningar efter längden, så att afdelningarna synas. Bredvid bladets öfre del är också en genomskärning efter längden och en efter tvären. Blomvippan är mest mogen eller föreställande det tillståndet, som fått namn af *J. retroflexus* hos Rafn och andre Danske författare. b. ett blomfoder med nästan moget fröhus, förstoradt.

616.

TRIFOLIUM STRIATUM.

Strimmig Klöfver.

Blomfodret öfverallt finhårigt, tieſtrimmigt, med nedersta tanden nästan lika lång som den blott tvåbladiga blomkronan. *Axen* ovalformiga, slutande stjelken eller sittande skaftlösa på sidan om densamma, omsvepade af en strimmig ſtipel. *Bladen* omvändt ägglika, nästan helbräddade, finfnuggiga.

Linn. Fl. Sv. n. 669. DIADELPHIA *Decandria*.

Denne är en nära anförvandt af de mest nyttiga Klöfverarterna (*T. pratense* Sv. B. n. 268 och *medium* S. B. 460); men det oaktadt värderas den nästan blott af Örtkännaren. Alla blombladen äro väl icke sammanväxta såsom hos de nyssnämnde, men tre (eller om man vill 4) hänga så tillsammans att blott seglet (vexillum) är fritt. Detta förhållande bevisar så temligen graden af förvandtskap mellan dessa arter. Den mest i ögonen fallande skiljaktighet hos denna strimmiga klöfvern är dess blott ettåriga rot och små blommor, hvilka kännetecken torde mera bero af hvarandra än man vid första påseendet kanske förmodar. Man ser att flere växter, då de till roten bli ettåriga, förminska blomman och liksom genast vända allt sitt sträfvande till fullkomliga fröns frambringande att icke växten må utdö. Dessa visa sig också särdeles utbildade hos denna växt och med de samma äfven de utvidgade blomfodren, som tillhöra de samma såsom betäckning. Detta blomfoder är särdeles rödstrimmigt, hvilken färgritning också sträcker sig till stipler och flere hinnaktiga delar, samt gifvit anledning till artens namn. Härjemte är örten föga bladrik och i det hela tunn samt liten, sällan mer än qvarter lång. Det synes i det hela som hade naturen varit, för den blott ettåriga rotens skull, så uppmärksam på fröns bildning, att alla andra delar blifvit snart fulländade.

Också ser man att de stora ettåriga klöfverarterna tillhöra varmare länder, och denna art synes mot norden vara naturens yttersta bemödande att på ett år frambringa så ädla växter. Den finnes nästan endast i Skåne, och ansågs der i början vara rar, af orsak att den för sin oansenlighets skull så sällan anmärktes, men är detta oaktadt derstädes verkligen allmän på den så kallade ler-slätten emellan Malmö, Lund och Trelleborg; äfvensom vid Ystad, Cimbrishamn och Helsingborg. Det synes som fordrade den en yngre jordbildning, hvilken saknas i de närmaste provincerna, ty

utom Skåne är den endast sedd på Blekingens närbelägnaste hafsstränder och der ganska sällsamt.

Att den icke i nytta kan jemföras med sina närslägtade arter är redan antydt, och det tyckes märkvärdigt huru snart naturen härutinnan kunnat försämra sig, hvilket vi äro benägne att tillskrifva, såsom nämt är, den ettårige roten. Likväl är det tydligt att denna art, såsom bete på trädesfälten icke blir utan all nytta.

Tab. ritad vid Fogelsång i Skåne efter ett måttligt stort stånd. a. Blomfoder med blomkrona. b. Den sednare särskild och så mycket öpnad, som den vanligen visar sig . c. densamma med frånskiljt segel. d. de med ståndarne sammanväxta vingarna och kölen. e. desamma böjda från könsdelarna , så mycket ske kan , utan sönderrifning. f. Fröbärande blomfoder. g. detsamma litet mindre moget; men på intetdera har man lämpligen kunnat föreställa det fina microscopiska luddet, som också till någon grad finnes på större delen af örten. h. Fröbalja. Alla särskildta figurerna förstorade.

617.

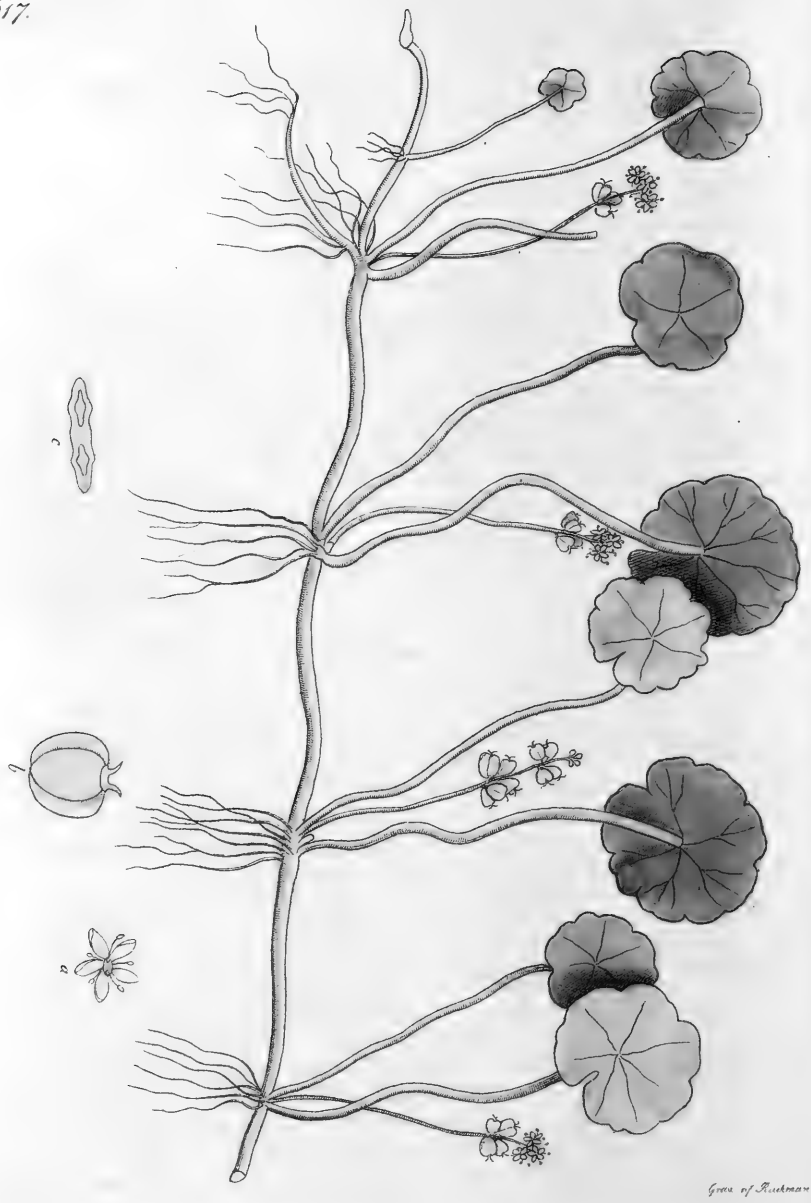

Grace of Rickmans

HYDROCOTYLE VULGARIS.

Allmän Vattennafle. På Gottland: *Spikblad.*

Bladen sköldlika, naggade och litet flikige. *Umbellerne* oftast femblommige, stundom alstrande, med skaftlösa blommor.

Linn. Fl. Sv. n. 234. Wahlenb. Fl. Sv. n. 298. PENTANDRIA *Digynia.* Whistling ekonom. 4. s. 142.

Umbellater hafva icke blifvit meddelade i Sv. B. allt sedan *Selinum palustre* under n. 380 infördes. Det synes som hade man tvekat att behandla dem, under en tid, då nya bemödanden skett för deras allmänna ordinande, hvilkas resultat man velat afvakta, och det så mycket mera som ingenstädes en så fin botanisk kännedom är nödig för särskiljandet af arter med den mest olika användbarhet. Från ålder har man flere gånger försökt att af fröens olika anglar o. d. erhålla kännemärken, hvilka dock synas stå i för nära sammanhang med stjelkens kanter m. m. för att gifva goda slägt-kännetecken, t. ex. på *Selinum Carvifolia.* Deremot tycka vi att uppmärksamheten på deras inre oljecanaler (eller *vittæ*), som i synnerhet Herr Hoffman i Moskow väckt, är ett stort steg till deras bättre kännedom. Vi antaga detta så mycket hälldre, som det är fägnande för Botanisten att finna de bästa kännemärken i den mesta kraftens förvaringsrum, hvilket synes leda till systemets samband med denna krafts användning. Således draga vi ej vidare i betänkande att nu på en gång med flere arter ersätta den brist, som förut varit, för att tillika få tillfälle att meddela åtskilliga exempel på olikheten, i ansseende till oljecanalernas närvaro, olika läge, beskaffenhet m. m. Till dessa vigtiga kännetecken lägga vi äfven fröens ställning mot deras föreningsyta (*commissura*) och bruka dervid ungefär samma uttryck, som hos Skidväxterna (*Siliquosæ*).

Denna Vattenaflen är märkvärdig genom sin enkelhet. Han är icke allenast den minst sammansatta utan till och med den mest odelta af alla umbellater. I den mossjord, som är dess egentligaste växtställe, kryper dess rot några tum djupt under ytan och uppskuter derifrån bladskaft, som på ytan utbreda sig åt alla sidor i en sköldlik (eller som Gottlands almoge, enligt deras uppgifna benämning, tycker spiklik) form, för att desto mera bli delaktiga af det välgörande ljuset och värman. Från samma rot uppstiga blomstänglarna på samma sätt och få uti jordytan sina små umbeller, som likväl oftast bli flera öfver hvarandra för att dess bättre lämpa sig efter denna ytans stundom föränderliga högd. Dessa små blomkretsar bestå blott af några få blommor, hvilkas blom-

blad äro lancetlika, nästan raka, spetsiga och alldeles icke på något sätt inböjda. Så beskaffade kronblad synas endast förekomma hos några få umbellater, som blomma nära vattenytan såsom *Sison*, (hvilket slägte också någon förent med Hydrocotyle, men frön skilja sig mycket). Hos Vattennaflen är frukten ganska egen, bestående af tvänne platta frön, som icke ligga bredvid hvarandra med flata sidan, utan endast äro förenade med kanten (commissuræ contraria) till en Biscutellform eller nästan som glasögon. Dylikt förekommer icke till någon sådan grad hos andra umbellater. Dessa frön äro utan alla tecken till oljecanaler (evittata).

På ofvannämnde sätt växande, förekommer den i synnerhet vid sjö- och kärrkanter, uti skogstrakter, så långt som bokskogens gräns sträcker sig. Således är den nog allmän i Skåne och Södra Småland ända till Stenbrohult och Kalmar, samt södra delen af Halland. Utom denna gräns fins den ymnigt endast på öarne Gottland och Öland, samt på några öar i Venern.

Växten har en skarp eftersmak, och skall hos fåren åstadkommit blodig urin och andra farliga tillfälligheter. Likväl har man, i anseende till växtens litenhet, icke full visshet om den ensam eller blott i förening med andra, må hända skadligare örter, varit orsak dertill.

Tab. är ritad vid St. Roslätt i Skåne efter ett måttligt stort stånd. a. blomma. b. frön sedda från sidan. c. desamma tvärt afskurna och mera förstorade.

616.
Grav. of Buckma

BUPLEVRUM TENUISSIMUM.

Finbladig Byll.

Umbellerne enkla med knapt mer än tre blommor, mest sittande i bladvecken och inneslutna inom fembladiga svepen längre än de sjelfva. *Frön* skaftlösa, nästan runda, skarpruggiga.

Linn. Spec. Pl. ed. 2. p. 543. Wahlenb. Fl. Svec. n. 299. PENTANDRIA *Digynia*.

Denna äfvenledes enkla Umbellat är så egen till sina särskildta delar, att man anmärkt dess utseende såsom afvikande från alla andra Umbellaters. Från en ettårig rot uppskuter den ungefär qvarters långa stjelkar, som äga smala nästan gräslika eller för deras korthets skull kanske mera barrlika blad, till en grad, som knappt fins hos någon annan umbellat och hvilket, jemte växtens öfriga finhet, gifvit anledning till artnamnet. Uppå stjelken finnas många små enkla umbeller, omgifna af ett fembladigt svepe, som är mycket likt örtbladen och längre än de få inom sittande skaftlösa blommorna. Kronbladen äro gula och något inrullade, eller nästan sådana, som de mest förekomma på sydligare Umbellater af särdeles kraft, såsom *Ferula*, *Ligusticum*, *Pastinaca* m. fl., och som längre mot norden alldeles saknas. Frön äro både bredare och tjockare än deras föreningsyta, ungefärligen trinda, men med kanter och knottrig yta, utan några oljecanaler. De utmärka sig före fullkomliga mogningen med en särdeles spanskgrön färg, som äfven något sprider sig till närmaste delar.

Detta är likaledes en sydländt form, som hos oss stadnar nästan på landets yttre gräns. Uti de hetaste och torraste länder har slägtet *Buplevrum*, Byll, trädaktiga arter, som är något så ovanligt bland umbellaterna och tyckes tillhöra blott de enklaste. I medlersta Europa finnas flere arter, som äfven uppstiga på Alperna. Den nu i fråga varande finaste arten tillhör mera salta ställen från Medelhafstrakten till Östersjön, men är antingen rar eller svår att påfinna, och hörer derföre till dem, som blifvit funna hos oss sedan Linnés tid. Hos oss anmärktes den först på Gottlands sydvestra sida, derefter på yttre sidan af Öland, något i Blekinge, men ymnigast tyckes den förekomma på vestra sidan af Skåne, i synnerhet norr om Malmö verkligen allmänt, ända till Landskrona. Midt för Lund går den från hafsstranden till Trolleberg och fins äfven såsom en besynnerlighet vid Fogelsång på den öfvergångsberget, som så allmänt innehåller Graptolither och kanske icke är utan alla saltaktiga delar.

Att en så fin ört icke kan lofva mycken nytta synes vara säkert; men huruvida den ingår som en nyttig beståndsdel uti det så mycket värderade saltbetet vid hafsstränderna kan sättas i fråga. Det är visst att den afbetas ganska väl i synnerhet af hästarna, som man ser ofta älska starkare kryddor än annan boskap.

Tab. teknad vid Malmö. a. blomman sedd uppifrån. b. Kronblad från sidan. c. frön sedda från sidan. d. desamma tvärtför afskurna, alla förstorade.

619.

Grav. of Rockman

OENANTHE FISTULOSA.

Pip-Ranke.

Stjelken nära roten skottbärande, annars utan grenar, pipig. ***Småbladen*** smalare än det pipiga bladskaftet.

Linn. Fl. Svec. n. 250. pan. svec. Wahlenb. Fl. Svec. n. 320. PENTANDRIA *Digynia*. Retz. fl. oec. p. 470. Gmelin pflanzengifte p. 248. Orfila toxicol. p. 81. Whistling ekonom. 4. p. 207. Smith engl. flor. 2. p. 70.

Är en mera sammansatt Umbellat med dubbelt blomningsskärm, men bland de många och så svårligen skiljbara slägtena i denna flock ganska utmärkt. Den är onekligen närmast beslägtad med Stäkran (*Phellandrium aquaticum* n. 155), så att den äfven af några örtkännare blifvit införd i dess slägte, men vi tycka att den mycket skiljer sig derifrån. Det som så väl åtskiljer denna ört icke allenast från Stäkran utan äfven från alla andra oss bekanta Umbellater är att både roten och frukten äro särdeles knöliga eller liksom knippevis sammansatta af täta knölar, då deremot mellanliggande delar ända till och med bladen äro utmärkt pipiga, alldeles ihåliga, hvaraf artnamnet är taget. Huruvida detta gäller för flere arter så att det verkligen kan anses som slägt begrepp, kunna vi likväl icke säga, då ingen annan art är oss lika väl bekant. Roten består af ett från skiljelinien med örten utgående knippe af fibrer, för det mesta tjockare än trådar, bland hvilka många något nedom vidfästningen äro utsvälda till knölar, tjocka som ärter. Dessa på trådar hängande knölarna föranledde de gamla att kalla örten *Filipendula aquatica* eller *Oenanthe*. Knölarna äro betäckta med en i sneda rutor sprucken hinna, som tillkännagifver att de utvidgat sig sedan fibern förut varit smal och det förmodligen mest om hösten. Några fibrer utsträcka sig såsom längre refvor eller rankor, hvilka på toppen få en knöl, som tar rot och bildar en ny planta, samt således lätt förflyttar växten. Detta synes hafva gifvit anledning att kalla hela växten Ranke. Från hvar rot uppstiger merendels några stjelkar, med sidoskott, ofta till en alns höjd, hvilka stjelkar till och med bladskaften äro pipiga, och småbladen ovanligt uppåt stående. Hela örten är särdeles blåaktigt grön. Den allmänna umbellan har blott få radier utan svepe. De särskildta umbellerna äro under blomningen särdeles platta ofvanpå, med i kanten mycket utdragna strålblommor (hvaraf äfven något skäl till slägtnamnet). Detta oaktadt förvandlas den under fröns mogning till ett alldeles klotrundt hufvud, bestående af så tätt sammanpackade frön att

nästan blott de utåt spärrande stiften synas åtskilda. De två särskildta frön, som blifva efter hvar blomma, äro så starkt sammanväxta att de aldrig om ej under groningen skiljas åt. Uti frön finnes en oljecanal svarande mot hvar däld på fruktens yta.

Denna således utmärkla växt förekommer i rännilar och kärr endast i de slätaste södra provinserna såsom på Skånes slätt emellan Ystad och Malmö nog ymnigt, vid Fogelsång, Christianstad m. fl. st., på Gottland uti Agh-myrorna mångestädes, men annars blott i Halland vid Halmstad.

Den lärer med sin giftighet besanna den allmänna regeln att vattenumbellater icke äro oskyldiga, isynnerhet om de såsom denna äga rotknölar, hvari kraften kan samla sig. Man ser denna örten merendels vara orörd i kärren der den växer. Utaf luktandet på sönderkrossade bladen har man tyckt sig få ondt i hufvudet. Smaken är äcklig och sedan brännande. I södra Europa hafva rotknölarna verkligen dödat menniskor och hundar. Vid liköpningar har man likväl icke kunnat se någon åverkan på inelfvorna, hvaraf man slutat att de mindre skadat såsom skarpa än såsom fint nerfdöfvande. Också har man funnit dessa rotknölar mindre skadliga för gräsätande djur, som i allmänhet mera tåla växtrikets narcotiska gifter. I England anses växten icke för farlig, och det är sannolikt att man än mindre hos oss har något särdeles att befara deraf. Forntidens Läkare ansågo den blott såsom urindrifvande, öpnande och tjenlig uti hæmorrhoider.

Tab. är tecknad vid Malmö uti Augusti månad, så som då alla delar visade sig. Hufvudfigurens nedre del är med rotknölar, refvor och rotplantor: den öfre med blommor och frukt. a. rotknöl särskildt. b. blomumbell sedd nedifrån. c. diskblomma och d. strålblomma med sina kronblad, men utan ståndare. e. sammanväxta frön från sidan sedda. f. desamms skurna tvärsför så att oljcanalernas mynningar synas och g. längsefter så att de tvänne commissurens oljcanaler blifvit synliga, något ledade, (articulerade).

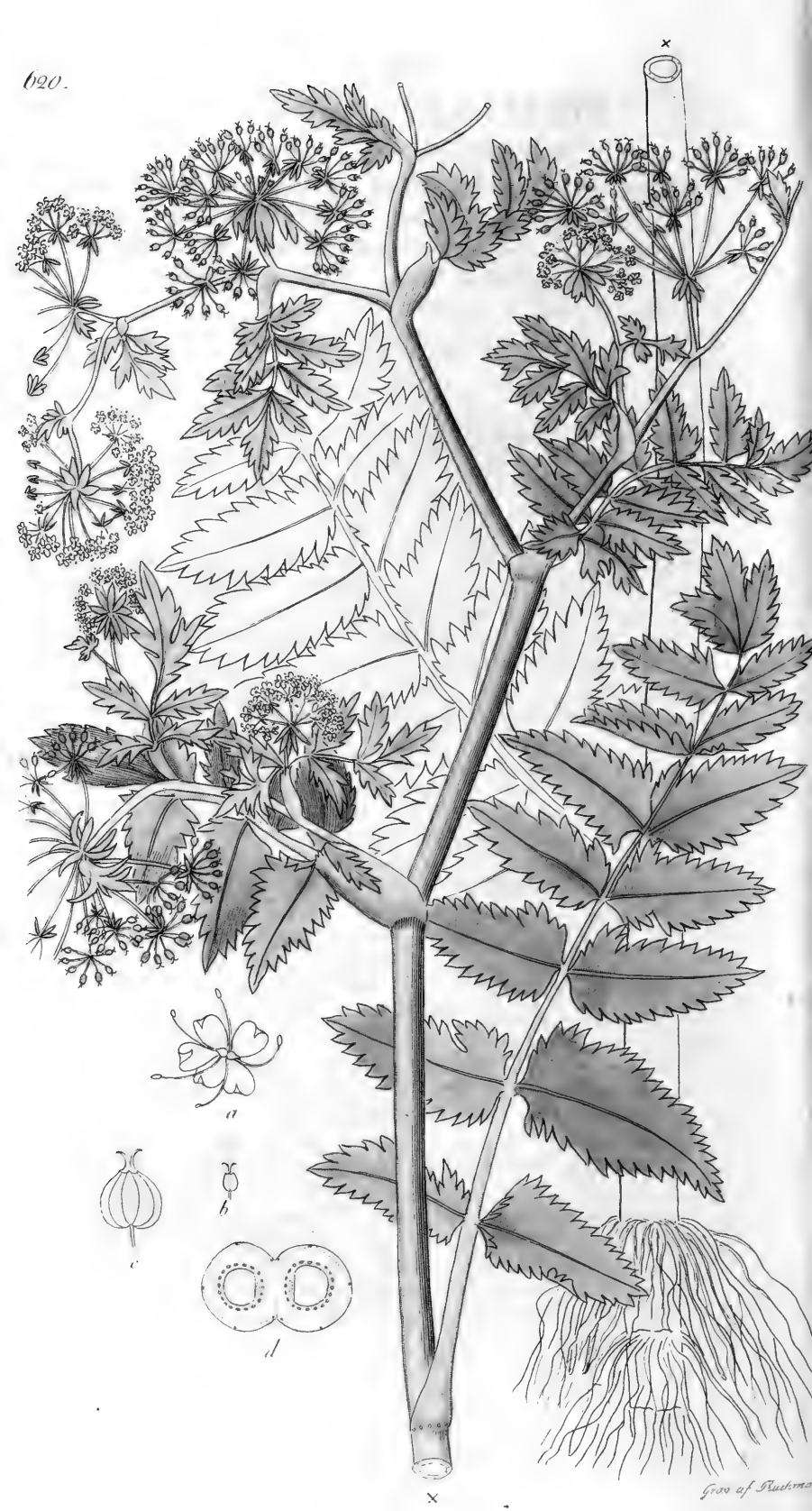

Grav. af Buchmo

SIUM ANGUSTIFOLIUM.

Smalbladigt eller Litet Vattenmärke.

Stjelken mestadels rak, trind. *Bladen* parbladige, med ojemnt sågade småblad. *Umbellerna* kortskaftade sittande på sidan midt emot bladen. *Svepena* liknande pennklufna blad. *Frukten* nästan klotrund, utan upphöjda ribbor.

Linn. Spec. Pl. ed. 2. p. 1672. Wahlenb. Fl. Svec. n. 317. PENTANDRIA *Digynia.*

Denna äfvenledes till de sydligaste landsorterna hörande art är så lik med det Allmänna Vattenmärket (*Sium latifolium* Sv. Bot. n. 178.), att Linné under sitt vistande i Skåne icke gaf akt derpå, ehuru den på slätten är nog allmän. Detta kom väl till en del deraf att den store naturkännaren icke hannt att nog sträcka sin uppmärksamhet till Umbellaternas frön i allmänhet, hvilka icke heller fås mogna förr än efter den tid af året, då han vanligen slutade sina resor. Sedermera blef man först uppmärksam på den mindre, nedliggande, mycket smalbladiga formen af denna art, hvilken förvexlades med den utländska ledblommande arten, *S. nodiflorum*, som således orätt inkom i Linnés *Flora svecica.* Detta rättades väl slutligen i *Spec. plant.*, men namnet *angustifolium* är liksom en lemning efter dessa misstag, och passar föga en växt, som fast mera i allmänhet är flera gånger mindre och spädare till alla delar, samt derföre af äldre författare lämpligare kallades *S. minus.* Dess stjelk är trind och slät, knappt mer än en alu hög, upptill ganska grenig, med många umbeller på sidorna sittande midt emot bladen, och i anseende till bladens granskap försedda med bladlikt pennklufvet svepe. Umbellerna äro knappt mer än halfannan tum breda. Frön äro också mindre än på allmänna Vattenmärket, nästan klotrunda och i öfverensstämmelse med stjelkens släthet också utan alla kanter eller upphöjningar. Föröfrigt hafva dessa frön såsom ett slägtkännemärke det gemensamt med andra slägtets arter att de äga ganska många och fina oljcanaler (*vittæ*), som ligga nära frökärnan.

Det tyckes kunna anmärkas att då de mesta växter blifva mindre mot norden, så sträcka sig deremot de större umbellaterna längre norr åt, isynnerhet sådana som växa vid eller i vatten. Således i slägtet *Sium* har man den stora arten längst mot norden, derefter söder åt möter denna mindre *S. angustifolium*, sedan den alldeles nedliggande *S. nodiflorum* och slutligen den lilla krypande *S. repens.* Kanske att sådant kommer af den obeständiga höjd som vattnen

i allmänhet äga i sydligare länder, hvilken så litet passar för växter som fordra beständig vätska.

Denna är således en sydligare växt, som hos oss stadnar på den yttre Skånska slätten och knappt tyckes finnas uppom Lund och Christianstad; föröfrigt endast är sedd å några ställen på Gottland och på ett ställe å Öland samt söderst i Halland, men annars icke i någon granit-provins.

Kraften synes vara ungefärligen densamma som hos Allmänna Vattenmärket, *S. latifolium*, nämligen väl vidrig så att den lemnas orörd af gräsätande djuren, men icke så giftig att den blifvit känd för att göra någon särdeles skada. I sydligare länder synes den underligt nog blifva mildare, och skall i Frankrike medan den är ung nyttjas som sallat. Sednare än Juli månad är det väl rådligast att akta sig så väl för dennes rot som isynnerhet för den af Allmänna Vattenmärket, som då till och med dödat. Man har funnit isynnerhet den äldre växten äga en bituminös lukt och en skarp bitter smak. De gamle tillskref den stark urindrifvande kraft och särdeles verkan på uterus. Den skall också på ett eller annat sätt gagnat i hudsjukdomar.

Den förvandta *S. nodiflorum* ingår ordentligt uti den grönutfodring som nyttjas i Neumark.

[1] Tab. har blifvit tecknad i Lund, efter ett litet upprättstående exemplar skuret i två delar. a. blomma. b. frö i naturlig storlek och c. förstorade. d. desamma tvärsför afskurna, så att de många oljcanalernas öppningar invid frökärnorna synas.

SIUM FALCARIA.

Liebladigt Märke.

Stjelken strimmig med utspärrande grenar. *Stjelkbladen* gråblå, tvåfaldigt trebladiga, med småbladen nedlöpande på skaftet, jemnbreda, försedda med hvassa hvita sågningar. *Svepena* borstlika.

Linn. Syst. Veg. ed. Roem. 6. p. 535. Wahlenb. Fl. Svec. n. 318. PENTANDRIA *Digynia*. Whistling ekon. 4. p. 39.

Hörer till de sällsyntaste och mest främmande växter, som man i sednare åren funnit tillkomma vår floras område. Den uppgafs först af Retzius för att växa vid Glemminge i Skåne, men man förblef osäker, hvilket ställe dermed mentes bland de flere nästan liklydande namn, som finnas i landet. Under resan år 1822 förvissades man om, att den växer verkligen vild vid det Glämminge, som är nordost om Ystad i Ingelsta härad, der den igenfanns ymnigt bortemot en backe kallad Gisberg å Prostens enskifte, och der stod frodigt på alla åkerrenar och uppkastade jordvallar. Detta ställe är beläget nära utemot landets yttersta på sydöstra hörnet belägna ödemark, Sandhammar kallad, der den tyckes vara nog utsatt för torka och blåst, som vi finna den i andra länder fordra. Den tillhör i motsats med de andra svenska arterna af slägtet utmärkt torra ställen, och tyckes äfven hafva ett utseende af torrhet, som öfverstiger alla andra svenska umbellaters. Också finnes den ända långt bort på Atlas i Afrika, i mindre Asien, Södra Sibirien och i allmänhet på djupa continental länders torraste slätter; men alldeles icke i de fuktiga hafsländerna såsom Stora Britannien. Hela växten har ett matt blåaktigt utseende och dess matta gröna färg hinner icke heller ut till bladens sågningar, utan lemnar dem ofärgade af broskaktigt utseende, hvarjemte hela örten är stel och alla blomskaften mycket fina nästan tagel-lika. Detta allt tyckes vara uttryckt af torrhet större än hos någon annan svensk Umbellat. Föröfrigt är växten ganska egen dermed att småbladen äro nedlöpande (decursiva) och bilda nederst pennlika, men uppå stjelken tvåfaldigt trebladiga blad (bipinnata), alla af mycket utdragen nästan lielik form, hvaraf namnet *Falcaria* (Liebladigt Märke). Växten är annars en af våra större Umbellater, ofta halfannan alns hög, med mycket utspärrande grenar. Alla svepen äro fina som tagel. Blommorna också små. Frukten ovanligt smal i detta slägte, men af oss icke undersökt mogen i lefvande tillståndet. Derföre kunna vi också icke yttra oss om huruvida denna växt skulle kunna skiljas från

VattenMärkena (egentligaste *Sium*) och tillsammans med Sockerroten (*Sisarum*) bilda ett särskildt slägte.

Det är åtminstone visst att liksom den till allt utseende kommer närmare till Sockerroten (*Sisarum*) än till våra vanliga Vattenmärken (*Sia*), så tyckes roten också till kraften mera öfverensstämma med den förra. Man har ingen anledning att anse den för skadlig eller obehaglig, utan fast mer har dess rot medan den är ung och tappformig första året nästan ätligt utseende. Fröen skola hafva en angenäm lukt. Örten är något saltaktigt skarp, men blir snart genom sin torrhet oätlig för boskapen; och slutligen om hösten skiljer den sig från roten och drifves omkring af vädret såsom ett gallerverk, samt kan således vidt spridas. På detta sätt blir den utom riket ett svårt åkergräs, som vi dock icke hos oss tyckas hafva att befara.

Tab. har måst göras dubbelt bredare än vanligt i anseende till de mycket utspärrande bladen och grenarna. Likväl föreställer hufvudfiguren blott ett litet stånd af dem, som togos vid ofvannämnde Glämminge. a. första årets växt med ett stort rotblad. b. blomma. c. fröumbell. d. frön kanske icke alldeles mogna. e. desamma i afskärning, förstorade.

622.

LIGUSTICUM SCOTICUM.

Skottsk Libsticka.

Stjelken åtminstone nedtill utan grenar, strimmig. *Bladen* mest tvåfaldigt trebladiga; småbladen trapezformige sågade. *Svepena* jemnbreda.

Linn. Fl. Svec. n. 244. Wahlenb. Fl. Sv. n. 313. PENTANDRIA *Digynia*. Retz. Fl. Oec. p. 416.

Detta slägte, som har sitt namn af Liguriska landet omkring Genua vid Medelhafvet, äger också derstädes annat utseende, med gula och inrullade kronblad, sådana som mest tillhöra varmare länders umbellater, än det som tillkommer vår närvarande art. Huruvida man nu skall antaga att arter, som climatet tyckes gjort så olika, likväl böra bibehållas inom samma slägte, eller om man utan sådana betraktelser bör skilja allt hvad skiljbart är, det måste vi lemna oafgjordt, hälst uti ett sådant inskränkt verk, som detta, derest icke alla arter kunna i sådant afseende underkastas en jemförande granskning. Vår tvekan ökes mycket deraf, att roten och örten bibehåller mycket utseende och kraft af egentliga Libstickan (*Levisticum*). Roten är flerårig, ofta fingers tjock, omgifven af en mängd svartaktiga hinnor efter fordna blads vidfästningar. Örten är också tjock och saftig, ganska glatt och glänsande, knappt mer än fots hög. Blommorna äro alldeles hvita; kronbladen blott med inböjd litet trubbig spets. Fröen äro ovanligt långa, nästan fyra linier från basen till spetsen, inuti nära kärnan försedda med en mängd oljecanaler; utanpå med fem ryggar hvardera. Huru denna föredning visst, såsom sagt blifvit, afviker från Libstickans, så kunna vi ej med några örtkännare finna den så öfverensstämmande med Angelicans, att någon förflyttning dit kan billigas.

Denna ört tillhör nordliga hafsstränder eller kanske rättare hafskuster. Sedan den först blef bekant i Scottland och deraf fick sit namn, har den blifvit lika ymnigt funnen nästan vid alla kuster nära norra polkretsen. Således finnes den hos oss vid hela nordiska hafvet från Rysslands gräns genom Finnmarkerna, Nordland, hela Norrige och sedan i Bohuslän med norra Halland, samt slutligen på den så besynnerliga norra sidan af Kullaberget i Skåne; men alldeles icke inom Östersjön. Den tyckes icke så egentligen tillhöra sjelfva hafsstranden som icke mera klippor och bergsbranter bredvid densamma. På Kullabergets norra sida, der den växer mycket frodig, stiger den så högt upp, att visst icke mer än något dusk af de högst stormande vågorna stundom kan hinna dess öfre gräns.

Till kraft och bruk kommer den nära upp mot den egentliga Libstickan. Den brukas i flere nordliga länder på samma sätt såsom ett bekant boskapsläkemedel i synnerhet för får och kor, hos hvilka sednare den bland annat skall vara mjölkgifvande efter kalfningen. Äfven för menniskor användes den i dessa på Medicin vanlottade länder, mot colik eller såsom väderdrifvande och äfven laxerande, i synnerhet hos hysteriska och hypochondriska personer. Sjöfolket medtager torkade roten på sina resor för att nyttjas mot nämnde krämpor. Man har aldrig funnit den giftig. Den ingår till ock med i diæten i stället för persilja och annan grönkål, naturligtvis för mindre granlaga personer; ty den är för ovana och finare mycket äcklig och vidrig. Boskapen äter den också gerna bland annat bete; dock fördrages den knapt af kon och fåret, för hvilka den är en medicin.

I många nordliga kustländer anses den af Allmogen som en vild sort Persilja, och kanske var det härigenom som Linné lät förleda sig att uti Lappska Floran upptaga den under det slägtet.

Tib. ritad på Kullaberget i Skåne efter ett mindre stånd. a. blomma utan ståndare. b. kronblad. c. frön i naturlig storlek. d. desamma visade i tvär genomskärning, så att de frökärnorna omgifvande oljecanalerna synas.

b
a

RAPHANUS Raphanistrum.

Åker-Rättika (*Krampfrö* Linn.)

Skidorna perbandslika (med en rad af frön), strimmiga, mångledade, längre än stylen. *Bladen* lyrformiga.

Linn. Fl. Sv. n. 612. Wahlenb. Fl. Sv. n. 760. Tetradynamia *Siliquosæ*. Retz. Fl. œc. p. 588. Whistling ekon. 4. p. 78.–5. p. 278.

Ganska få växter hafva fått den vanrygtade äran att gifva namn åt egna sjukdomar, som de skulle förorsaka; och man skulle minst vänta det i Sverige, som visst icke har många giftväxter i jemförelse med andra länder, och aldraminst att sådant der händt med en växt tillhörande den så oskyldiga kålklassen. Man har således här att förmoda någon ting öfverdrifvet, men som just derföre icke saknar all skälig anledning. Linné fann att den så kallade Dragsjukan hufvudsakligast kommer af osund säd, och att i denna säd ingenting var så skadligt som frukten af denna Åker-Rättika (*Raphanistrum*), hvaraf han tog sig skäl att, sannerligen med en stor namngifvares högt drifna rättighet, kalla hela sjukdomen såsom förorsakad af denna ört för *Raphania*, ett namn som genom en viss likljudighet med *Mania* och dylika fasligheter kan tyckas icke så illa passa för den ohyggliga sjukdomen. Således har denna ört fått en stämpel af farlighet och faslighet större än många de starkaste Indiska gifter, och det utan tvifvel till största delen oförtjent, såsom varande i alla afseenden nära förvandt med den så oskyldiga Trägårds-Rättikan (*Raphanus sativus*). Likväl huru rätt oskadliga saker snart kunna blifva ganska skadliga skall nedanför något förklaras.

Åker-Rättikan är verkligen nära slägt med Trägårdsrättikan, (som också namnet *Raphanistrum* innebär), men mycket smalare och enklare till alla delar, hvilken egenskap i frukten går så långt att den, i stället för två rader af frön (hos Trägårds-Rättikan), får blott en rad. Tillika märker man i hela örten en större hårdhet eller seghet, hvilken tyckes stå i samband med det hårda nästan nötlika skalet omkring hvart frö, som mest utmärker *Raphanistrum* (Åker-Rättikan) och i synnerhet gifvit flere örtkännare anledning att skilja det till slägte, hvilket andre med oss dock icke gilla, emedan större eller mindre hårdhet så svårligen kan bestämma slägtet. Roten har upp emot jordbrynet några knölar eller utvidgningar af stark rättikesmak. Sjelfva örten ser temligen obetydlig ut, nästan som en vanlig åkersenap, blott litet saftigare och glattare. Blommorna äro

också mer eller mindre gula, men alltid med mycket märkliga bruna eller lefverfärgade ådror, hvilken färg äfven igenfinnes på det alltid tilltryckta blomfodret och säkert förråder den vanrycktade växten. Skidorna äro till storlek nog föränderliga, stundom tjocka som en gåspenna och några tum långa, alltid lätt afbrutna efter sina leder.

Denna växt är allmän bland vårsäd uti de orter, der ingen annan säd brukas och åkren således icke får ligga i träde samt derunder blifva körd, såsom i synnerhet i Norra skogiga delen af Skåne och större delen af sydligare Småland; sedan blir den blott mera spridd genom andra Götharikets vestra orter ända till Dal och Vermland; sällan kommer den in i Svearike till Södermanland. Uti de förstnämnde trakterna är den ett mycket skadligare ogräs än den temligen oskyldiga åkersenapen i de öfre orterna, ty den sednare blommar tidigare, så att den merendels är nedfallen innan skörden, då deremot den förra kommer sednare på sommaren och till mängd blandas med säden, hvarifrån denna äfven sedan svårligare skiljes, i anseende dertill, att den är större och tyngre. Man har anmärkt att Åkerrättikan blir i synnerhet ymnig under våta somrar samt trott sig märka att den då äfven är skarpare; och efter sådana somrar har Dragsjukan inställt sig så snart folket börjat äta den nya säden. Att sjukdomen blott anfaller fattigare folk kan komma dels deraf att de mindre kunnat undvika att förtära den dåliga säden oblandad, dels genom andra under ett sådant år inträffande orsaker varit mest förberedda till dess emottagande. Att Åker-Rättikans frön äro bland dem, som äga mesta Skärpan (*Acre*) uti sin klass, säger oss smaken; och det är ganska troligt att denna skärpan icke förgår under en sådan ofullkomlig brödbakning, som i dessa orter brukas, utan kanske snarare genom denna kokstekning blifvit mera utvecklad, så att den vid varma limpornas uppskärning kan aldramest verka, och att dessa derföre som mest skada, såsom man nogsamt erfarit. Man vet att då skarpa ämnet skiljes från förut rätt oskadliga växter får man ofta farliga gifter, och att t. ex. pepparrot genom viss grad af kokning kan bli skadlig för magen. Således våga vi icke frikänna denna här afhandlade växten från sin andel uti det onda; men huruvida en förskämning af sjelfva säden samt ymnig inblandning af de så farliga Mjölökrarne (*Secale cornutum*), som också sådana år inträffar, kan hafva än större del i sjukdomens framkallande, det måste vi lemna oafgjordt. Att Åker-Rättikans frön vid försök på sunda och icke prædisponerade personer varit oskadliga, bevisar föga till dess frikännande.

Färska örten ätes gerna af hästen, mindre af fåret, men knapt af kon. Späd kan den nyttjas såsom sallat och grönkål. Fröen gifva rikligen af en bitter fet olja, som dock till lysning och smörjningar väl kan nyttjas. Enligt andra skall färska örten ätas gärna af all boskap, samt gifva mycket smör af särdeles godhet, äfven om vintern då den ges torkad som foder. I Hollsten blandar man dess frö med flit ibland hafra såsom en särdeles kraftig föda för hästar, hvilka, som man vet, tåla rätt starka ämnen. Gröna örten skall på den magraste åker mera göda än all annan grön gödsel, sedan den blifvit nedplöjd. Dess växande utsuger också åkern ansenligt. Man har märkt att den mest ökar sig då endast kogödsel nyttjas till åkrens gödning. Oaktat sin onekliga nytta är den ett svårt ogräs, som bäst utrotas genom åkrens läggande i träde och körande, så att gröna örten blir åkren till gödning utan att kunna ge några frön. Kan man alltid både köra och sedan beså en sådan åker under torka, så lider detta ogräs aldramest, ty fuktigheten är dess rätta element.

Tab. föreställer växten från Norra delen af Skåne. a, fröskida skuren efter längden, men med tvänne bredvid satta genomskärningar på tvären: den öfre genom ett tomt (icke fröbärande) ställe, som visar att der något af skidans tvårummighet är qvar; den nedre genom ett frö, der intet tecken till andra rummet synes. b, fröfoster visande huru lillroten ligger i hjertbladens vikning.

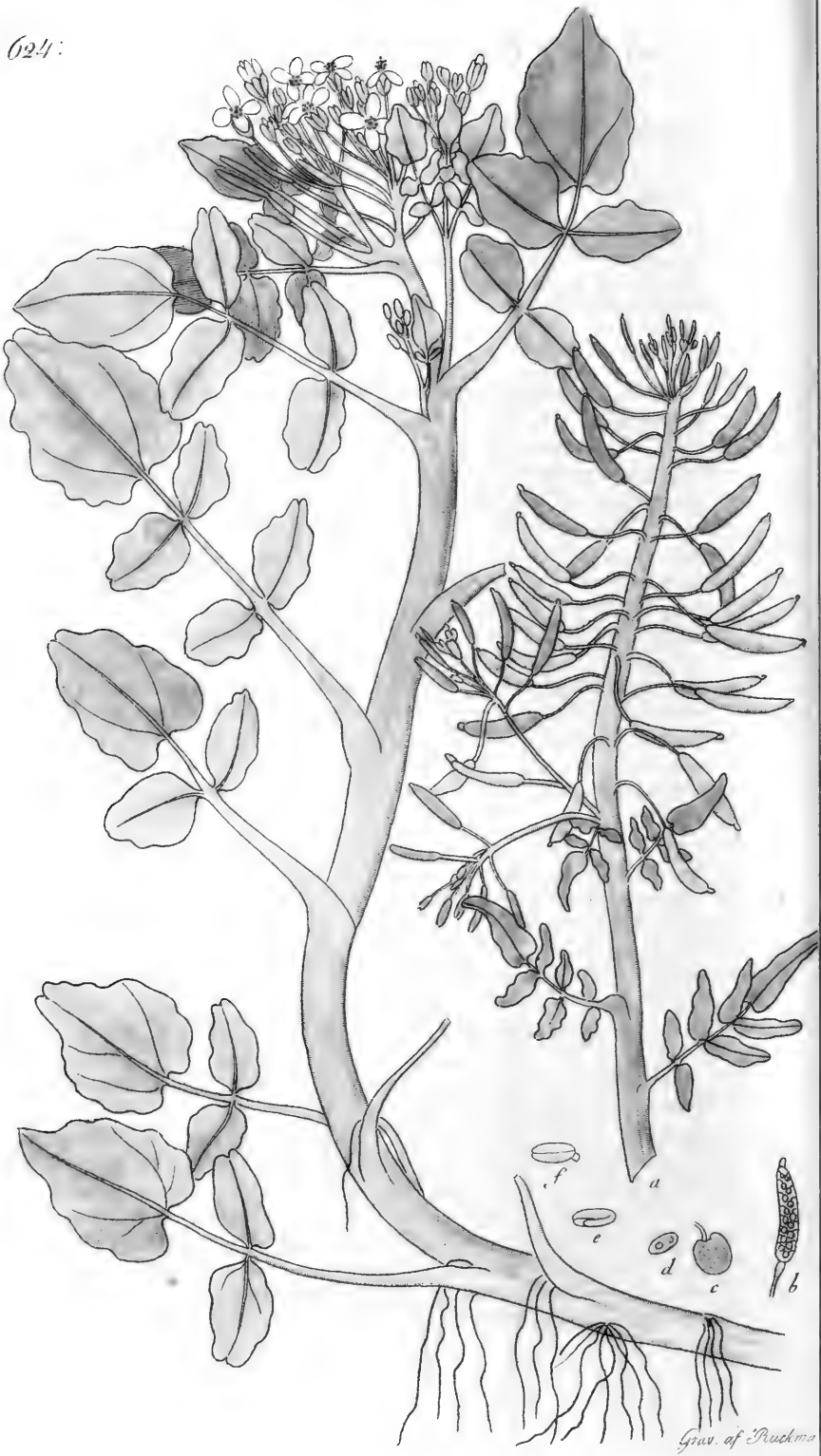
f
e
d
c
a
b
Grav. af C. Ruckma

NASTURTIUM AQUATICUM.

Källkrasse.

Skidorna cylindriska, med en nervige valvler. *Bladen* pennbladige: småbladen mest hjertlika, i kanten vågige.

Pharmacopæa Svecica ed. 1. m. fl. Murray Appar. Medic. ed. 2. vol. 2. pag. 383 Wahlenb. Fl. Sv. n. 714. TETRADYNAMIA *Siliquosæ*. *Sisymbrium Nasturtium*. Linn. Flor. Svec. n. 592. Retz. Fl. oec. p. 684. Whistling ekon. 1. p. 318. Miscell. Ac. Nat. Curios, Decur. 2. Ann. 8. p. 301.

Utaf alla de mycket naturliga klasser, som hafva svårligen bestämbara slägten, har knappt någon i sednare åren undergått en så följdrik omgranskning (*revision*), som Tetradynamiklassen, innehållande Skidväxterna (*Siliquosæ*). Denna granskning har blott bekräftat den föregående växtens namn, men deremot ändrat den närvarandes på ett antagligt sätt, så att vi se oss föranledda att på detta ställe något göra reda derföre. De växtforskare isynnerhet Herrar Brown och Decandolle, som i sednare åren mest bearbetat den naturliga methoden och icke spart någon möda att utsträcka dess användning äfven till slägternas skiljande, hafva funnit att hos Linnés så kallade Tetradynamister ligger lill-roten (*radicula*) stundom bredvid hjertbladens mellanlinia, hos andra deremot vid plansidan af hjertbladen. De förras frön utmärka sig genom en särdeles platthet, som äfven-merendels sträcker sig till skidan, de sednares äro deremot rundare äfvensom deras inneslutande skidor, af hvilket utseende man så temligen kan sluta till beskaffenheten, utan att behöfva anställa en mödosam undersökning. Men icke nog med denna skiljaktighet, utan hos de skidväxter, som hafva största och fullkomligaste frön blifva hjertbladen så vikna (*conduplicata*), att lillroten blir omfattad af dem eller liggande i detta veck (*conduplicatura*). Hos dessa sednaste Skidväxterna blifva frön stundom så stora, att skidans ordentliga tvårummiga sammansättning derigenom störes, hvarpå Åkerrättikan är ett exempel. Af detta skäl komma sådana till sist uti Linnés Tetradynami, då deremot de med minsta och minst utbildade fröen komma först. Sedan Sv. B. under föregående nummer gifvit exempel på det förra, får den nu föreställa det sednare fallet. Dessa undersökningar hafva föranlett att åter skilja de gamlas *Nasturtium*, som har lillroten vid hjertbladens kant (*radicula ad margines cotyledonum*) från Linnés *Sisymbrium*, som har den vid plansidan af hjertbladen. De hos *Nasturtium* nedböjda bukiga skidorna och hela utseendet tyckes understödja detta skiljande till den grad att vi gärna antaga detsamma.

Således kommer Källkrassen att i Botaniken åter synas under sitt gamla officinella namn *Nasturtium aquaticum*, som också passar den bättre såsom hafvande afseende på dess kraft att med sin dunst sticka i näsan. Uti Svensk Botanik har förut ingen af slägtet blifvit gifven. Vi få således anföra att Källkrassen är den enda bland svenska arterna, som har hvita blommor, hvilka ensamt äro tillräckliga att skilja den och äfven visa dess företräde såsom Krasse betraktad framför de andra, ty vi se att gulblommiga skidväxter äro åtminstone i norden mindre brukbara än de hvita. Förövrigt skiljer sig Källkrassen lätt med sina nästan hjertformiga småblad. Den har flerårig rot, mycket pipiga, veka och slaka stjelkar, hvilka liksom hela örten äro af en lös cellulär väfnad såsom sig egnar för en krasse.

Denna får särskildt namn af källkrasse derföre att den nästan blott växer i de klaraste källrännilar och det blott i de yttersta och sydligaste hafsprovinser, särdeles dem som äro underbäddade af någon yngre bergsbildning. Således är den ymnig omkring Skåne t. ex. vid Cimbrishamn, Ystad, Käflinge, Lackalänga, Helsingborg: och på Gottland norr om Wisby; men annars endast sedd i södra Halland. I dessa Landsorter kunde man lätt, såsom det brukas i Tyskland på norra sidan om Thüringerwald, i synnerhet vid Mühlhausen och Erfurt, anlägga Vattendammar till dess förökande och för att få den fullkomligare ensam samt ren, hvarigenom den icke blott bättre kunde nyttjas på stället, utan också försändas till andra orter såsom en handelsvara. För att fortplanta den behöfver man blott utså fröen eller flytta friska örten; och sedermera iakttager man, att den under strängaste vintern nedtryckes i källvattnet med störar och icke skäres vårdslöst. Till försändning å närmare orter är väl tillräckligt att inpacka den i tunnor; om den lägges i ättika kan den skickas ganska långt, väl från Skåne öfver hela riket, hvarefter den med matolja och socker snart är tillagad som en god Sallat.

Till kraft och användning är den kanske den brukbaraste krassesort som finnes, och mycket att värdera. Dess smak är måttligt stickande och besk, som den bör vara för diætetiskt bruk, något mildare än hos Skedörten (*Cochlearia*). Denna sorten är isynnerhet god att tillgripa om våren, och dess bruk hos oss liksom i Tyskland skulle visst lindra mången olägenhet af den långa vintern. Man äter källkrassen icke blott som Sallat i ymnighet, utan äfven sönderskuren på smör och bröd, i hvilket sednare fall i synnerhet barn som hafva maskar befinna sig mycket väl deraf. Såsom skörbjuggsört har den fått mycket beröm och gagnat i de mest olika sjukdomsformer, hvarom man läser i synnerhet hos de flitiga äldre författarena om Läkemedlen t. ex. Murray. Retzius beskrifver huru en god Skörbjuggsdryck deraf kan tillagas. Den nyttjas mest såsom vårkur och lärer oftast gagna derigenom att den drifver urin, samt således alleder åtskilliga sjukliga samlingar efter vintern, särdeles sådane krämpor, som allmänt få namn af gickt. Att den kan gagna mot andra sjukdomar, t. ex. Lungsot af dylik orsak är naturligt. På Apotheken har man i synnerhet haft utpräss ade saften (*Succus expressus*) för att nyttja i dosis af 1-3 unz mot Skörbjugg och såsom resolverande i lefverns förstoppningar. Apothekaren bör i denna örtens ställe icke få taga Besk Bräsma (*Cardamine amara*) och än mindre Ångs Bräsma (*C. pratensis* Sv. B. 350.), som i alla afseenden äro mycket sämre.

Uti köket kan Källkrassen kokas som Spenat och ätas till kött. Huru den användes recommenderar den sig genom sin löshet till stjelkar och allt, så att knapt något behöfver frånränsas. De ymniga fröen smaka som Senap och behöfva icke heller frånskiljas.

Tab. är tecknad vid Cimbrishamn i Skåne. Hufvudfiguren föreställer ett blommande stånd. a. öfre delen af ett fruktbärande. b. fröskidans skiljevägg med vidsittande frön. c. frö sedt från sidan och d. från vidfästningskanten. e. frölöster sedt från lillrotens kant. f. det samma från en annan kant så att lillrotens läge snedt vid kanten af hjertbladen ännu bättre synes.

c
b
a

SAXIFRAGA HIRCULUS.

Bock - Stenbräcka.

Stjelkbladen jemnbredt lancetlika, bara, mest trubbiga. *Stjelken* upprätt. *Blommorna* nästan klâckformiga, fästade nedom fruktämnet.

Linn. Fl. Svec. n. 370. Wahlenb. Fl. Sv. n. 468. DECANDRIA *Digynia.*

Det är en bekant sak att samma vattenväxter kunna finnas i de mest olika klimater, särdeles om de växa på vattnens botten sâsom det icke länge sedan meddelade Braxengräset, *Isoëtes lacustris.* Detta gäller blott i mindre grad om kärrväxter i synnerhet sâdana, som endast med roten fästas i kärrjorden eller mossan och sedan stâ hel och hâllna upp i luften sâsom den här föreställda, sannerligen alltså nog oegentligen så kallade Stenbräckan, gör. Denna kärrväxt blir ett af de största bevis på huru mycket jordmonen eller localen kan öfvervinna climatets inflytelse. Den finnes besynnerligt nog nästan endast vid bâda ändarna af riket, nämligen i norraste delen af Lappmarken och i sydligaste Skâne. Det är underligt nog att dessa så högst âtskilda landsorter skola äga de största kärren eller mossarna, och derigenom framvisa sâdan öfverensstämmelse. Â ena sidan har man i de nordligaste Torneâ och Kemi-Lappmarker, der fjällryggen är låg eller nästan ingen och landet derföre långsluttande, mera kärr än sjöar och torr mark, hvarföre denna växt så högst ymnigt förekommer der, men icke i sydligare Lappmarker. Â andra sidan bildas i Skâne, der de större floderna utfalla i hafvet och af dess böljor fått otroligt höga strandvallar mot sig uppkastade, så stora kärr att man kanske förgäfves söker sâdana närmare än i norraste Lappmarken. Som nu Helgeâ är Skânes största flod, hvilken utmyndar sig mot vidaste Östersjön, så har ocksâ inom den sträcka af sandberg, som följer hela stranden och till en stor del tyckes vara samma âter uppkastade sand, som floden nedfört, bildat sig icke allenast den betydliga Yngsjön, utan ock der söderom en ännu vida större mossa, kallad Yngsjömossa, sträckande sig söder åt till kanske hela milens längd alt förbi Olseröd. Genom denna mossa eller rättare dess hâliga bädd synes hela Helgeâ i forntiden hafva framflutit i samma riktning, som den ofvanför Yngsjö hela vägen har, tills sandbergen här söder ut blifvit så stora att mynningen icke kunnat hâllas öppen, utan vattnet har mâst återvända och utbryta vid det lugnare Âhus. På detta sätt synes hafva uppkommit liksom en tillsluten säck, hvaruti sedermera samlats allt det

snövatten, som Småland lemnat åt Helgeå, innan det kunnat ofullkomligen och sent afflyta genom den i afvikande riktning utgående Ahusån; och således synes Yngsjö mossa blifvit hvad den är, en kylgrund att jemföra med Kemi-Lappmarks kärr och försedd med deras utmärktaste växt i stor ymnighet. När man reser öfver denna mossas smalaste ställe mellan Föreboda och Olseröd, blir en Botanist, som är van att af växterna sluta till stället der han är, förundrad att beständigt se sig omgifven af en sådan växt, liksom vore han i Kemi Lappmark. Förölrigt är denna växt väl sedd vid Skabersjö, också i Skåne, samt på ett ställe i Småland, men som det synes i liten mängd, och annars icke i hela Sverige mellan Skåne och Torneå Lappmark. Den växer i sådana kärr, som så pass närma sig till mossars beskaffenhet att de bära föga starrarter, utan mest äro uppfylda med kärr-hypna. Utom riket finnes den i hela Sibirien såsom i våra östliga Lappmarker; i Preussen. Mecklenburg, Danmark, Vestfriesland (Grefskapet Drenth) flerestädes vid hafvet, ungefär såsom hos oss i Skåne; samt slutligen vid Alperna i Jurabergets kalkhålor och der Alperna stöta intill stora slätter, så att deras nedflytande vatten samlas i stora kärr, såsom i vestra Piemont i Waldenserdalarne vid Albergian och norr om Tyrolen vid Salzburg; men som det synes allt söderom Skåne sällsynt. Således är den en invånare af de mest från hvarandra skiljda kärr, der dessa äro nog stora för att kunna åstadkomma tillräcklig grundkyla och fuktighet. Skulle icke en sådan växt i sammanhang med andra dylika kunna lemna liksom en mättstock på kärrens beskaffenhet, deras duglighet eller snarare oduglighet till odling ock derigenom blifva en nyttig anvisning eller rättare varning.

En art Stenbräcka, som så i högsta grad skiljer sig till växtställe från sina samslägtingar, kan väl icke heller annat än vara högst skiljd till sin beskaffenhet. De äldsta växtkännare jemförde den med *Cistus*, tills *Clusius* i ovisshet hvad det kunde vara belade den med namnet *Hirculus* eller lilla bocken till en del för lukten, kanske äfven föreställande sig de lutande håriga blomknopparna som ett skäggigt bockhufvud och fröhusen såsom hornen dertill. Sednare systematiska författare insågo först dess nära förvandtskap med Stenbräckorna, från hvilka den nu åter vid detta slägtets företagna delning blifvit skiljd under namn af *Hirculus ranunculoides;* men som det synes utan tillräckliga skäl, ehuru den är mera skiljbar än någon annan.

Förölrigt tyckes den ej behöfva någon närmare beskrifning Hvad den skulle kunna hafva för en särskild kraft och nytta, synes man knappt kunna gissa till. Sådana kärr, som den intager, äro för lösa att betas och för magra att löna afbärgning.

Tab. giord vid Yngsjö i Skåne men också fullkomligt föreställande växten från Kemi Lappmark. Den fina bruna luddigheten, som finnes på blomskaften och i synnerhet ger ifrån sig den något fräna lukten, har icke kunnat betecknas med gravuren, utan måst lemnas till färgläggningen. a. kronblad midtför sedt. b. detsamma på sned från sidan. c. en fröhusbärande topp.

d
c
b
a

ATRIPLEX LACINIATA.

Flikig Molla. Silfver Molla.

Stjelken mycket grenig. *Bladen* trevinkligt äggformiga, bugtade, inunder mjöliga. *Fröskalen* bredt trevinkliga, småtandade; med en krans af vårtor på sidan.

Linn. Fl. Svec. n. 920. Polygamia *Monoecia*. Retz. Fl. oec. p. 88.

Utaf de talrika växter, som svenska allmänheten vanligen kallar Molla, och som utgöra liksom kärnan af naturliga ordningen *Holoraceæ*, har Sv. Bot. under n. 411 och 459 meddelat tvänne arter hörande till slägtet *Chenopodium*. Detta slägte är bland de ordentligast bildade, men dock redan försedt med det ovanliga tvåtalet hos pistillen. Denna började tvåfaldighet utbildar sig till högsta grad hos de egentligaste Mollorna, utgörande slägtet *Atriplex*, så att der finnes icke allenast ett tvåskaligt blomfoder, som omsluter det uppresta eller på kant ställda platta fröet, hvarifrån ståndarne måste fly i särskildta blommor af ännu något mera olika beskaffenhet, utan också åtminstone ned åt roten mot hvarandra sittande blad och grenar. Linné var väl den första som rätt insåg denna skiljaktighet och stadgade ett slägte, till hvilket vi vilja inskränka namnet Molla, emedan det äger mera ätliga arter, som förmodligen först och egentligast fått det namnet, och deremot kalla slägtet *Chenopodium* för Mell eller Mellre. I öfverensstämmelse med sina större och med fröet utväxande blomfoderflikar, som ofta få storleken af blad, äga också de således egentligast kallade Mollorna, *Atriplices*, större bladighet eller äro i allmänhet mera luxurierande, och derföre behöfva de äfven mera att växa på mustiga hafsstränder. De tre arter som nu, till ersättning för hvad, som förut af detta slägte felat i Sv. Bot., efter hvarandra skola afhandlas, tillhöra alla i synnerhet sydligare hafsstränder. De äro såsom slägtets arter i allmänhet mest igenkänliga när de blifva fruktbärande, och derföre äro deras blommor här på tabellerna uraktlåtna; men en annan gång skola vi söka till att fylla denna brist i slägtets bestämmelse vid en allmännare art.

Denna Flikiga Mollan, *Atriplex laciniata*, är den mest sydländta och mest egna af alla våra arter. Den lärer vara som allmännast på caspiska hafvets salta fält och äger ett gråaktigt utseende, som tyckes egna dem. Vi måste beklaga att deraf icke mera än en gren kunnat få rum på vår lilla tabell. Roten är väl såsom på alla våra arter ettårig, men icke dess mindre tillika med stjelken af rätt träaktig hårdhet. Örten mycket grenig och utspärrande, tjenlig

att alldeles betäcka marken. Bladen äro väl icke så djupt delta som namnet ger anledning att förmoda, men mångflikiga, hvarpå Linné i synnerhet tyckes haft afseende. Frövalvlerna äro bredt triangelformiga, ovanligt korta och odelta, på sidan försedda med en nästan oafbruten krans af vårtor.

Det blir således ingen tvifvel om att denna ört är väl skiljd från våra öfrige arter; men om det Linnéiska namnet med rätta tillkommer densamma, kan mera sättas i fråga. Emedan Linné uppgaf sin *A. laciniata* för att vara en strandväxt, men denna redan i Tyskland finnes långt upp i landet, så blef namnet *rosea* tillagt densamma, hvilket den med inga egenskaper tyckes förtjena; utan det synes vara den riktiga vida skilda *A. rosea*, som i frukten skall hafva en gummigutta liknande gul saft, enligt Boehmers technisch. gesch t. d. Pflanz. 2. p. 236. Man betänkte icke att så många växter, som i sydligare länder växa långt från hafvet, vid deras nordliga gräns bli hafsväxter. Således har man nu i vestra Skåne funnit denna vid Lomma växa hart nära stranden ganska ymnigt, och i södra Norrige erhållit den alldeles på hafstranden.

Till sin nytta kan den ej skilja sig från andra allmännare Mollarter. Likväl skall den, der grunden är mycket salt, gifva ymnigt Soda.

Tab. afteckning vid Lomma i Skåne. Hufvudfiguren visar blott en afrifven gren från ett större stånd. a. ett längre ned på hufvudstammen sittande blad. b. fröbärande valvel med sin tandkrans. c. frö. d. fröfoster.

ATRIPLEX HASTATA.

Spjutlik Molla.

Bladen snedvinkligt spjutformiga, med flikar framåt vända. *Frökalen* bladlika, spjutformiga, flikigt tandade och på sidorna fransade; de nedersta skaftade.

Linn. Fl. Svec. n. 921. POLYGAMIA *Monoecia*.

Denna Moll-art är väl mera lik med de allmänna, men det oaktadt väl skiljd. Den är i det hela tunnare och med mera utdragna flikar än de andra; i synnerhet äro frövalvlerna, som åtminstone nederst sitta på skaft så långa som de sjelfva och hafva nästan korsgevärs form med mycket fransade kanter, ett godt kännetecken. Till storleken förändras den ganska mycket, hvarom vi sökt att gifva något begrepp genom bifogande af en frövalvel utaf ett större exemplar, men stundom luxuriera frövalvlerna till blads storlek. Den är uti allt det bästa exempel, som kan gifvas på slägtets kännetecken och utseendet, med nästan alla grenar mot hvarandra stående till den grad, att stjelken derigenom blir vexelvis sammantryckt. Örten har också en salt-betsk smak, hvarmed den mycket skiljs från de mest närslägtade arterna, som äro milda nästan sötaktiga till smaken. Derjemte är den mera hinnaktig, samt fallen för att snart till en del blekna och fälla sina blad, hvarigenom den blir flerfärgad, skranglig och besynnerlig.

Också finnes denna ört nästan blott på några få ställen, som väl icke äro utsatta för det mest salta hafvet, men som erhålla den största samling af saltväxter i synnerhet Tångarter, som tyckas underhålla hvarandras sälta och öka den till en grad, att sådana ställen företrädesvis få namn af Saltvikar e. d., på hvilka man har särdeles exempel vid smärre sunden mellan Skåne och Seland. Det synes vara med hafvets sälta liksom med dess flod, att den högst uppdrifves i vissa trånga canaler, samt der samlar och bibehåller sig bättre än på andra mera öppna ställen, der den snart åter borrtflyter. Af sådana orsaker är denna växt som ymnigast i bugten norr om Malmö ända bortom Lomma, der vesterhafvets saltväxter synas samla sig i ett behöfligt skygd. Mindre allmän förekommer den i Halland, och i Östersjön inom Malmö är den icke bestämt funnen.

Att den med sin nämnda saltbeska smak ingår som en hufvudsaklig beståndsdel i det så mycket värderade saltbetet, som torde hafva sin stora andel i Skånska och ännu mer den Danska boskapens storlek och frodighet, anse vi för

säkert. Om denna och andra dylika hafsväxter med tiden kunde såsom vi hoppas allt mer och mer samla sig vid våra stränder och bilda så kallade Marschländer, så vore detta en stor riksvinst, som kanske i någon mon kunde minska införandet af de stora boskapsslag, som tillhöra sådana trakter och, som både till anseende och nytta hafva sina stora företräden framför den lilla bergsracen, som i allmänhet tillhör Sverige.

Tab. föreställer ett måttligt stort stånd vid Malmö gamla hamn. a. en af ett större stånd tagen mycket stor (men icke förstorad) frövalvel. b. frö.

628.

ATRIPLEX LATIFOLIA.

Bredbladig Molla.

Bladen aflånga, vid basen tvärt afskurna med rakt utstående spjutbildande flikar och föröfrigt glest småtandade. *Fröskalen* nästan äggformiga, odelade, småtandade.

Wahlenb. Fl. Svec. MS. POLYGAMIA *Monoecia.*

Vi hafva vågat ge detta nya namn åt växtformer, som förekomma ganska allmänt på våra hafsstränder allt från Skåne till Bohuslän och Upland, hvilka Linné väl merendels förente med sin *A. patula*, men någon gång också med föregående Spjutlika Molla, *A. hastata.* Dessa former äro äfven så mångfaldiga och föränderliga, att bredbladigheten blir deras hufvudsakligaste kännetecken, isynnerhet till jemförelse med den rätta Utbredda Mollan, *A. patula*, som är utmärkt smalbladig. Vi hafva till afbildning valt en form, som nog tydligen skiljer sig från den sistnämnde äfven med sitt pulverformiga rödaktiga öfverdrag, hvilket annars stundom förvandlas i silfverhvitt och ger den ett ganska främmande utseende. De mera glatta formerna äro merendels större, och dertill kan något slutas af den särshildta frövalvel, som från en sådan är afbildad, ehuru man svårligen kan föreställa sig den mångfald i skepnader, som naturen äger i denna så föränderliga och ostadiga växt. Bladen äro annars baktill nästan rätliniga med merendels korta nog utstående korsgevärslika flikar. Grenarna äro också kortare och mindre utstående än på den inuti landet allmänna Utbredda Mollan, hvars namn den således mindre förtjenar och mindre riktigt erhållit af dem, som mera kunnat rådfråga Linnés örtsamling än svenska naturen, hvilken så väl öfverensstämmer med dess skrifter och ger en säkerhet om dess mening, som vetenskapen för sin beständighets skull icke tycks kunna umbära. Åtminstone synes oss Svensk Botanik icke böra öfvergifva en auctoritet, som ingen utom dess område kan åberopa och som gör den till en för vetenskapen tillförlitlig ledare åt andra.

Den nu i fråga varande växten har blott en mild nästan fadd örtsmak. Den växer äfven inom de ofvanför uppgifna gränser på alla ställen nära hafvet, äfven de minst salta och nästan blott fuktade af vanligt sumpvatten. Den är således i alla afseenden blott mera vattenaktig än den på nog torra ställen växande rätta Utbredda Mollan, *A. patula*, men huruvida den någon gång närmar sig dertill hafva vi icke så noga utrönt. Att dess nytta icke kan blifva utmärkt om ej genom växtens större massa och fuktighet, in-

ses nog af det föregående. Den växer oftare än andra Mollarter till sådan ymnighet och företer en sådan stor saftig massa, att den utom sin nytta till betning kunde användas till gröngödning på närmaste åkrar eller annars till gödselns förökande, hälst i blandning med Tångarter och andra hafsväxter.

Tab. också ritad vid Malmös strand. a. frövalvel och b. frö af detta stånd; men c. och d. samma delar af en annan större förändring.

Grav. of Rackman

CAMPANULA RAPUNCULUS.

Rofvelik Klåcka. Äkta Rapunzel.

Fröhusen upprättstående med öppningar nära toppen. *Bladen* lancetlika, nästan helbräddade, skaftlösa. *Stjelken* mestadels enkel med odelad blomklase (racemus) i toppen. *Roten* tappformig.

Linn. Syst. Veg. ed. Roem. 5. p. 105. Wahlenb. Fl. Svec. n. 244.
PENTANDRIA *Monogynia*.

Enligt namnets alldeles välförtjenta bemärkelse är detta en Klåcka med en liten rofva till rot eller med en rofvelik rot. Detta är en nog sällsam och nästan stridig förening i naturen, som kanske förtjenar någon uppmärksamhet. Klåckorna utgöra med andra dylika växter en nog giftig Naturlig ordning *Campanaceæ*, som till och med utmärker sig med en rätt skarp mjölksaft. Att då inom sjelfva klåckslägtet, som kan anses såsom ordningens kärna, finna en rofvelik rot af födande egenskaper, kan väl anses som oväntadt. Det visar naturens stora utvägar att midt bland giftighet kunna frambringa de ätligaste ämnen i synnerhet hvad rötterna vidkommer, hvarpå vår Potates är ett så stort bevis. Lyckligtvis tyckes naturen icke så lätt omvända förhållandet, ty någon särdeles giftighet uti närande ordningar såsom Gräs och Ärtväxter är väl mycket mera sällsynt, ehuru något närmande dertill icke heller alldeles saknas.

Denna lilla Rof-klåcka, som vi nu få kalla för vår och tillägga till de många Skånska växter, hvilka intagit sednare numrorna af Sv. Bot. till en ersättning för hvad, som förut felat från denna kanske rikaste af alla rikets landsorter, är till ört och blommor närmast liknande Utbredda Klåckan, *C. patula*, i synnerhet sådan som den förra afbiten och således grenig först samlades af oss på anvisning af Professor Fries vid Belteberga i Skåne. Man behöfde verkligen uppgräfva roten och se den lilla tappformiga rofvan för att öfvertyga sig om skiljaktigheten från vår nordligare nyssnämnde Utbredda klåcka, som endast har en vanlig grenig rot. Båda arternas rötter äro så mycket skilda att här intet särdeles närmande synes kunna antagas. *Rapunculus* eller Rapunzeln synes i sitt orubbade tillstånd alltid hafva enkel blomklase sådan som vi äfven funno på några stånd och här afritat, då deremot den andra har den beständigt grenig kanske i likhet med sin också greniga rot. Annars höra båda till första afdelningen i Klåckslägtet, hvilken har rätt uppstående fröhus med sina tre små öppningar nära toppen och smala mest släta blad åtminstone på stjelken, utaf hvilken

afdelning Sv. Bot. dock förut icke visat mer än den lilla *C. uniflora*, som annars föga är att jemföra med denna.

Det ofvannämnde växtstället är så eget att det väl kan förtjena något vidare betraktande. Uti Skåne isynnerhet det vestra förekomma på öfvergångsbildningens slätter några insänkningar eller liksom stora fåror, hvilka intagas af bäckar och äro mycket utmärkta med sin vegetation. En sådan är den namnkunniga Fogelsångsdälden, och alldeles dylik befinnes äfven Lackalänga vara, som också är rik på egna växter. En ännu mångfaldigt större af landets folk så kallad länga intager det vattendraget, som slutligen får namn af Råusbäcken, allt upp ifrån Sireköpinge, förbi Tågarp, Belteberga, Vallåkra ned mot hafvet; och denna länga tyckes så mycket märkvärdigare som den utgör ungefärliga gränsen emellan Öfvergångsfältet och den kolförande flötstrakten. Den är under sina många krökningar mycket fri för blåsten, och får mot sina sidor samla ansenlig solvärma, hvilket allt jemte fuktigheten, som silar ur den merendels skifferaktiga bergarten, åstadkommer en egen växtlighet. Vid densamma, der dalsidan vänder sig mot söder, midt för Belteberga finnes denna klåckan ganska ymnigt. Om den från början skulle utkommit ur trädgården såsom man om densamma tror i motsvarande Danmark, så är det åtminstone märkvärdigt att den kunnat så vidt sprida och så väl bibehålla sig, som synes till det minsta sätta den i samma förhållande som Damspelskronan, *Fritillaria Meleagris*, vid Upsala. Så utmärkta ställen, som dessa växter hvar för sig intaga, synas oss billiga deras upptagande såsom åtminstone hädanefter inhemska, och det långt mera än många andra, som snarare mot naturens beskaffenhet tillfälligtvis fått ett ställe, det de, under långa tiders omskiften i temperatur, fuktighet m. m., synas af sig sjelfva mindre kunna försvara.

Den fingers tjocka alldeles hvita och köttaktiga roten har en söt smak med någon stickande beskaktighet, och ätes ungefär såsom Radiser eller också tillagad nästan som Sparris. Den lärer likväl nu till och med i Tyskland kommit mycket ur bruk, sedan man fått så goda sorter af andra dylika rötter. Annars såsom en medicinsk föda har roten blifvit förvarad öfver vintern i källarn samt nyttjad antingen rå eller stekt och tillagad med ättika och olja för att drifva vatten och således bota trångbröstighet (Asthma).

Tab. tecknades vid Belteberga i Skåne, och växten föreställes derpå tvänne gånger böjd. Detta har äfven borttagit rummet för särskildta figurer.

630.

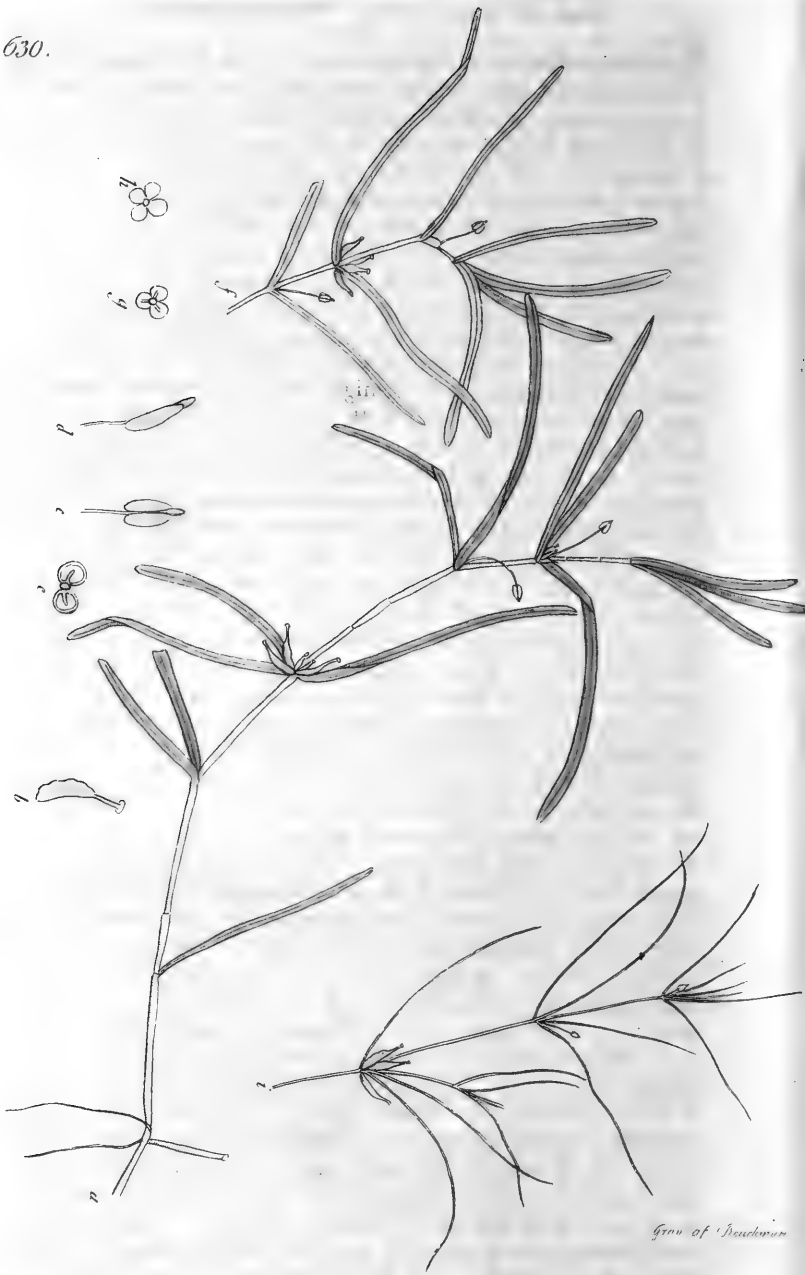

ZANNICHELLIA PALUSTRIS.

Pöl-Zannichellia. (Vatten-Serfva Liljebl.).

Linn. Fl. Svec. n. 824. MONOECIA *Monandria.*

En vattenväxt, som väl ännu hörer till de tydligen blommande slagen, men hvars blomning synes vara nedsatt till lägsta graden. De båda könen äro åtskilda merendels i olika bladveck på samma stånd, utan någon annan betäckning af blomfoder och blomkrona än den, som man, då blommorna äro skaftlösa, skulle kunna härleda från bladens stipler, men som, då honblommorna blifva skaftade, befinnes icke tillhöra dem. Ståndaren är blott en, enda, ensam sittande och bestående af en lång sträng (nästan som hos *Callitriche*), med en två- till fyrrummig knapp af ganska synnerlig och kanske betydelsefull sammansättning (hvarom mera nedanföre). Pistillerna sitta deremot flere tillsammans i hvart bladveck, hafva nästan sköldformigt märke på ett betydligt långt stift. Utaf fröämnet blir blott ett frö, som har ett nästan ärtbaljelikt öfverdrag och derinom en ganska simpel masklik kärna, hvars öfre ända befinnes hafva en på sned två gånger tillbakaböjd och tilltryckt spets, som anses för lillroten (*radicula*); den nedre ändan är tjockare och skulle kunna tagas för ett hjertblad; men denna sista bestämmelsen är så osäker, att sjelfva Gærtner uti sin allmänna uppställning förde *Zannichellia* bland de hjertbladslösa växterna. Växtens utseende kommer ganska nära öfverens med de minsta arterna af slägtet *Potamogeton*, och den beskrifna frukten hänvisar också närmast derintill, så att slägtet *Zannichellia* utan tvifvel i Naturliga methoden kommer att få platts näst der bredvid i den afdelningen af *Tripetaloideæ*, som nyare författare kalla *Fluviales* eller *Potamophilæ*; ehuru hamblomningen är så afvikande och så mycket ofullständigare, att vi blott med möda torde nedanför kunna förklara den. Att slägtet i vissa afseenden står i parallel med *Ruppia* är ganska tydligt. Båda synas de nedstegna leder från slägtet *Potamogeton*, hvilka blott tillhöra nordligare latituder. Liksom slägtet *Potamogeton* tyckes aftaga eller upphöra mot de hetaste Zonerna, så synas dessa dess degenerationer än mera vara tillkomna för norden, och der slutligen stadna i hafvet, som längst bibehåller all växtlighet liksom all värma.

Uti hela Sverige synes *Zannichellia* knappt finnas i riktigt sött vatten, utan den tillhör egentligen hafvet och mest lugnare indämningar deraf, äfvensom vattenpölar vid dess stränder, uppfylda med mer eller mindre salt vatten; och på detta sätt är artnamnet att förstå. Vid Vesterhafvet och i allmänhet uti saltare vatten ser man den väl blifva grofvare och frodigare, men det är synnerligt, att den i Östersjöns mindre salta vatten tyckes oftare få mera utbildade fruktskaft, tills den vid Gefle befinnes hinna sin nordligaste gräns och der blifva alldeles hårfin med derefter lämpade små frukter och kor-

tare stift. Detta sednare kan äfven härröra deraf att ju finare blad dess mindre upplyftes växten till vattenytan och dess mindre utbildas hannblomningen, som på denna, liksom många andra isynnerhet diclinïska vattenväxter, t.ex. *Stratiotes*, tyckes upphöra att finnas förr än de hinna sin nordligaste gräns.

Der växten är frodig kryper dess rot ganska mycket omkring i bottendyn, och de greniga stjelkarne utbreda sig äfven mest närmare botten, så att blott få toppar hinna vattenytan. Bladen omsvepa icke stjelken liksom en skida såsom på *Ruppia*, utan isynnerhet nederst på stjelken afgifva de ganska tydligen särskildta skidelika stipler såsom hos de mesta i sött vatten förekommande arter af slägtet *Potamogeton*. Enligt detta betydande kännemärke skulle *Zannichellia* icke såsom *Ruppia* vara någon nedstigande led från de i salt vatten varande *Potamogeton*-arterna, ehuru den sjelf hos oss växer i salt vatten, utan den skulle snarare i sydligare länder, der den tillhör sött vatten, härleda sig från de minsta sötvattens arterna af *Potamogeton* t. ex. *pusillum*. Bladen då de äro som bredast hinna knappt en half linea; de finaste äro nästan borstlika. Hanblomman synes alltid vara skaftlös så att strängens vidfästning är omedelbart i bladvecket, men desto längre är sjelfva strängen, alltid några linier lång. Den uppstiger emellan knappens rum och bildar ofvanför dem en tjockare spets, från hvilken knappens rum liksom nedstiga på ett sätt att de knapt synas kunna öppna sig om icke nederst i ändan. Dessa rum har man vanligast funnit vara fyra, men vi hafva sett dem i synhet hos finare former ofta vara blott tre och två, utan att denna fårummighet så bestämdt alltid funnits på de finare formerna, att man deraf kunnat hilda bestämdare förändringar, än mindre arter. Knappens besynnerliga bildning m. m. föranleder oss att sätta i fråga om den icke är att anse som en egen ganska förenklad hannblomma på ett hårfint skaft med ofta färe men aldrig flere än fyra ståndare och alltid stränglösa knappar, hvarigenom den största olikheten med slägtet *Potamogeton* skulle försvinna. Honblomningen får hos oss i synnerhet i Östersjön vid Gottland och Östergöthland verkliga från vidfästningen (*receptaculum*) skaftade frön i särdeles öfverensstämmelse med *Ruppia*, hvilken skaftning icke tyckes vara anmärkt i sydligare Europa, der *Zannichellia* tillhör sött vatten; men dessa skaft bli aldrig längre än frukterna sjelfva. De små vårtor, som på frukten vanligen intager ryggen, spridas stundom till sidorna.

Af allt detta blir tydligt att de kännemärken, som varit uppgifna för att skilja tvänne arter af *Zannichellia*, äro af ingen betydenhet, och att det af detta slägte liksom af *Ruppia* åtminstone i Europa tycks finnas blott en art. Huruvida åter den indiska så kallade *Z. tuberosa Loureiro* kan höra hit och med sina blomax göra en närmare öfvergång till *Potamogeton* samt tillika understödja ofvan uppgifne åsigt af hannblomman är oss ovisst.

Nyttan af denna växt synes väl ej kunna blifva annan än att lemna uppehälle för vattenkräk och derigenom bidraga till fiskars föda, hvilket då det sker i hög grad blir af mycken betydenhet för folket vid stränderna.

Tab. föreställer de särskildta former, som togos utmed hafsstranden vid Halmstad år 1822. a. den derstädes vanligaste formen med stundom trerummig, ofta tvårummig ståndare knapp och dertill hörande b. frö, hvaruti kärnan befunnits alldeles lika som Gærtner afritat densamma. c. tvårummig ståndare sedd midtföre och d. på sidan, samt e. uti tvärgenomskärning. f. nästan dylik förändring af hela växten, med g. trerummig, oftast h. fyrrummig ståndare knapp. i. mycket finbladig förändring med merendels tvårummig knapp.

631.

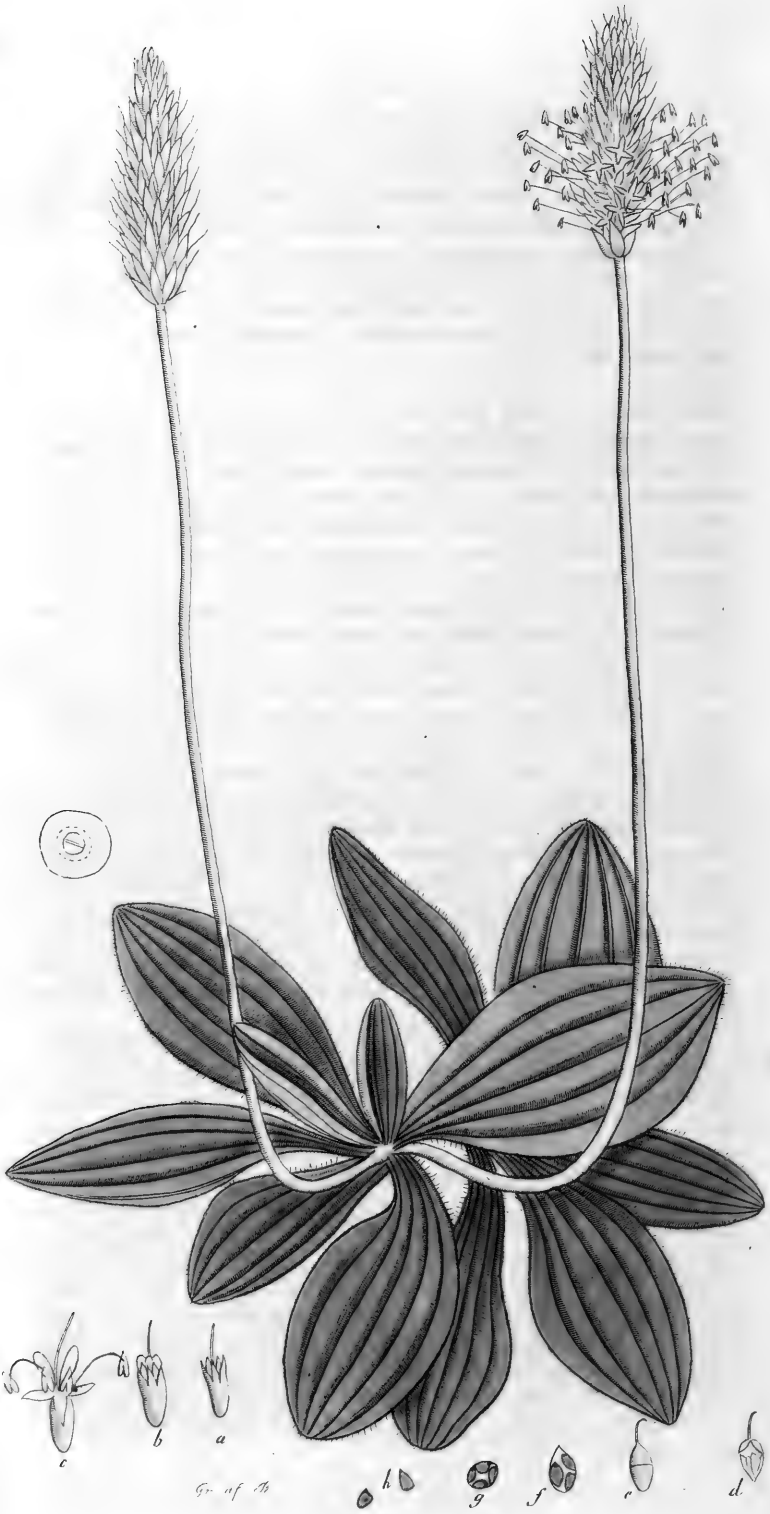

PLANTAGO MEDIA.

Mellan Groblad. *Slåsskämpar.*

Blomaxet aflångt, tätblommigt. ***Stången*** trind, finhårig. ***Bladen*** äggformigt aflånga, nästan utan skaft, merendels femseniga, öfverallt finluddna.

Linn. Fl. Sv. n. 150. Wahlenb. Fl. Sv. n. 183. Smith Engl. Flor. 1. p. 214. Marc. Gerbez Misc. Nat. Cur. dec. 2. Ann. 1690. p. 100. Senac (Joh. Pet.) de recondita febrium interm. et remitt. natura et curatione. Amst. 1759.

Den första planen för Svensk Botanik, som var att först gifva nyttigare eller egentligen usuella växter, föranleddes väl af företagets då varande beskaffenhet, men blef i längden dels svår att utföra i anseende dertill, att de nyttigaste växter stundom voro svåra att få ritade, hvarpå den snart kommande Archangelica kan tjena som bevis, dels också mindre bestämd, kanske äfven mindre riktig. Emedlertid synes det som hade man, i mån som förrådet af egentligen usuellare växter blef uttömdt, sökt att mera interessera genom rarare växters meddelande, som genom sjelfva sin sällsynthet bli mindre nyttiga, än genom allmännare, icke så egentligen nyttiga växter, men som genom sin ymnighet icke kunna annat än blifva af större allmän betydenhet. Att vi icke tänka följa denna princip, torde vara nödigt att förklara och tillika anföra skälen dertill. Det är en ganska inskränkt åsigt, att anse blott det för nyttigt, som uppfyller våra egentligare behof. Ofta äga vi i sjelfva verket mera förmån af det, som på ett mera sinligt och andligt sätt lifvar oss tillika med hela den öfriga skapelsen och sätter oss i samband dermed. Det är i synnerhet med fäderneslandets natur, som vi behöfva en sådan förening, och om Svensk Botanik kan bidraga dertill, så förtjenar den rätt sitt namn, så blir den i egentligaste bemärkelse fosterländsk.

Den här föreställda örten ger god anledning till sådana betraktelser. Den är icke egentligen så usuel, att den får rum hvarken på Apotheket eller i matförrådet eller på fabriken, men en af de behagligaste allmänna växter. När man en vacker sommardag på våra ängsbackar mötes af en mild vällukt, så märker man snart, att den i synnerhet kommer från denna växtens lindrigt rosenröda blomstertoppar, som något stela och småstolta uppstå ibland det vippande gräset, och omkring hvilka alla vingade honingssugare täfla. Ungdomen kan icke heller lemna dem orörda, och uti dess händer blifva de ett särdeles medel till lekar under namn af Slåsskämpar. En sådan naturens lust bidrager hos barn ofta mera till helsan än många för kraftiga ansedda, men hos dem vidriga läkemedel, och kan således äfven anses för nyttigare. Man kan åter häruti finna skiljaktigheten mellan sinnets läkedom, hus-medicin och Aptheksmedicin.

Till den characteristik för slägtet Plantago, som under N. 93 är lemnad, få vi blott tillägga, att ståndarnes knappar i outslagna blomman äro med breda ändan nedvända, samt att strängarna derföre uppskjuta bågvis innan knapparna upplyftas. Knapparna spricka sedan i den nedre tuklufne ändans båda lober: allt nästan som hos Pyrola. Detta är så eget för slägtet, att vi deraf taga oss anledning tvifla, huruvida det kan förenas med Nat. Ord. *Holoraceæ*; dit icke heller Linné ville föra detsamma. Blomningens beskaffenhet synes aldrabäst på Littorella lacustris n. 532, hvilken kan anses som en naturlig Plantago, på hvilken blomman vunnit i utbildning så mycket som frukten förlorat. Dess hannblommor hafva icke sällan en mer eller mindre utbildad pistill.

Plantago media har sitt namn deraf, att den till storleken oftast är ungefärligen midt emellan P. major och lanceolata; men den är den förnämsta i sitt slägte, i anseende till vällukt, sina blommors rödaktiga färg, axets tätblommighet och 8radighet, och slägtcharacterens tydlighet och fullkomlighet. Efter blomningen får den ofta sex, åtminstone fyra, frön, som äro blott hälften så stora som hos den följande. Med de flesta arterna i slägtet, som hafva brungula blommor, kan den föga jemföras. Mera förvandt är den med följande art, från hvilken den dock lätt skiljes, med sina långa cylindriska ax, breda, öfverallt finluddna blad.

Den är en af de allmännaste växter på våra torrare ängsbackar ända tills man hinner Medelpad och Jemtland. Jemte sin något Persico-lika vällukt hafva också blomknapparna (Antheræ) en behaglig bittermandels smak. Örten ätes af getter, får och svin, men är i detta afseende väl icke mycket att värdera. För höslåtten är den nästan onyttig, kanske skadlig derigenom att de utbredda bladen borttaga rum. Derföre ser man den i England ogerna på vårdade gräsplatser, och man plägar genom svafvelsyras drypande på rotens topp döda densamma. Frön äro icke slemgifvande såsom af de andre arterna, utan detta ämne tyckes vara förvandladt i blommornas vällukt. Annars ätas de gerna af sångfoglar och axen kunna för dem lätt insamlas.

Såsom Läkemedel ihogkommes denna växt nu mera aldrig, men fordom, då man mera trodde på alla växters läkedomskraft, har den blifvit nyttjad och äfven hedrad med namnet feberdrifvande Grobland (*Plantago febrifuga*) af Gerber. Rotens afkok (*Decoctum radicis*) har blifvit nyttjadt mot vissa föränderliga och derföre envist återkommande vårfrossor; och vid betraktande af blommornas bittermandelssmak och lukt samt dylika lindrigt Blåsyrhaltiga medels verksamhet mot frossor, kan man väl icke anse detta bruk för alldeles orimligt. Den har derföre blifvit införd uti Parisiska Läkemedel-förrådet (*Pharmacopœen*).

Tab. visar ett måttligt stort stånd, hvars ena ax ännu icke hunnit utskjuta mer än pistiller, det andra har på nedra delen utslagna ståndare. Vid sidan synes stängelns afskärning, förstorad. a. outslagen blomma, ur hvilken blotta pistillen uppskjuter. b. blomma, som visar strängarnas krökningar. c. nästan alldeles utslagen blomma, hvaruti tvänne ståndare ännu äro nedkrökta i sin ursprungliga ställning, tvänne utsträckta. d. Fröhus med vidsittande blomfoder, blomkrona och pistill. e. detsamma blottadt, så att uppspringningslinien synes. f. Fröfäste med ena sidans trenne frön. g. detsamma nedtill afskuret. h. frön.

h
g
f
e
d
c
b
i

PLANTAGO LANCEOLATA.

Litet Groblad.

Blomaxet äggrundt, tätblommigt. *Stången* kantig, finhårig. *Bladen* lancetformige, skaftade, nästan sjuseniga, nedtill finhårige.

Linn. Fl. Svec. n. 131. Wahlenb. Fl. Sv. n. 184. Graumüller Pharmacevt. Botanik 1. p. 120.

Denna art är, såsom vi redan anmärkt, närmast förvandt med föregående, men i det hela mindre, nämligen till örten smalare, slankigare, endast nedtill finhårig och till blomaxet kortare, ehuru detta efter blomningen blir mera allångt. Dess färg är också oansenligare: sjelfva blomkronan mera gulbrunaktig och knapparna i början matt gröngula, sedan nästan hvita. Uti det närmare intill basen afspringande fröhuset finnas aldrig mer än tvänne frön, ofta blott ett enda, till storleken öfverträffande *Sem. Psyllii* (Loppfrö). Den förekommer väl, liksom den föregående, öfver större delen af Sverige, men upphör något förr mot norden, nämligen ungefärligen vid Fahlun och i Helsingland, samt är i det hela af mera sydlänsk natur. Den begagnar sig väl också af samma jordmån och växtställe som föregående, men håller sig icke så beständigt dervid, utan utsträcker sig till mycket mera olika locäler. I sammanhang härmed blir den också mycket mera föränderlig till utseende och storlek, så att den derutinnan mycket öfverensstämmer med andra arter i slägtet. I allmänhet äro de mesta Groblads arter så föränderliga till storlek, bladens form m. m. att man ofta mer än någon skulle förmoda blir nödsakad, att rådfråga de finaste fruktens delar, för att alltid kunna åtskilja de efter första utseende mest olika arter. Vårt Lilla Groblad, *P. lanceolata*, blir uti god trägårdsjord den högsta af alla, med ofta alnslång stängel (och har då blifvit kallad P. altissima), samt får då stundom bladigt ax, som vill slå rot, om det kommer till marken, och bilda ett särskildt stånd: ett i detta slägte ovanligt luxurierande förhållande. Deremot, å en annan sida på de torraste och mest utsatta kalkklipporna och sandåsarna, särdeles på de så synnerliga kalköarna Gottland och Öland, blir den så kort, att stängeln knappt hinner utom bladen och vill dessutom liksom skydda sina små ax inom ett ymnigt och långt ludd, som uppskjuter från roten. I detta tillstånd har man ofta icke mera igenkänt den, utan kallat den *P. dubia*, i ovisshet hvart den kunde höra. Ännu mera förändras den på Södra Europas kalk-alper, (som till naturen så mycket likna Gottlands och Ölands mest utsatta ställen), och blir der så svartaktig samt smalbladig, att den af de mesta

växt-kännare, som måst sakna tillfälle att följa den på alla olika locales, antages såsom en särskild art under namn af *P. atrata*, *montana*, *sphaerocephala* o. s. v. Sådan stor föränderlighet eller lämplighet efter olika ställen synes märkvärdig, icke allenast för växt-forskaren, utan torde också kunna bli nyttig såsom afgifvande ett bevis, eller kanske till och med måttstock, på olika ställens beskaffenhet och deraf följande användbarhet.

Denna arten kallades af de gamla *P. minor* eller *acuta*, och sattes i anseende till kraft och användning näst efter *P. major*. Den har äfvenledes någon beskaktig, slemmig smak, och brukades ungefär såsom den sistnämnde; i synnerhet användes de sönderkrossade bladen såsom uppmjukande och fördelande på åtskilliga sårnader, på bistyng, sår af spanska flugor. Dess särskildta bruk mot vissa frossor synes mindre grundadt än hos föregående. Fröna äro såsom större mera slemgifvande än af någon annan svensk art, och kunna fullkomligt brukas i stället för Sem. Psyllii, så mycket mera, som de äro något drygare och blekare till färgen samt synas genom simpel blötning i vatten från sin yta lätt afgifva ett nästan klarare slem (*Mucilago*), användbart der slemaktiga saker passa, såsom i vissa ögonkrämpor, till gurgling i halssjukdomar, att intaga mot skarp galla, skärpor i Dysenterier o. s. v. Särdeles tros dess slemmighet bibehålla sig ända tills den hinner uringångarna och således gagna i Dröpplar m. m. Huruvida de också kunna begagnas till fina linnekläders stärkande beror på olika fordringar af hvithet, styfhet m. m.

Växten skall, liksom Hafs Groblad, *P. maritima*, ätas mycket gerna af hästar; och torde derföre i Tyskland fått namn af Rossribbe. Fröna kunna användas som föda åt sångfoglar.

Tab. föreställer ett stånd af vanligaste storleken, med ett alldeles outslaget och ännu lutande ax, ett annat med blott tvänne riktigt utslagna blommor och för öfrigt endast pistiller, ett tredje helt och hållet blommande, det fjerde något öfverblommadt. Sidofiguren visar stängelns afskärning med sina kanter. b. Blomma med trenne ännu nedböjda ståndare och blott en utsträckt. c. Ståndare-knapp, uppsprungen. d. Fröhus med blomfoder, blomkrona och pistill. e. detsamma blottadt, så att afspringnings-linien närmare basen synes. f. Fröfäste med tvänne frön, tvärt afskurna. g. ett annat fröfäste med blott ett frö och tecken till det andra. h. detsamma sedt från sidan. i. Frö (allt detta öfverensstämmande med Gærtners figur af P. media, som verkligen synes tillhöra denna).

ANGELICA Archangelica.

Fjäll-Angelica. Äkta Angelica. *Erke-Engelsört.*

Stjelken slät, trind, strimmig. *Bladen* dubbelt parbladige: småbladen nästan hjertformige, flikige, sågade; det yttersta treflikigt. *Frukten* nästan klotformig, med nästan lika stora korkaktiga ribbor.

Linn. Fl. Svec. n. 245. Wahlenb. Fl. Svec. n. 314. Pharmac. Svecica. -- Murray Appar. Medic. ed. 2. Vol. 1. p. 373.

De allmännast bekanta och erkända arterna af slägtet Angelica öfverensstämma väl med hvarandra och skiljas från nästan alla andra Umbellater genom sina blomblad, som äro lancetformiga, spitsiga och jemnt böjda inåt såsom en halfcirkelformig båge; men i anseende till fröens beskaffenhet skilja de sig så mycket från hvarandra, att många nyaste Författare, som ensamt af frön velat indela Umbellaterna, skiljt dem i olika slägten. Vi tycka att här såsom flerestädes frön till sin form o. d. stå i för mycken öfverensstämmelse med örtens, i synnerhet stjelkens, beskaffenhet, för att ge någon bestämd gräns. Vi finna fast mer, att allt detta går i en sådan progression, som vi icke kunna annat än med en allmän öfversigt beskrifva. Från den allmänna och redan under N. 303 gifna Skogs-Angelican, som är en temligen smal ört med tunna hinnaktiga frön, kommer man i våra norra skogsbygder till de grofvare så kallade Björnpiporna, hvilka redan hafva mera läderaktiga frön. Sedan finnes så väl på några hafsstränder som i högre bergsbygder, särdeles i björklundar (Læstadius om Lappm. p. 17. 97), en Archangelica, som är ännu tjockare med äfvenledes tjockare, nästan korkaktiga frön, men ännu hvita blommor. Slutligen hinner man på fjällen till den egentligaste Archangelican, som i tjocklek och saftighet så vida öfverträffar andra, att örtsaften tyckes till och med öfvergått i de grönaktiga blommorna, och än mer i de nästan klotrunda, uppsvälda, mest broskaktiga fröen. Med detta tilltagande i saftighet följer också en beständigt större smaklighet, från den skarpt vidriga Skogs-Angelica till den så behagliga fjällarnas Archangelica, som derigenom blir ett helt folkslags läckerhet och fägnad. Under det att andra Umbellater mot våra nordiska fjällar mer och mer aftaga och slutligen försvinna, tilltager Archangelican allt mer och mer i godhet, liksom förenade naturen all sin Umbellatbildande förmågan i densamma, och satte den i stället för alla andra. Ingenstädes växer Archangelican så ensamt och ymnigt som på Lappmarkens fjällar. Den fordrar det der varande sommarens beständiga himlaljus uti den höga rena luftkretsen. Den intager der en region, som då tyckes passande för änglar, såsom en verklig Erk-Engels-Ört. Ligger uti ett sådant namn större öfvertro eller större sinne för naturen? Annars är det sannolikt

att den fick sitt namn för sin trodda verkan emot pesten; den ansågs som en Erkeengels gåfva deremot.

På Lappska fjällen är Archangelican för Lapparna verkligen allt i allom af vegetabilisk föda. Såsom ett vandrande herdefolk lefva de väl icke af vegetabilier, men de behöfva dock sina kryddor för att bryta den beständiga köttmaten. Härtill tjenar i synnerhet Angelican både färsk blandad i maten och såsom conserva i mjölk. Under sommaren äro dess unga stjelkar den förträffligaste desert, som mest njutes under vandringar. Äfven resande, som mer eller mindre närma sig till Lapparnas lefnadssätt, finna dem här ganska smakliga, sedan blott yttre barktrådarna blifvit afrifne. Man undrar efter återkomsten till fruktbarare länder att återfinna Archangelican så osmaklig, och tvekar om en uti Lappmarken nedstämd smak eller Archangelicans större godhet är orsaken till sådant. Utan tvifvel hafva båda omständigheterna sin andel deruti. Man vet att rätt goda och äkta Archangelicæ stjelkar, insyltade i socker, icke försmås af verkligen läckra munnar. I Ryssland skola de ätas såsom Selleri.

I allmänhet har Angelican en särdeles sötaktig mildhet, förenad med en anis-lik ætherisk olja, som några finna något litet luktande såsom Moschus, och icke så alldeles behaglig. Sötman är som starkast i unga stjelkarna; deremot öfvergår den ætheriska oljan med tiden i den fleråriga roten mera till brännande harzaktighet, blandad med någon beska. Såsom sådan är den kraftigast i sjukdomar och förbrukas derföre i mängd på Apotheken. Den tjenar i synnerhet uti de mest försvagande febrar, att slutligen underhålla och väcka lifskrafterna; hvilket den gör på ett mildare och behagligare sätt än de flesta andra medel. Tillika verkar den fördelaktigt på en svag och kall mage, ökar utdunstningen, som i synnerhet under catarrhaliska tillfälligheter och i Rheumatism behöfves, löser slem o. s. v. Den ges icke så väl i substans, i anseende till dess köttaktighet, som mycket uppsvåller och gör en stor besvärande massa, utan heldre i Infusion, beredd genom en timmas varm digestion, och äfven, i fall omständigheterna så tillåta, i Tinctur. Torra roten tuggas af Lapparna mot deras krampkolik, af andra mot smittor. Den nyttjas äfven till BoskapsMedicin, ungefär såsom Libstickan. För att göra brännvin magstärkande, lägges derpå så väl roten som frön, men det blir derigenom icke behagligt för alla, utan bäst passande för hysteriska personer.

I Medicin brukas dock oftare den så kallade Angelica sativa, som synes vara blott en magrare förändring med hvita blommor, hvilken har den aromatiska kraften mera concentrerad i roten eller mindre uppblandad med sötaktig massa. Med denna öfverensstämmer närmast den, som växer på några hafsstränder hos oss. Också odlas den mest i Holländska trägårdarna, der den uppgräfves om våren, sedan rotbladen börjat framskjuta.

Tab. är ritad i Piteå Lappmarks fjälltrakt af Herr Læstadius. a. Öfversta delen af en blommande stjelk. b. Blad, närmare roten. c. Blomma, förstorad. d. Frukten, sedd från ena fogningen. e. Frö tvärt afskuret, så att det stora tomma rummet synes med deruti varande frökärna, allt något förstoradt. f. Frö utaf hafsförändringen (A. littoralis) sedt från ryggen. g. densammas frö afskuret med sin frökärna, som nästan uppfyller rummet eller håligheten.

b
3.
4
5.
6.
7
8.
c
a
b
2.
1.

ORNITHOGALUM LUTEUM.

Gul Fogelmjölk. *Vårfrudagslök. Jordnöt.*

Blomskaften parasol-likt fästade, enkla. ***Kronbladen*** trubbiga, glatta. ***Rotbladet*** ensamt, jemnbredt, platt. ***Löken*** sammanpackad, i hinnor innesluten.

Linn. Fl. Sv. n. 285. Wahlenb. Fl. Sv. n. 357.

Utaf Fogelmjölkssläget, *Ornithogalum*, som egentligen enligt namnet skall hafva hvita blommor och föröfrigt kännas med hvar annan ståndare-sträng bredare, har Sv. B. äfven lemnat under n. 388. en hvitblommig art; men huruvida denna och en annan dylik (O. *nutans*) med rätta kunna anses som svenska eller om de äro hos oss riktigt vilda, måste vi här lemna oafgjort. Det är åtminstone visst att af de gulblommige arterna, hvilka, i anseende till blommornas färg och alla ståndare-strängarnas nästan lika smala form, utgöra liksom ett undantag från slägtet, hafva vi dem, som mycket bättre tillhöra oss och allt upp i medlersta Sverige äro fullkomligt inhemska. I allmänhet synas de hvitblommiga arterna till den grad vara hemma i de varmare länderna i synnerhet orienten, (der de blifvit liknade vid Dufvoträck, hvaraf namnet ursprungligen kommer), att vi föga kunna anse dem annorlunda än som mer eller mindre främmande hos oss. Deremot de gulblommige arterne tillhöra i synnerhet kallare länder, som omgifva eller mycket likna Fäderneslandet. Desse arter hafva också gula frön, då deremot de hvitblommige hafva svarta. Det har icke heller saknats ört-kännare, som söndrat de gulblommige under namn af *Phalangium*, men om man har afseende på lökens, fröhusets och fröns likhet m. m. så kan detta icke billigas. De gulblommige, hvilkas gula färg under fröhusets mogning blir hvit, äro blott liksom af det kallare climatet mera sammandragna former. Vi älska att se sådana sviter i naturen och äfven att följa den historiska continuiteten, hvad de af vår Linné oss öfverlemnade namn vidkommer.

Bland de gula Fogelmjölksarterna (af hvilka Sv. Bot. förut gifvit O. minimum etc. n. 444.) har den här afbildade arten företrädesvis fått namn af *O. luteum*, derföre att den, åtminstone bland de allmännare och mest kända arterna, är den ansenligaste och således förtjenar att först nämnas. Den är till alla delar den grofvaste, bredaste och mest odelta eller enklaste formen. Såsom hos de öfriga framkomma dess blommor ganska tidigt om våren, och derföre får den namn af Vårfrudagslök. Dess blomblad äro bredare och i synnerhet mycket trubbigare än hos de andra; blomknippet är enklare och derföre fåblommigare; stängeln stadigare. De gula

frön mogna icke förr än mot midsommaren. Rotbladet är i synnerhet bredare än svep-bladen, och detta hänvisar särdeles till en mycket större och mera odelad lök, stor ungefärligen som en Hasselnöt och derföre äfven ofta kallad för Jordnöt. — Deremot äro de andra gula arterna, i synnerhet den under n. 494. gifna *O. minimum* mycket mera fin och delt, särdeles hvad roten vidkommer till den grad att den tyckes bestå af korn och derföre äfven får namn af Kråklök (i jemförelse med kråkhafre, Polytrichum, o. d.)

Löken af *O. luteum* är kanske äfven, till sin födande egenskap, vårt lands bästa jordnöt, ehuru icke att jemföra med sydligare länders rötter af samma namn. Den består nästan blott af stärkelse (*Amylum*) och kan således väl ätas, sedan den blifvit riktigt kokad och befriad från spadet eller afkoket, som är så pass vidrigt, att det åstadkommit kräkning. Ännu bättre kan stärkelset ur den söndermalda och slammade löken användas såsom annat mjöl. Huruvida det åter blir lönande, att för dessa lökars skull låta söndergräfva ängs- och betesmarker, kan lemnas derhän. Hela lökens smak är sötaktigt slemmig. Den kan nyttjas såsom Sallat. Man har också lagt den på heta och frätande sår. Rötterna uppgräfvas begärligt af svinen. Sjelfva växten ätes också gerna af hästar och får, mindre af getter och i synnerhet kor. På dess tidiga blommor äro bien ganska begärliga.

Den förekommer ymnigt uti vackrare löfträdslundar och vid gårdar, särdeles på slättbygder uti tempererade Sverige, från Skåne till och med Bohuslän, Vestergöthland, Nerike och Gestrikland; men i nordligare orterna liksom i de magraste delarna af Småland saknas den. — Uti sydligaste provincernas trägårdar förekommer en något afvikande form med mera delt lök (*O. pratense*), men huruvida denna kommer utom trägårdarna och kan anses för riktigt vild, torde icke vara alldeles bestämdt.

Tab. är tecknad efter ett medelmåttigt stort vid Upsala vuxet stånd. 1. Blommande växten med b. bladets afskärning. 2. Densammes Lök genomskuren, så att vid a. nuvarande stängelns och rotfibrernas utgång synes, vid b. den knopp som nästa år skall utskjuta samma delar, vid c. lökens köttiga del, hvaraf nästa år blott de betäckande hinnorna bli öfriga. 3. ett fröhus-bärande knippe, hvilkets blomblad blifvit hvita der de förut varit gula. 4. Fröhus, omoget. 5. Fröhus af sig sjelf öppnadt, med tvänne qvarsittande frö. 6. Frö, särskildt. 7. detsamma försto.adt och 8. skuret på tvären.

a
b
c
d
e
f
g
Gr. of N.

635.

EUPHORBIA EXIGUA.

Minsta Mjölkört.

Kronsköldarne tvåhornade. *Fröhusen* vid hörnen vårtiga. *Frön* tvärtför skrynkliga. *Blomknippet* först tregrenigt och sedan tvågrenigt. *Svepbladen* upptill nästan lancettformige, vid basen ettöriga. *Bladen* jemnbreda, litet hvassa.

Linn. Spec. Pl. ed. Willden. 2. p. 905. Wahlenb. Fl. Sv. n. 544.

Euphorbia eller Mjölkörtsslägtet (så kalladt derföre att friska örten, då den såras, ger en mjölkhvit saft ifrån sig) har i sednare åren blifvit helt annorlunda beskrifvet än under Linnés tid, och vi tro oss icke kunna undvika att något göra reda derföre, ehuru vi icke tänka förändra det Linnæiska såsom varande för oss det tydligaste och begripligaste. Detta slägte har uti tropiska länderna bland de derstädes så talrika Plantæ Tricoccæ många förvandta, som mycket upplyst dess beskaffenhet. Genom deras nogare undersökning och jemförelse med storblommigare arter af Euphorbiæ-slägtet, har man funnit, i synnerhet efter Naturliga systemets grundsatser, att det, som hos Linné kallas en enkel tvåkönad blomma, kan anses såsom en sammansatt blomning, uti hvilkens midt skulle finnas en enda bar honblomma på sitt lilla skaft, och deromkring en stor mängd hannblommor, bestående hvardera af blott en enda ståndare med en flerdeld blomkrona, merendels fin och liknande ett hårigt fjun. Utomkring dessa hannblommor, som Linné ansåg för blott särskildta ståndare i samma enkla blomma, sitter ett af de nyare så kalladt Svepe, som är klockformigt och deladt uti 8 till 10 flikar, af hvilka hvarannan är upprättstående och har på ändan en sköldformig plätt, som Linné kallade blomblad, och som vi kunde kalla blomsköldar eller kronsköldar. Ehuru vi visst icke vilja neka, att den nu anförda nyare åsigt af dessa blommor saknar grund i naturen, så äger dock det Linnæiska sättet att se saken åtminstone för oss en sådan öfverträffande tydlighet, att vi icke kunna skilja oss derifrån. I allmänhet kunna vi svårligen anföra annat än det, som blir tydligt enligt vår nordiska natur, och måste ofta lemna i sitt värde det, som fordrar kännedom af hela verldens växter, för att vinna nog begriplighet.

Liksom vi måste lemna det nyare sättet att beskrifva blommans delar derhän, så finna vi oss icke heller kunna ingå uti sättet att indela hela slägtet enligt all verldens många hundrade arters beskaffenhet. Vi få nöja oss här som ofta annorstädes med att i synnerhet hafva afseende på våra egna arter. Dessa skulle väl kunna indelas efter fröhusets yta,

eller efter som den är slät, besatt med vårtor o. d.; men detta är många föränderligheter underkastadt. Bäst synes det derföre vara, att skilja våra arter efter blomsköldens beskaffenhet, som är antingen njurformig (utan horn) eller månformig (liksom försedd med nymånans horn eller spetsar). Förra afdelningen utgöres hos oss endast af de två arter som i Sv. B. under n. 70 och 329 redan äro gifna. Till den andra afdelningen hörer denna och de öfriga 3 ännu icke lemnade Svenska arterna. Bland dessa är E. exigua närmast förvandt med E. Peplus, hvilken också är en ört med ettårig rot, men annars till växten mycket större.

E. exigua förtjenar väl sitt namn såsom varande icke allenast den minsta af alla svenska arter, utan också en af de minsta utländska. Från E. Peplus skiljs den som lättast med sina sneda och ettöriga svepeblad samt de öfriga jemnbreda bladen. Annars äro dess frön tvärtför skrynkliga.

Den är funnen på mergelåkrar uti vestra delen af Skåne, särdeles omkring Höjeström och Malmö, äfvensom på Gottland i Lärbro socken vid Taxstens gård. Såsom högst oansenlig är det troligt, att den ännu kan finnas på många andra dylika ställen. Vi tvifla åtminstone icke att den är riktigt inhemsk eller att den sjelf nu mera sår sina frön, och icke blott låter så sig med sädesslagens frön, hvilka sednare ogräs vi ogerna ville erkänna som riktigt svenska.

I anseende till denna örtens litenhet kan föga blifva fråga om hvarken nytta eller skada; men, att den ungefärligen har sina samslägtingars egenskaper, är väl icke tvifvelaktigt.

Tab. är tecknad i Skåne vid Lund. a. Ett af de öfre svepbladparen med mellansittande blomma. b. Blomman särskild. c. Fröhus, betydligt förstoradt. d. Blomma innan fruktämnet hunnit utsträcka sig. e. Blomsköld med sina horn. f. densamme utifrån sedd. g. Frö, sedt från inre sidan, mycket förstoradt.

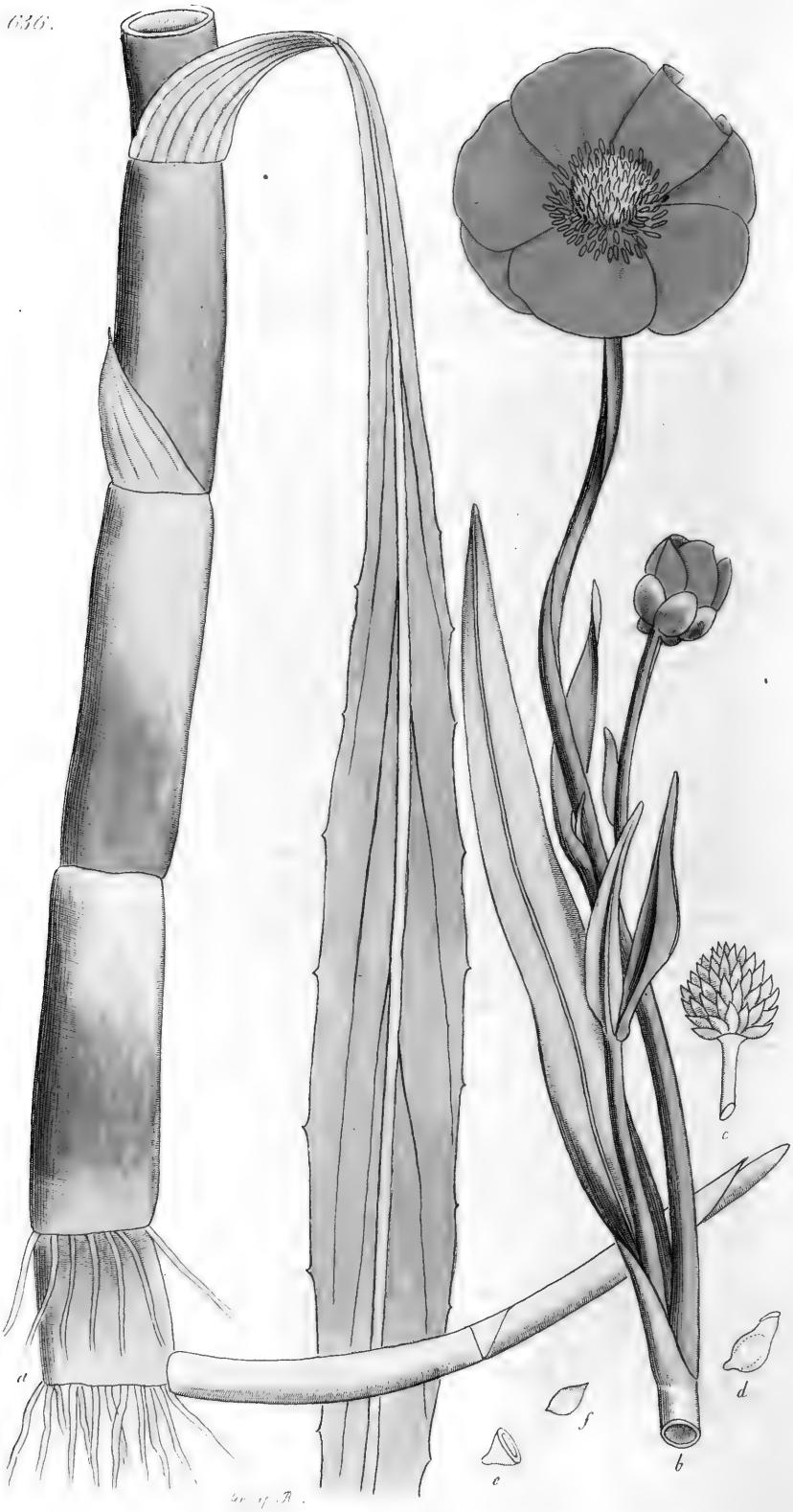
a
b
c
d
e
f

636.

RANUNCULUS LINGVA.

Åm-öja. Elgmyra.

Bladen svärdformiga, tandade, nästan stjelkomfattande. ***Stjelken*** rak, glatt.

Linn. Fl. Svec. n. 493. Wahlenb. Fl. Svec. n. 607. Graumüller Med. Bot. 3. p. 347. Hahneman. Apoth. Lex. 2. p. 239.

Uti det stora och utmärkta Ranunkel-slägtet, af hvilket Sv. B. redan framstält 8 arter, men det oaktadt ännu har 14 återstående, är denna ojemförligt den största och mest storblommige, och således väl förtjent af att i systematiska uppställningen, åtminstone bland våra inhemska arter, vara den förste. Den har äfven i så fullkomlig grad slägtets förut anförda egentligaste kännemärken, att dervid icke är något att anmärka, om icke att den stundom äfven i sitt vilda tillstånd får flera än fem kronblad. Man ser lätt att den är den närmaste intill R. Flammula Sv. B. n. 117, men tyckes dock aldrig på något sätt öfvergå uti densamma. Sjelfva örten är så smal, lång och rak, att den får ett utmärkt Svärdsliljelikt utseende. Bladen äro riktigt svärdformiga, med vidfästningen omfattande stjelken och derföre desto mera i stånd att hålla sig upprätta och äfven stela. Stjelken är ofta två, stundom tre alnar hög, så att den bland den mörkt blågröna Kolvassen (*Scirpus lacustris*) kan upphöja sina stora guldglänsande blommor. Uti den ofta jemnt mörka massan af nämnde vatten-växt blänka och blixtra dessa blommor vid vädrets fläkt så starkt mot solen, att man på långt håll kan komma i förundran hvad det må vara. Allmogen har således icke orätt att kalla dem Å-öga eller Åmöja. Särdeles stor och vacker förekommer den i instängdare smärre sjöar, som likväl äro belägna i största slättlandstrakter, såsom i Börje sjö nära Upsala, der den allmänt har åtminstone sju kronblad och således liknar fullkomliga gullskålar. Den omtalas också af Linné såsom särdeles vacker uti Dammemora sjön och vid Venerns vikar i Vestergöthland. Hela växtens reslighet med blommans glans synes på andra ställen föranledt till namnet Elgmyra.

Annars förekommer den uti lugnare mera igenväxta och gyttjefulla åvikar, der den stundom blir mycket ymnig, men i allmänhet synes den oftast fordra en nog egen belägenhet och är icke mycket kringspridd. Den inskränker sig också inom de mera tempererade slättlands-lika orterna från Skåne till och med Bohuslän, Vestergöthland, Nerike och Upland samt Gottland. Man har icke funnit den upp uti några högre skogstrakter inom denna krets, icke heller norr om ofvannämnde gräns.

Såsom växande mera i vatten och äfven mera sydländsk tyckes den också lofva att vara skarpare än sjelfva Ältgräset, R. Flammula. Man har också i sjelfva verket funnit den äga vida mera giftig skärpa i synnerhet uti bladen och frön, så att den dödat gräsätande djur, som förtärt densamma. Alla försök, som annars i sådana delar pläga nog olika utfalla, öfverensstämma deri, att den är en af de oätligaste i slägtet. Deraf följer dock icke, att den torkad bland annat foder skall vara farlig, ty detta är nästan aldrig fallet med Ranunklerna.

Att den äfven i högre grad än *R. Flammula* skulle kunna verka som sårande (exulcerans) och blåsedragande medel (vesicatorium) är väl intet tvifvel, men i allmänhet fordra dessa örter i sådant afseende stor försigtighet, och vi våga visst icke att recommendera de häftigaste om icke i särdeles förtvifflade händelser. De åstadkomma alltför lätt nervsymptomer, såsom en sympathisk verkan af locala inflammationen och efterlemna elaka sår, ehuru deras gift icke tyckes absorberas och ingå i vätskornas omlopp. Bästa motgiftet är att pålägga Acetosellsalt eller Acetosell-örten, ängssyra (Acetosa) o. d., hvarjemte stället tvättas med ljumt vatten. Örtens skärpa går öfver med vattnet vid destillation och blir äfven deri nog varaktig, samt har på detta sätt tyckts tjena mot Skjörbugg, men ett sådant bruk skulle fordra största försigtighet.

Tab. föreställer växten sådan som den förekommer i Börje sjö nordvest från Upsala, der den har åtminstone sju kronblad, som göra blomman särdeles fyllig. Emellan toppstycket b. och rotstycket a, felas åtminstone sex så långa afdelningar, hvilka böra i föreställningen ersättas för att få hela växtens storlek. c. Fröhufvud, så moget, som det kunnat erhållas. d. Frö i sitt hylle. e. detsamma tvärt afskuret. f. Frö, alldeles blottadt.

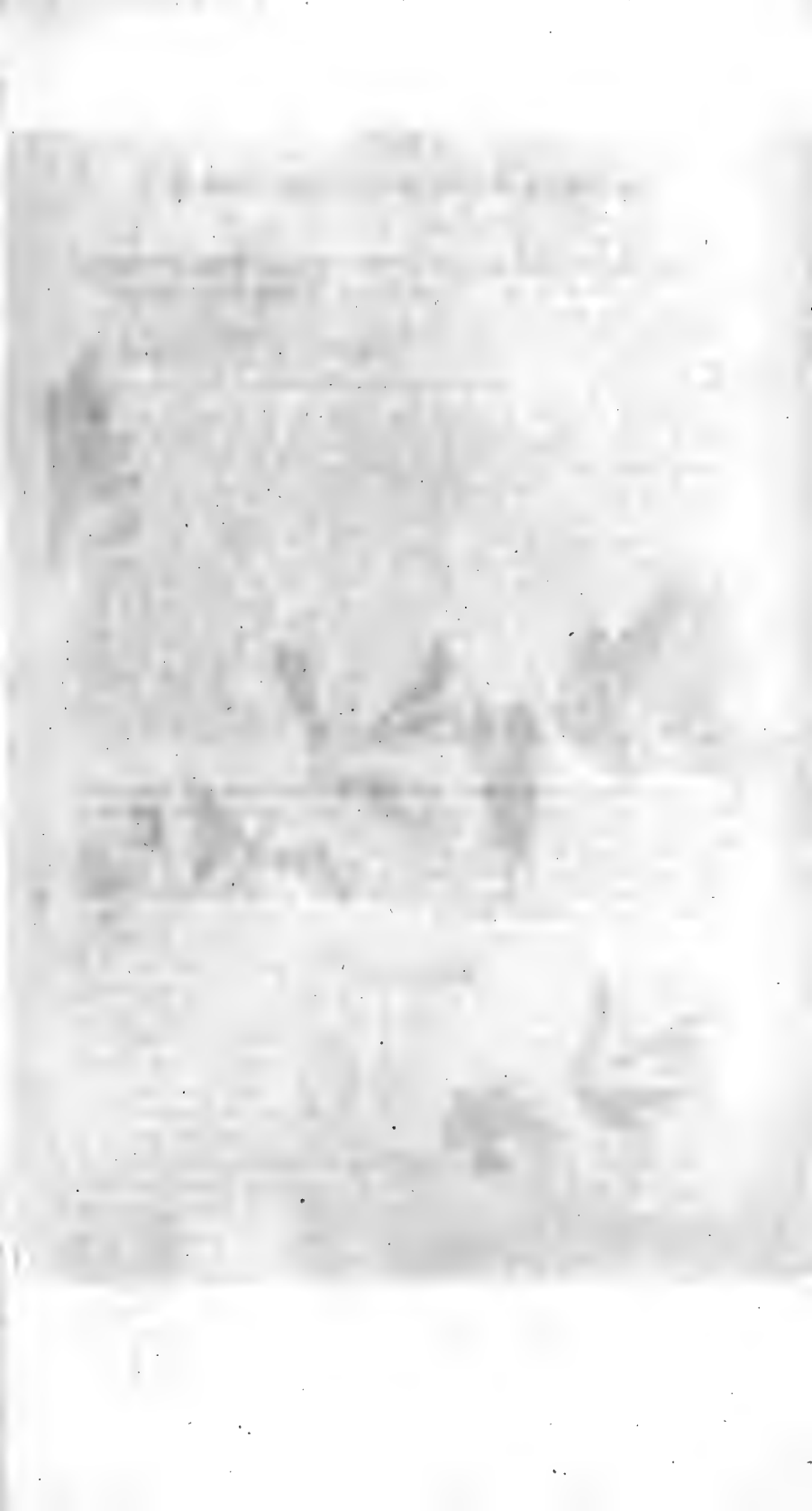

637.

ANEMONE VERNALIS.

Vår-Sippa. *Mo-Sippa. Mo-Vippa.*

Svepet mångdelt, ganska hårigt, midt på stängeln. *Bladen* parbladige: småbladen nästan äggformige, treklufna. *Blomman* nickande (cernuus), med ytterst utstående kronblad.

Linn. Fl. Sv. n. 483. Wahlenb. Fl. Sv. n. 633.

Utaf det så väl bekanta Sipp-slägtet (*Anemone*) äro nu de fleste och allmännaste arterna gifna uti Sv. B. (så att endast den hos oss rara A. sylvestris återstår), och vi kunna desto bättre meddela någon allmän öfversigt deraf. Det är märkvärdigt, huru väl detta så naturliga slägte tillhör första våren och utgör dess välkomnaste fägnad, samt tillika huru detsamma delar sig i de mest naturliga afdelningar, som tillhöra mycket olika växtställen, så att nästan intet blir vanlottadt på dessa vårens förstlingar. Blå-Sippan, Hepatica, som är den mest afskilda i systemet, tillhör egentligen de ensligare barrskogarna; de egentligaste Sipporne, Anemonerna, finnas mest på ängar; deremot fägnas de torraste backarna af Pulsatillerna, som der med sitt findelta svepe och sedan med långsvansade frön utgöra ganska egna vädervippor. Dessa vippor såsom intagande de mest synnerliga ställen afvexla också från söder till norr på ett märkligt sätt. Uti sydligaste landsorterna, i synnerhet dem, som äro underbäddade af yngre stenformationer, finnes den mest färgade och kraftigaste A. pratensis; uti medlersta Sverige är den både till färg och kraft medlersta A. Pulsatilla; och slutligen i nordligare Sverige återstår ensam denna här gifna blekaste och i alla afseenden mildaste arten, A. vernalis. Denna kan äfven tyckas något närma sig åt de nordligare egentligaste Sipporna derutinnan, att rotbladen icke, såsom på de andra Pulsatillerna, äro nästan lika smalflikige som svepena, utan mycket mera bladlika, antydande någon öfvergång mot A. sylvestris, som börjar få till och med bladlika Svepen.

Denna egentligast så kallade Vår-sippa, A. vernalis, förekommer mest och som vackrast i de högre skogsorterna af Helsingland ända till Herjedalen, i Dalarne vid Idre, i Vermlands elfdal uppom Uddeholm, i Vestmanland vid Hedhammar, på Tiveden och Holveden ända nedåt Vestra Småland och dess gräns mot Halland. Särdeles i de förstnämnde högt mot fjällen belägne trakterna synes forntida vattenflöden hafva nedsköljt och tilldanat de af finaste sand bestående så kallade Tallmoarna, som till den grad öfverträffa vanliga skogshedar i torrhet, att de kunde jemföras med flygsandsfälten i söder. På dessa växer Vår-Sippan

utmärkt ymnig (och kallas derföre Mosippa eller, i synnerhet sedan den kommit i frö, Movippa), der den, särdeles utmed vägar och på andra blottade samt för solen utsatta ställen, ganska tidigt ur den hvita snart uppvärmda mo-sanden uppskjuter sin hvita blott utanpå, liksom för solens första vårstrålar, mildt rodnande blomma. Den är således liksom den ensligaste också den oskyldigaste af våra blygsamma sippor. Utanpå blomman och ännu mera på svepet finnes ett gullgult glänsande ludd, som mycket upphöjer dess utseende och kunde liknas vid en skön klädnad mot de första kalla vårnätterna, som så ofta och starkt omskifta med de glada varma dagarna. Ur detta gullbräm framkommer den täcka klomknoppen, och torde kunna föreställas såsom vårens första skönhet, som utgår att möta sin älskling, men icke utan en lika försigtig som grann klädnad eller skyddande omgifning för den oblide vinterns sista eftertroppar. Ännu närmare intill den magra, snart åter afkylda, jorden har den liksom en matta för sina fötter, bestående af stelare och bredare blad än hos någon närslägtad art. Roten utbreder sig rätt mycket i den fina sanden och ger grundnäring åt alltsammans.

Den tyckes äfven till kraften vara den mildaste af hela slägtet, så att den hvarken kan draga blåsor såsom Pulsatilla eller annars vara frätande. Man vet att getter äta den.

Längre ned i landet t. ex. vid Upsala finnes väl äfven denna ört, men knappt så vacker och egen, utan stundom något urartad och, åtminstone hvad blomman vidkommer, ofta mera närmande sig till Pulsatilla med rödblå färg. Man ser der tydligt, att växtstället icke fullkomligt svarar mot dess fordringar. Bladen äro dock alltid såsom de skola vara, blott mindre.

Tab. är tecknad sådan som växten förekommer i Dalarne. Man har ansett onödigt att gifva några särskildta delar.

a
d
c
b

LEPIDIUM LATIFOLIUM.

Bredbladig Krasse. *Bittersalso. Salsa.*

Småskidorne elliptiska, hela i spetsen och der försedda med framstående märke. ***Bladen*** äggformigt lancetlike, odelta, midtpå sågade: de nedersta skaftade.

Linn. Fl. Svec. n. 571. (sativum). Am. Ac. 5. s. 127. Wahlenb. Fl. Svec. n. 725. Hahneman. Apoth. Lex. 2. p. 200.

De förändringar, som i sednare åren blifvit företagna med Tetradynamisternas slägten och arter, hafva icke på något sätt förflyttat hufvudarterna uti Krasseslägtet (*Lepidium*). De slägtkännemärken, som under n. 321. blifvit uppgifna, äro således ännu gällande, och vi få blott i anledning af nyare undersökningar tillägga, att uti Lepidii frön lillroten (radicula) ligger vid plansidan af hjertbladet, och att slägtet derigenom skiljes så mycket mera från Iberis och Thlaspi, som hafva densamma vid kanten af hjertbladen, samt att detsamma kommer närmare till Coronopus, som annars till skidans beskaffenhet är väl skiljd. Att systematiska characteren härigenom vunnit, är ingen tvifvel.

Den här förestälda arten är så pass förvandt med den egentliga trägårdskrassen (L. sativum), att Linné uppgaf det vara den sednare, som finnes vild vid Landskrona, ehuru redan den förtjente Leche ganska riktigt upptagit L. latifolium. Att dessa arter annars icke gerna kunna förblandas, blir äfven af det följande nog tydligt. Den Bredbladige krassen (*L. latifolium*) är icke allenast ganska bredbladig, utan äfven fullt ut den största i slägtet och i många afseenden att jemföra med Pepparroten (*Armoracia*). Den har ungefärligen på samma sätt en flerårig fingerstjock rot, men uppväxer till ännu större högd. Bladen äro ofta tre fot långa, alltid alldeles odelade och blott i kanten sågade. Stjelken är ofta famns hög och mycket grenig. Till följe af denna växtens ansenliga storlek kan man icke i örtsamlingar få in så stor del, att deraf riktigt begrepp om växten erhålles, och än mindre har detta kunnat bli möjligt på närvarande lilla tabell. Oaktadt växtens storlek äro dock blommorna och fröskidorna af de mindre i slägtet.

Man finner den till sådan mängd vid Landskrona att fästningsvallarna och murarna, i synnerhet mot landsidan, deraf öfvertäckas. Längre in uti Östersjön växer den vid Vestervik, vid St. Skaftvik i Misterhults socken af Calmare län och utom Husvalla vid Öland. Huruvida den på dessa ställen kan med barlast blifvit hemförd, måste vi lemna derhän, ehuru den nu är så högst ymnig, att dess försvinnande

eller utrotande icke synes möjligt. I närmaste länder finnes den på samma sätt vid hafsstäder och stora lastageplatser; i Tyskland intager den också andra salta ställen; men i Södra Frankrike och andra Medelhafsländer finnes den nästan allestädes. Äfven hos oss låter den lätt odla sig hvar som hälst uppom hafsstränderna.

Denna växt lärer hos de gamla varit mera bekant och brukad än hos de nyare. Den skall vara den egentligaste Lepidium hos Plinius. Sedermera har den af Pepparroten (Armoracia), Senapen, och af andra Krassearter blifvit mer och mer utträngd, så att den nu föga brukas. Orsaken dertill tyckes ligga uti dess större salta bitterhet (hvarföre den får namn af *Bittersalso*) och i en vidrighet som är något lökaktig. Derigenom tyckes den väl i det hela blifva mindre användbar, men också såsom krydda för några tillfällen dess mer afpassad. Roten är visst så skarp som Pepparrot och brukas någon gång i dess ställe, men kunde åtminstone till utvärtes bruk uti Senapismer o. d. alltid göra samma om icke större verkan, och af detta skäl har den blifvit berömd mot Höftvärk (Lumbago). Bladen brukas i synnerhet att ge smak åt egentlig Sallat (*Lactuca*), hvartill de så mycket mera förslå, som de ensamma smaka nästan pepparlikt och derföre på tyska kallas Pfefferkraut eller Fattig mans peppar, ehuru denna smak visst icke blir så länge qvar i munnen eller äger den styrka som efter egentlig peppar. Medan de äro yngre kunna de för sig sjelfva användas med olja och ättika såsom annan krasse. Till detta ändamål odlas den ännu i några köksträgårdar. Den nyttjas i Sweitz för att särdeles väcka aptiten. Der ätes den ännu liksom hos de gamla såsom krydda till köttmat. Till Judarnas Påskalamb ansågs denna bittra krydda, kanske för bitterhetens skull, såsom nödvändig. Äfven Gäsgurkor inläggas med bladen och få deraf en icke obehaglig smak. Genom Vinättika kan man utdraga smaken, så att den sedan länge kan meddelas åt såser och brukas för att sätta till Sallat. — Den ätes rätt gerna af hornboskapen och hästen, hvilka också tyckas älska sina kryddor, men utan tvifvel ger den sin smak åt mjölken, om den i myckenhet förtäres, så att den i detta afseende kan blifva obehaglig, kanske skadlig.

Tab. är ritad i Landskrona efter de på fästningsmurarna ymnigt förekommande ståndeu, af hvilka dock blott en liten gren med ett underlagt blad kunnat få rum på tabellen. a. Blomma särskild. b. Fröskida förstorad. c. densamma på tvären skuren. d. blotta mellanväggen, som öfverst är genomborrad och från denna genomskärnings sidor utskickande sina fröfästen, ett åt hvart rum, för ett frö hvardera (sjelfva frön fås knappt mogna).

639.

639.

GERANIUM MOLLE.

Mjukhårig Storknäf.

Blomskaften tvåblommige, midt emot bladen utgående och tillika med den utbredda stjelken spinnelväfsfint hårige. *Bladen* njurformigt runda, mångklufne. *Kronbladen* tvåklufne, dubbelt längre än det spetslöse blomfodret. *Fröhyllena* glatta (utan hårighet), skrynkliga. *Frön* släta (utan skrynkor eller gropar).

Linn. Fl. Svec. n. 624. Wahlenb. Fl. Svec. n. 775.

Slägtet *Geranium* eller Storknäf är hos oss temligen talrikt, äfvensom dess många arter rätt ymnigt och vidsträckt förekommande, så att de utgöra en icke obetydlig del af Svenska vegetationen; men det oaktadt har ingen mer än den rarare arten N. 556 blifvit förut gifven i Sv. B. Det är också sant, att dess arter svårligen rätt väl förestållas och föröfrigt icke äga någon särskildt nytta, utan utgöra blott en betydlig del af den allmänna grödan, som utan särdeles urval förtäres af de gräsätande djuren. Derjemte äro de flesta af dem utmärkt vackra och tjenande till en fägnande förening mellan naturen och dess olikt begåfvade barn, hvarom vi talat under n. 631. Detta är allt nog för att fästa vår uppmärksamhet.

Storknäf kallas slägtet icke olämpligen för den långa näbblika förlängning, som pistillerna bilda på frukten. Vid basen af denna Storknäbb sitta 5 fröhyllen (*Arilli*), som hvardera innehålla ett frö. Detta frö är till inre delarna nästan som hos Malverna (Kattostslägtet), till hvilka *Geranium* närmar sig också med sina 5 kronblads beskaffenhet, sitt blomfoder och örtens utseende. Det har dock i sammanhang med sina blott 5 frön också endast 10 eller färre ståndare, och är äfven till alla delar smalare och fattigare. Derföre synes det komma närmare till en annan Naturlig Ordning kallad Gruinales eller stå nästan på gränsen mellan densamma och Columniferæ. Till sina egenskaper äro Storknäbbarne icke så alldeles slemmiga, utan blott milda, eller något färgande och lindrigt sammandragande ungefärligen som Malvernas röda blommor. De finnas också mycket längre mot norden än de sistnämnde. — Våra svenska arter kunna icke olämpligen indelas i flerårige och ettårige, ehuru det finnes en art, som tyckes deltaga i båda dessa afdelningars egenskaper. De flerårige hafva i allmänhet större blommor, äro ansenligare växter, och finnas längre mot norden. De ettårige äro småblommige, mera oansenliga, och knappt

någon af dem finnes uppom medlersta Sverige. — Bland de ettåriga arterna äro de fleste mer eller mindre rundbladige, eller närmande sig till den allmänna Rundbladige Storknäfven, *G. rotundifolium*. Till detta kommer närvarande art aldranärmast med sina ungefärligen dylika blad, spetslösa blomfoder och tuklufna blomblad, samt släta frön, så att den nästan blott skiljes med glatta och skrynkliga fröhyllen och med längre samt finare eller mjukare nästan spinnelväfslik hårighet på hela växten och i synnerhet blomskaften (hvaraf namnet).

Denna således utmärkta vekaste och finaste arten förekommer äfven vackrast i södra och östra delen af Skåne, der den har så pass högröda blommor, som ritningen visar. Sedan finnes den till blomningen något blekare och mera violett uti närmaste strandprovinser, å ena sidan till Domsö utan för Götheborg, å andra sidan i synnerhet på Öland och Gottland, hvarifrån den synes öfvergå ända till Södermanlands och Roslagens yttersta öar; alltid på särdeles torra dock icke allt för mycket utmagrade ställen, hälst bredvid vägar, der den spinnelväfsfina hårigheten kan synas utskjuten för att mot soltorkan skydda växtens öfriga fina delar. Man torde således kunna anse den såsom egnad för den torka, som mest finnes i dessa södra strandorter, och derföre stadnande uti dem, medan de fleste andra ettåriga arter vidare fortgå mot norden och inåt landet.

Man kan icke vänta sig någon särskildt nytta deraf; men förundra sig må forskaren deröfver, att naturen med så mycken bestämdhet utbildat så många olika arter af dessa små växter, och gifvit dem sin begränsade växningskrets.

Tab. är tecknad i östra delen af Skåne efter den derstädes förekommande rödare förändringen. a. Blomma särskild. b. densamma sedan blomfodret blifvit borttaget. c. Kronblad särskildt. d. Frukt, sedan blomfodret blifvit frånskiljt. e. Fröhylle (Arillus) särskildt. f. Frö, blottadt och såsom förra figuren betydligare förstoradt. — Den spinnelväfsfina hårigheten har på a. b. och d. blifvit utsatt, men på hufvudfiguren har det icke kunnat ske utan för mycken svårighet.

640.

Gr. ad R.

640.

OROBUS VERNUS.

Vår-Gökmat.

Stjelken odelad, trekantig. *Bladen* med tre par småblad, som äro äggformige, spetsade och försedda med udd. *Bladskärmen* (stipulæ) halftpillike, helbräddade.

Linn. Fl. Sv. n. 641. Wahlenb. Fl. Sv. n. 798. Gmelin Fl. Sibir. 4. p. 13 n. 16. Pallas Reis. 1. p. 160. Hahneman Apoth. Lex. 1. p. 320.

Utaf den märkvärdiga Ärt-Ordningen (*Papilionaceæ*) hafva många slägten blifvit omtalta uti Sv. B.; men af närvarande slägte har ännu ingen art blifvit föreställd, ehuru allmänt förekommande. Vi få således anföra att slägtet *Orobus* kommer så nära intill *Lathyrus* (Sv. B. n. 49.), att flere författare dertill öfverflyttat i synnerhet närvarande art; men det skiljes som lättast dermed, att bladen sakna alla klängen och snarare slutas med en liten bladflik. Det mera för systemet passande kännetecknet, att stylen är trindare, smalare och mindre hårig, är icke så tydligt och bestämbart, samt särdeles hos närvarande art föga märkligt, hvilket också föranledt dess öfverflyttande till *Lathyrus*. Annars bestå slägtets blad af flere par småblad. Roten är alltid flerårig.

Slägtets arter tillhöra mera våren än sommaren, och det tyckes vara af detta skäl som flere få namn af Gökmat. Den tidigaste af alla är närvarande art, som merendels före gökens framkomst börjar att pryda de då ännu tämligen gråaktiga hassel-lundarna. Den utmärker sig föröfrigt med en enklare växt, blott tre par småblad, men som i dess ställe äro desto bredare, mest äggformiga. Blomklasarne äro i öfverensstämmelse med småbladens antal sexblommige. Hela örten är af en särdeles liflig grönska, med glänsande yta, och blommorna af den mest lysande purpurfärg, som förekommer icke allenast i slägtet, utan också bland svenska växter i hela classen.

Med denna växtens färg och i allmänhet lysande samt granna utseende synes också dess förekommande stå i mycket samband. Man vet att i de mest continentala, eller längst inuti fasta landet belägna orter, som hos oss och i hela vestliga Europa vill säga de mest östliga länder, finnes den glattaste och mest utbredda vegetation samt de starkast färgade i synnerhet uti purpur spelande blommorna. Östern har af ålder varit purpurns och grannlåternes fosterland. Det kan ej annat än fägna oss, att i någon mån finna detta bekräftat äfven hos oss i närvarande växt. Den är mycket allmän i

hela Siberien och Ryssland. Hos oss finnes den ymnigt i östligare Sverige från och med Skåne till och med Upland, mera sällsynt längre norr åt till Medelpad. Mot vester blir den mer och mer sällsam, så att den förekommer endast på kalkberg, som äro de för växterna i allmänhet mest gynnande localer, och på hvilka de derföre i alla riktningar längst fortgå: såsom i Jemtland kring Storsjön, i Dalarna vid Osmundsberget och Boda Capel, i Vermland vid Persbergsgrufvor, i Vestergöthland på Kinnekulle; men ännu längre mot Vesterhafvet saknas den alldeles, äfvensom i hela England, i Frankrikes och Tysklands nordvestra eller tillgränsande provinser o. s. v. Den öfverensstämmer häruti nnan så väl med *Melampyrum nemorosum*, som sednare på våren sammaledes pryder blott östligare Sveriges lundar, och med flere andra, att vi häruti nnan icke behöfva frukta för en besynnerligare tillfällighet, utan böra igenkänna en allmännare gällande naturlag. Af sådana iakttagelser lära vi att i Växtgeografien liksom i annan geografi draga icke allenast *latituds*- utan äfven *longituds*-linier, som mycket nogare anvisa climatet än de Meteorologiska observationerna hittills kunnat göra det.

Detta vore redan en nytta af densamma. Om vi härleda en annan förmån af dess fägring såsom bidragande att underhålla den lifligh et eller det lefnadsnöje i naturen, som är så nödvändigt och så vida skiljt från konstlade praktbehofver, så är detta öfverensstämmande med hvad vi förut anfört. Vi se att de vingade honingssugare, som må hända utgöra en närmare länk intill växterna, alldeles söndertugga dennes blommor för att komma åt deras sötma. Att växten också är en af de begärligare för större gräsätande djur i synnerhet hästar, som i allmänhet äro mest granlaga på bete och kanske äfven fordra mera orientalska växter, säga de iakttagelser, som till sådant ändamål äro anställda. Det kan likväl icke blifva fråga om en sådan växts odlande, men väl om att befordra dess växande genom hasselskogens bättre bibehållande än som ofta sker, hvarigenom hagar för vårbete åt hästarna kunde erhållas, som troligen i någon mån kunde bidraga att underhålla en tartarisk eller cossackisk hästrace, som åtminstone för östra och öfra Sverige tyckes vara den naturligaste, äfvensom den användbaraste till de mest vigtiga ändamål. Denna växts ärter smaka tillika något bitteraktigt och hafva fordom blifvit nyttjade som ett värmande och renande medel.

Tab. föreställer knappt öfre hälften af ett medelmåttigt stort stånd, ritad vid Upsala. De öfre alldeles outslagna blommorna hafva den starkaste purpurfärgen, som synes utanpå seglet. Så snart vingarna komma fram visa de sig mera violetta, och slutligen få de nedre för länge utslagna och nästan vissnande blommorna en smutsig blåaktig färg, icke olik den som *O. tuberosus* merendels äger. Att dessa färgor icke på tabellen kunnat gifvas med all naturlig fullkomlighet, erkänner den lätt, som försökt att på papperet öfverflytta blåröda blommors färg. (Utomlands, förmodligen i för densamma mindre gynnande climater, skall den förekomma med hvita blommor, hvartill vi hos oss icke sett något tecken, ehuru dess största fägring är som sagt snart förgående). Derföre har också ett af de först om våren utslagna stånden blifvit taget till mönster. b. Fröbalja sittande på sitt särskildta skaft fästadt vid en del af det gemensamma skaftet, för att visa riktningen. c. Frö med sin vidfästning.

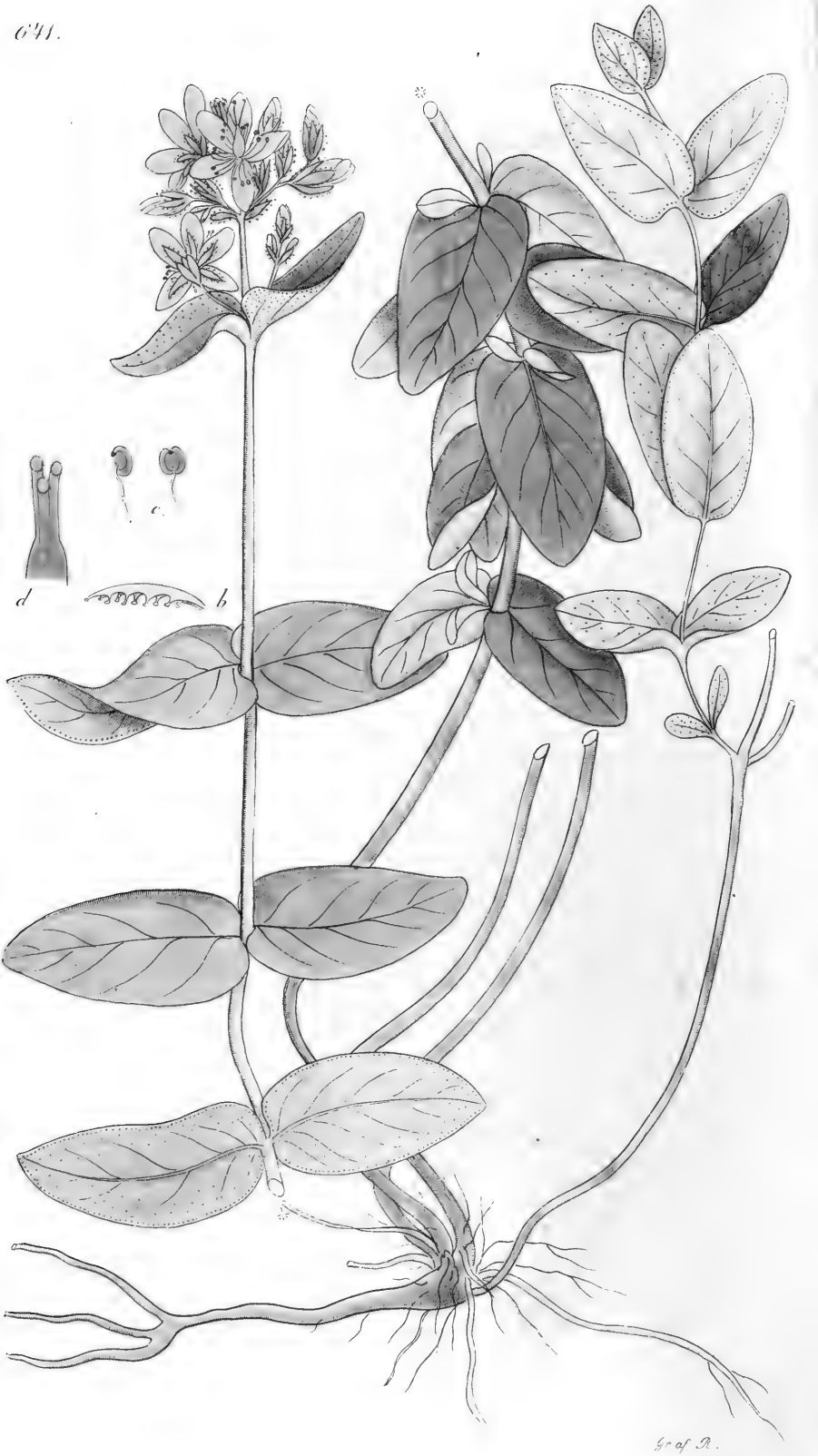
c
d
b

641.

HYPERICUM MONTANUM.

Bergs-Hyperik.

Stjelken trind, glatt. *Bladen* aflånga, stjelkomfattande, prickiga och under med fina svarta körtlar försedda. *Blomskärmen* på stjelken sittande äfvensom blomfodret sågade, med körtlar på sågningarnas spetsar.

Linn. Fl. Sv. n. 683. Wahlenb. Fl. Sv. n. 848.

Det så utmärkta slägtet *Hypericum* (Hyperik), som utgör hela Polyadelphi-classen i vår flora, står också ibland Svenska växterna temligen söndrat för sig sjelf. Det synes liksom leda sin slägtstam från tropiska länder, der åtskilliga med detsamma förvandta växter finnas, som gifva en Gummi-guttæ-lik saft och derföre särskildt kallas *Guttiferæ*. Af något dylikt tyckas äfven våra *Hyperica* hafva så mycket qvar, att de vid sönderkrossning visa en mer eller mindre rödaktig saft eller afsöndra en dylik uti vissa körtlar. Sv. B. har redan under n. 75. 359. och 536. gifvit exempel på båda sätten.

Den här afbildade arten äger af alla de mest utbildade och mest framstående körtlarna Dessa sitta mycket märkbara på sågningarnas spetsar å blomfodret och de derunder varande skärmen till och med i kanten af öfversta bladparet. Vidare finnas körtlar på ståndarnes knappar, och körtelpunkter i synnerhet vid kanterna af alla bladen, särdeles märkliga å undre sidan. Dessutom visar sig en röd färg, som står i stort samband härmed, på pistillerna och på undre sidan af bladen i synnerhet å unga rotskotten. Genom allt detta blir denna art mycket utmärkt och verkligen närmande sig till *H. pulchrum* Sv. B. n. 536, men den är mycket skild derifrån genom sin bladform. I detta sednare afseendet äfvensom till storleken öfverensstämmer den mera med *H. hirsutum*, som likväl genom sin utmärkta hårighet förlorar en stor del af sina glandler och äfven får den öfriga delen mindre märklig. De öfriga inhemska arter af slägtet hafva kantig stjelk och blomfodret utan några körtelbärande kanter.

Vår Bergs-Hyperik växer icke så egentligen på höga berg, utan på klippor och stenhällar, som äro mycket utsatta för vind, sol och torka. Mest tyckes den tillhöra sådana hällar, som äro af öfvergångsbildning eller åtminstone af utmärkt kalkhaltighet, sällan rena gråberg om de icke äro särdeles utsatta för hafvet eller de största vattnen. Det synes icke mycket vilja aflägsna sig från de södra hafskusterna. Således är det som mest funnet på Thorsborgen å Gottland, flerestädes i Skåne till och med på Kullaberg, emellan Kungsbacka och Götheborg, på Halle- och Hunneberg i Ve-

stergöthland särdeles frodigt, vid Omberg, Motala och Kolmordens marmorbruk i Östergöthland, samt slutligen på Åkerö i Södermanland.

Att dess växande på sådana utmärkt torra och utsatta ställen står i sammanhang med dess utmärkta körtelaktighet, synes oss mycket troligt. Vi kunna icke heller tvifla, att det till kraft kommer upp emot utan snarare öfverträffar *H. perforatum*, ehuru vi i anseende till denna arts sällsynthet derom icke erhållit någon annan anvisning, än att den har en mera terpentinsaktig lukt, som körtlarna meddela åt vidrörandes fingrar. Man har uppgifvit att densamma liksom de allmännaste arterna af slägtet skall ätas mycket gärna af kor, men alldeles icke af hästar.

Tab. är ritad efter ett på Kullaberget i Skåne vuxet stånd, som i der varande branter blifvit mer än vanligen slankigt, men annars desto mer olikt andra arter. b. Blomskärm. c. Ståndare, hvilkas knappar också äga körtlar. d. Pistiller med sina röda märken.

642.

Gr. af R.

642.

APARGIA AUTUMNALIS.

Höst-Lejontand. *Staduſlur.*

Stånglarna i början nedböjde, glatta, greniga: grenarne enblommige, upptill fjällige och öfvergående i det mot basen afsmalnande blomfodret. *Bladen* nästan glatta, lancetlika, mest rundtaggade.

Linn. Fl. Sv. n. 695. (Leontodon autumn.) Wahlenb. Fl. Sv. n. 867.

Då Liuné förde denna växt till samma slägte med allmänna Lejontanden eller Smörgubben, *Leontodon Taraxacum*, Sv. B. n. 4., skedde det med den bestämda anmärkning, att dess slägte svårligen bestämmes, emedan den skiljer sig från *Scorzonera* med skaftlöst fjun, från *Crepis* med enkelt blomfoder och från *Leontodon* med skaftlöst fjäderformigt fjun. Till följe häraf har den också sedermera tillika med flere arter fått utgöra ett eget slägte, som af Schreber m. fl. kallas *Apargia*, af Gærtner *Virea*, af Smith *Hedypnois*, af Jussieu *Leontodon* (sedan vår Smörgubbe fått namn af *Taraxacum*). Detta må tjena till ett varnande bevis, huru mycket olika författare kunna skilja sig till benämningar, äfven då de minst äro oense om grundsatser, hvarföre man i afseende på namn liksom inrättningar i allmänhet icke utan verklig nödvändighet synes böra öfvergifva det gamla och allmänt antagna. Det har icke heller saknats författare, som fört dessa växter till slägtet *Hypochæris*, ehuru de derifrån skilja sig både med brist på fjäll emellan småblommorna och med oskaftadt fjun. Vi kunna icke annat finna än att detta slägte bör stå näst invid det stora slägtet *Hieracium* (till hvilket också en afart utaf närvarande art blef förd af sjelfva Linné, likväl utan att han sett den lefvande) såsom endast skiljt derifrån med fjäderformadt fjun, som blott vill säga att de tandningar, som finnas på sidan af fjunstrålarna hos *Hieracium*, äro förlängda till hårfina utskott hos *Apargia*. Det sednare slägtets arter närma sig också till det förras med en nästan så torr ört, som icke ger så mycken mjölksaft ifrån sig, som hos de mesta förutgående så kallade *Semiflosculosæ*. Föröfrigt igenkännas *Apargiæ* så temligen med en alltid bladlös stängel, som antingen är enblommig eller delt i några få särskildta grenar, hvilka aldrig tillsammans bilda något knippe eller dylikt. Bladen äro oftast något pennformigt delta nästan som på *Leontodon*, hvilken omständighet tillika med stängelns barhet gaf Linné, som, till undvikande af vidlyftighet, var så sparsam i särskildta slägtens antagande, anledning att föra denna växt till sistnämnde

slägte. De på marken alltid nedliggande bladen och den äfvenledes oftast nedböjda stängeln har föranledt till slägtnamnet, som skulle beteckna att växten liksom af lättja icke uppreser sig.

Vår allmännaste här föreställda art har oftast djupt penntandade blad och blomstängeln delt i flere grenar, som sluta med temligen smala blommor. Detta tyckes hafva mycket sammanhang med dess sena blomningstid, hvaraf den fått sitt namn; ty efter höbergningen börjar den att frambringa sina öfversta blommor, hvilka sedan allt längre ned på stängeln fortfara att framkomma ända till hösten, och stundom då blifva som talrikast eller på de många korta rotskaften åtminstone synnerligast, sedan nästan alla andra blomster äro förbi. Hvad som då under denna blomsterfattiga årstiden gör dem ännu mer utmärkta, är deras bestämda tid att öppna och tillsluta sig: det förra kl. 7 f. m. det sednare kl. 3 e. m., så att de utgöra en hufvudbeståndsdel uti ett möjligast bäst inrättadt så kalladt blomsterur (hvarom kan ses Hoffberg anv. 3. uppl. s. 44.). Denna växt är en af de allmännaste på torrare ängsmarker nära byar öfver hela riket ända upp i Lappmarken. I de nordligare bergstrakterna blir dess blomhufvud ofta svarthårigt och stängeln, som det kan synas för den korta blomstringstidens skull, enblommig, genom hvilket allt en så olik form uppkommit, att den blifvit ansedd såsom en egen art under namn af *Taraxaci*. Att denna likväl hos oss icke är beständig, se vi äfven deraf att växten i sydligare Sverige förekommer nästan på samma sätt hårig. Den får äfven på saltaktig mark alldeles helbräddade och blåaktiga blad liksom *Taraxacum* på sådana ställen erhåller. Således blir det ungefärligen like svårt att för dessa begge växter uppge alldeles beständiga skiljemärken, men det oaktadt måste man anse för oriktigt, att för skiljemärkenas skull sönderdela det, som naturen icke riktigt åtskiljt.

Dess smak är liksom hos de flesta Halfblomstrige växter (*Semiflosculosæ*) något beskaktig och derföre kanske mindre behaglig för de flesta kreatur. Likväl skall hästen, som snarast vill hafva starkt smakande örter, äta den begärligt. Svin och getter försmå den icke heller.

Tab. är ritad vid Upsala efter ett mindre på torrare fält växt stånd, hvars åt andra sidan vettande blad och stänglar icke fått rum på tabellen utan synas afstympade; annars så valt, att det bör kunna ersätta den brist på goda figurer af denna växt, som verkligen varit. Öfver bokstafven a. synas ett nytt skotts mindre delta blad. Stängelns öfversta blomma är gången i frö, men den nedersta ännu icke utslagen, enligt den ordningen i blomstrandet som vanligen iakttages. b. Frö med en fjunstråle. c. Tvänne sträfhårige blomfoder ritade efter stånd tagne i Norska Nordland.

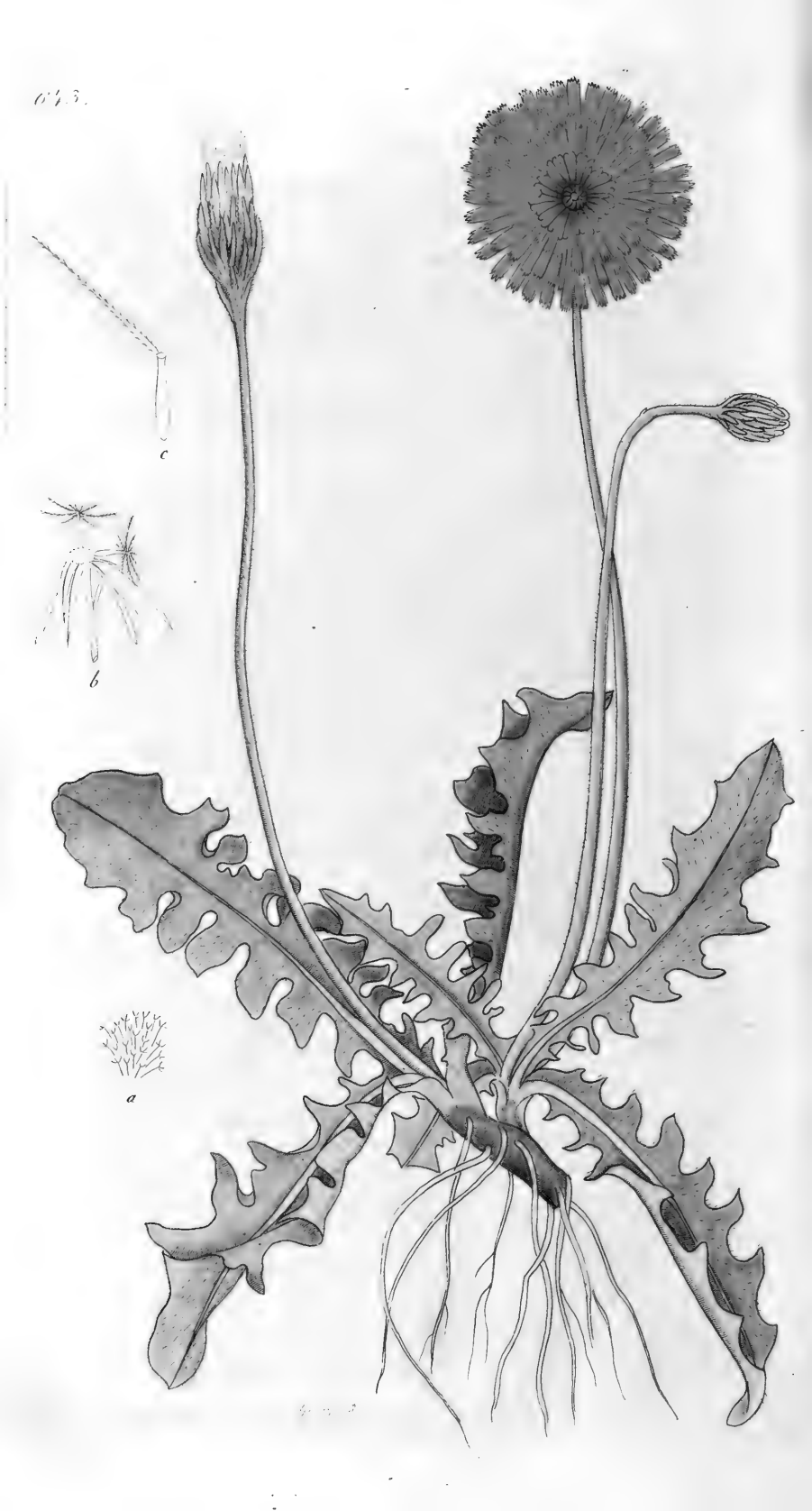
c
b
a

643.

APARGIA HISPIDA.

Skarphårig Lejontand.

Stängeln enblommig, utan fjäll, och tillika med det äggformiga blomfodret merendels sträfhårig. *Bladen* också merendels täckta af gaffellikt delta skarpa hår, nästan aflånga, rundtaggade; tänderna slutande med tillhårdningar.

Linn. Fl. Svec. n. 694. (Leontodon hispidum). Skånska Res. s. 115. Wahlenb. Fl. Svec. n. 868.

Det är så mycket mindre tvifvelaktigt att denna växt hör till samma slägte med den förra, som den icke alltid lätt urskiljes från densamma. I synnerhet kan man bli villrådig, om man lemnar större och mindre beklädning eller luddenhet för mycken uppmärksamhet, ty densamma saknas ibland hos denna och finns deremot till någon del hos den förra. Säkrare skiljes denna arten dermed att den nästan alldrig har så findelta och tunna blad, är till alla delar gröfre, frodigare eller liksom fetare och enklare. Dess blomstängel är alltid enblommig och blommorna i sammanhang dermed alltid större. Tillika äro blommorna mera rödaktigt färgade, förekomma endast litet före och under höbärgningen, utan att på sådant sätt fortfara bortåt hösten såsom hos föregående. De öppna sig tidigare om morgnarna, ofta kl. 4, liksom för att bättre begagna den kortare årstiden för sin blomning.

Närvarande art fordrar också ett vida mera mildradt luftstreck samt kanske också på visst sätt mera fruktbar jordmån än den föregående. Man finner den ymnigast på yngre särdeles kalk-bildningar i Skåne, Vester- och Östergöthland samt Södra delen af Nerike; annars nästan blott uti strandprovincer såsom från Skåne allt upp till Götheborg, i Blekingen och tillgränsande Småland, äfven vid Vettern nära Jönköping. Den intager egentligen torrare marker och är der som mest utmärkt. På våtare ställen i synnerhet i sydligare orter blir den stundom alldeles beröfvad sin annars så utmärkande sträfva hårighet och får alldeles glatt yta. Det är kanske en anmärkningsvärd öfverensstämmelse mellan denna och föregående art, att båda blifva hårigare mot norden eller höjden, likväl så, att hos oss och i de mesta länder det håriga tillståndet är det vanligaste för denna, det glatta för den föregående. På Donauflodens låga holmar eller så kallade Auer finnes en så högst egen glatt form, att man ej tviflat den vara en särskild art och såsom sådan har den blifvit antagen under namn af *A. hastilis*, och äfven af Linné införd i Systemet och Species. Huruvida denna växt kan vara skild från vår glatta artförändring af *A. hispida*, är väl

ej fullt afgjort, men det synes icke sannolikt; ty redan i norra Tyskland har man funnit, att den sträfhåriga hufvudarten under nedstigande till våtare ställen blir allt mer och mer glatt, så att ingen gräns finnes emellan den så utmärkt håriga och den alldeles glatta formen. I allmänhet tyckas flere växter, som i södra Europa och andra dylika länder förekomma såsom nog åtskiljda, hos oss i norden sammanträngas, så att de knappt kunna urskiljas. I sådant fall är det väl icke underligt om de i dessa länders floror upptagas som särskilda, men hos oss böra vi väl följa den här befintliga lefvande naturens anvisningar. Linné synes äfven på ett märkvärdigt sätt följt en sådan grundsatts, då han väl på utländska författares vitsord infört några sådana växter i sitt allmänna system, men sällan eller aldrig uti Svenska Floran, hvars växter således blifvit de säkraste. Vi vilja visst icke beröfva dem detta synnerliga företräde derigenom, att afarter inblandas och sättas i lika bredd med de bäst skiljda arter. Denna föresatts tyckes vara så mycket skäligare, som man så lätt blir för mycket uppmärksam på tvänne ytterligheter, och så sent hinner att sammansöka alla mellan dem varande och fortgående formerna. Häruti ligger merendels grunden, att yngre örtkännare äro så mycket benägna att åtskilja, de äldre att förena. Dessutom synes det alltid vara lättare att se olikheter än att så förbinda aflägsna likheter: det förra verkställes snarare med yttre än det sednare med inre sinnen. Sedan således så väl den glatta formen af denna, som den håriga af föregående art, blifvit indragna under sina hufvudarter, så anse vi oss hafva med dessa tvänne arter afgjort hela detta slägte inom Sverige eller Svensk Botaniks område.

Någon särskild nytta känner man af denna art ännu mindre än af den föregående. Den skall än mindre ätas af kreaturen.

Tab. är ritad i Skåne efter de på Limhamns kritfält (söder om Malmö) allmänt förekommande ståndeu. a. Bladens hårighet föreställd såsom den synes under första ingsglas. b. Fröfäste med nedböjdt blomfoder och tvänne frön. c. Frö med en stråle af fjunet, mycket förstoradt.

b

HIERACIUM ALPINUM.

Fjäll-Hieracium.

Stången enblommig, nästan bar (eller blott med färre och smärre blad försedd), tillika med det lösfjälliga blomfodret långhårig. *Bladen* aflånga, helbräddade eller glest tandade, skaftade, äfven långhårige.

Linn. Fl. Svec. n. 696. Wahlenb. Fl. Svec. n. 869.

Sedan tvänne arter af detta slägte förut blifvit gifne i Sv. B. under n. 425 och 458., kan detsamma till sina kännemärken anses som bekant. Vi få blott anmärka att det i allmänhet bland de så kallade *Semiflosculosæ* utmärker sig med särdeles korta frön och fröfjun, hvarigenom också blomfodret får ett särdeles äggformigt utseende, att derjemte fröfjunet är nog stelt, i något sammanhang härmed också växten i allmänhet sträf och mindre mjölkförande. Slägtet synes äfven mer än de andra egnat för kallare och högre länder. Detta oaktadt måste det mot våra fjällar så aftaga, att på de samma nästan blott närvarande art återstår. Men, i någon likhet med hvad som angående Archangelica anfördes, tyckes också naturen liksom till ersättning gjort denna desto mer storblommig. Vi finna det också begripligt, att naturen i synnerhet på våra fjällar, der den sena snötillgången under beständig smältning gör så mycken must i jorden och solens oafbrutna inverkan ofta en hastig värma, kan förmå att med en samlad frodighet uti en enda blomknopp utveckla hela växtens härlighet.

I sammanhang härmed är denna arten på alla våra fjällar ymnigare, vackrare och mera egen än vi sett den på några andra; och Herr Læstadii lyckade ritning visar den i så full frodighet, att vi kunna anse densamma för den bästa som finnes. Den tillhör mest de lägre fjällen, och oftast finnes den redan nedufi den närmast intill dem varande låga björkskogen, under hvars lilliga grönska marken är alldeles betäckt af den hvita rhenmossan liksom med en af sommaren alldeles icke föränderlig snö, genom hvilken dessa stora gula blommor uppsticka: sannerligen ett i högsta grad eget utseende, ensamt tillhörande den med skäl så kallade Lappska öknen (Desert de Lapponie *Skjöldebrand Voy. au Cap Nord pl.* 30.), som med sin hvita sommaryta synes härma söderns sandöknar, men ur hvilken nordens beständiga milda sommarsol uppdrager i strödda knippen den hastigaste grönska, förhöjd med några gnistor af dess egna guld. Deremot uppstiger denna växt icke särdeles högt på fjällen, utan upphör mest

der de beständiga snöfläckarna börja, kanske äfven af orsak att den fordrar torrare ställen än der för det mesta finnes.

Med våra öfriga enblommiga eller på stängeln bladlösa arter af slägtet synes denna icke vara förvand. Mera tyckes den naturligen närma sig till de fåblommige och fåbladige arterna särdeles *H. murorum*, som också af alla andra arter mest uppstiger mot fjällen. Men, utom enblommigheten och den stora blommar, utmärker sig närvarande H. alpinum med en särdeles svartaktig skäggighet, som i synnerhet på blomfodret är ganska märklig och mycket bidrager att gifva detta ett desto större utseende, liksom för att utehålla kölden från blommans inre delar. Den är således den mest ruggigt bepälsade af fjälltrakternas skönheter. Samma hårighet, som genom sin längd och svartglänsande färg så utmärkt väl synes, befinnes dock icke vara mycket beständigare än hårigheten hos föregående slägtets arter; ty under nedstigande i det nästan-skogaktiga Lappland blir denna art mera hårlös, då deremot *H. murorum* ibland uppstiger så vida i den fjällaktiga delen, att den också blir betydligt svarthårig och enblommig. Under detta korsande synes bladformen bäst bibehålla skiljaktigheten mellan båda arterna. Detta kan tjena såsom ett prof på skillnaden mellan lätt i ögonen fallande kännemärken och vetenskapligen beständiga skiljaktigheter. Sv. Bot. kan till följe af sin inskränkning och ändamål icke på tabeller föreställa alla sådana artförändringar, utan måste hålla sig vid framställandet af de egentligaste hufvudformerna, samt föröfrigt söka att i möjligaste mån med anmärkningar lätta artförändringarnas hänförande till sina hufvudarter.

Att denna liksom de andre större arterna af slägtet rätt gärna ätes af de gräsätande djuren, är väl ingen tvifvel. Annars, hvilka växter som Lappska öknens Cameler, Rhenarne, äfven med sin yfviga sommarprydnad, hornen, liksom växterna vittnande om climatets kända egenhet, under denna korta sommaren hälst äta, är väl mindre bekant och torde äfven vara mera beroende af tillfället och omständigheterna än vanligen hos annan boskap.

Tab. är tecknad i Piteå Lappmark af Herr Læstadius. b. Frö med en fjunstråle, som på sidorne är blott skarp.

645.

Pit. of L. L. Lœstadius

Gr. of R.

645.

CAREX GLAREOSA.

Klapper-starr.

Småaxen trenne, aflånga, samlade; det yttersta vid basen hannblommigt. *Fröhusen* likstora med fjällen, aflånga, afsmalnande, försedda med upphöjda nerver. *Strået* slakt. *Bladen* ganska smala.

Wahlenb. Fl. Sv. n. 1043. Liljebl. Sv. Fl. 2 uppl. s. 21. (C. Heleonastes!) Klapperstarr.

Uti intet annat slägte af de rigtigt blommande (*Phanerogamiska*) växterna har Sv. Bot. hittills lemnat så få arter (9) i jemförelse med den stora mängd (60), som ännu återstår. Det är ock sant, att man mindre kan tillskrifva Starrarterna någon jemförelsevis utmärkt nytta; men de utgöra dock både till antal och arternas massa en betydlig del af i synnerhet den svenska nordligare vegetationen. Vi kunna således icke lemna dem, utan att söka leda uppmärksamheten på deras särskildta växtställen, som i allmänhet äro sådana att de icke synas kunna få bättre knappt någon annan så god vegetation, och på deras inom en liten yta så utmärkt och rikt omvexlande bildning.

Den andra afdelningen i detta slägte, hvilken äger flere små ax, har hittills i Sv. B. n. 156 endast lemnat en art, af annars icke så tydlig beskaffenhet som de fleste andra, kanske för dess långa i södra provincernas hafssand mest krypande rots skull. Afdelningen underdelas åter i dem, som hafva hannblommor i toppen af småaxen, och uti dem, som hafva de samma vid basen. Den sednare underdelningen utgöres af mindre sträfva, men kanske också mera magra starrarter, som mest växa i magraste kärr eller också på hafsstränder. I sednare fallet äro de merendels grofvare i anseende till fröen, åtminstone om de växa på sådan dyjord, att hafssältan och syran kommer dem till godo. Den närvarande arten är deremot synnerlig dermed, att den onekligen är närmast förvand med den i de djupaste kärren varande *C. Heleonastes*, men, liksom genom sitt växande i hafssträndernas magra grus, samt genom detta grusets eller klapperns, vattnets och luftens förenta rörelser, blifvit både tunnare och vekare eller böjligare än sin hufvudart. Uti detta gruset tyckes den också icke uthärda annat än i de nordligaste landsorterna, der ingen särdeles torka är att befara. Detta växtställe är så ovanligt bland der förekommande förvandta starrarter att man trott sig böra gifva den namn deraf. Den är som allmännast vid Nordhafvet i Norska Nordland och Finnmarken; finnes också på denna sidan om fjällen i Vesterbotten nog ymnigt, men blir längre söderåt sparsam tills den

uppom Gefle synes upphöra att växa, ehuru dess om man så vill säga stamart går mycket längre mot söder. Man vet ännu icke att den finnes utom Scandinavien.

Från *C. Heleonastes* skiljer den sig med den omtalta finheten, som äfven sträcker sig till fröen och dess omhylle, hvilket har en lancetlik form (då det deremot hos *C. Heleonastes* är ovalt). Föröfrigt har denna art blott tre aflånga småax, af hvilka nästan blott det öfversta har hannblommor på sin nedre del, men till ersättning intagande nästan hälften af detsamma. Sjelfva gräset är så tunnt och magert att det icke lofvar någon nytta. Det synes egnat att betäcka de magra grusbankarna vid hafvet och gifva fäste för någon mylla till framtida emottagande af bättre vegetation. I detta afseende kan man beundra de många medel, som naturen använder för att från elementernas förstörande våldsamhet vinna allt mer och mer område för den mera lefvande naturens begagnande, eller till platts för växterna och näring för djuren. Den närvarande art synes i sådant hänseende vidtaga der som den under n. 156 gifna Sandstarren (*Carex arenaria*) upphör, så att genom dem en jemn bindningskedja mot hafvet från de sydligaste till de nordligaste orter uppstår. Mot norden blir också gruset från de stora fjällfloderna framför sanden allt mer och mer rådande, till hvilkets slutliga stadgande denna oansenliga starrart mycket torde bidraga, så att genom allt sådant de tillandningar uppkommit och blifvit beväxta, som man i dessa orter funnit så otroligt stora, att man trott sig se hafvets aftagande. Genom uppmärksamhet på dessa naturens egna landvinningar torde man kunna utfinna sätt till deras befordrande eller åtminstone snarare begagnande.

Tab. är ritad af Herr Læstadius vid Piteå på Vesterbottens hafsstränder. b. yngre blommande topp. c. Fröbärande ax. d. Stråets afskärning förstorad. e. Fröhus med sitt fjäll. f. detsamma utan fjäll. g. -- mycket förstoradt. h. -- tvärt afskuret och än mera förstoradt.

d
f
e
b
c
a

646.

SALIX MYRTILLOIDES.

Odonslikt Vide.

Fruktämnena skaftade, glatta, med oskaftadt märke. *Hångena* till alla delar ganska glatta. *Bladen* äggligt elliptiska, helbräddade, glatta.

Linn. Fl. Svec. n. 889. Wahlenb. Fl. Svec. n. 1150. Fl. lapp. n. 479. t. 18. f. 1. Læstadius om Lappm. s. 55.

Det är tydligt att de Hängebärande träden (*Amentaceæ*) äro mest afpassade för norden, och att bland dessa de, som hafva de smärsta fröen, hvilka snarast kunna bli färdiga under en ganska kort sommare, äro mest egnade åt det Nordligaste Sverige särdeles Lappmarken. Såsom sådana synas de många Sälj- eller Vide-arterna (*Salices*) ganska märkvärdiga; och af dem har Sv. B. redan lemnat 10 arter, bland hvilka 4 ensamt tillhöra Lappmarken, men detta oaktadt återstår ännu minst 17 arter, af hvilka åtminstone 7 äro Lappska.

Bland dessa sednare är den här afbildade arten en af de mest egna för Lappmarken och äfven en af de mest utmärkta. Den förekommer straxt uppom den gräns, der vår så allmänna och så mångformiga *S. fusca* upphör att växa, och det blir äfven i alla afseenden troligt, att den med samma art är som närmast förvandt. Den skiljer sig dock så mycket, att intet tecken till öfvergång tyckes finnas. Ehuru icke egentligen glänsande, är den likväl till alla delar fullkomligt glatt eller utan tecken till hår, och det verkligen mera och beständigare än någon annan art i hela slägtet. En sådan glatthet har man väl någon gång funnit äfven hos *S. fusca*, och måhända då någon gång gifvit den vår arts namn; men denna verkliga *S. myrtilloides* visar sig alltid mycket skild med sina i allmänhet större och frodigare i synnerhet vid basen bredare blad af blåaktig färg, hvilken aldrig på undre sidan blir silfveraktig eller sidenglänsande och aldrig under torkning öfvergår i svartaktighet såsom hos *S. fusca* (hvaraf den sistnämnde äfven fått sitt namn). Dessa bladen hafva verkligen tillika med buskens grenar och stam ett blåbärslikt utseende, särdeles af det äfven i kärren med densamma vämande Odonriset, Vaccinium uliginosum, så att man sannerligen ibland behöfver vara uppmärksam för att skilja dem åt. Således är Linnés deråt gifna namn verkligen så simrikt och nästan behöfligt till artens skiljande, som vanligen är händelsen. Äfven föredningsdelarna äga mera blåaktighet i sin färg och derjemte mera smidighet än hos de mesta andra.

Denna lilla buske eller, om man så vill, detta stora ris (*fruticulus*) är så eget för Lappmarken att man blott vet det

föröfrigt vara funnet i Finland; och, om det ej växer äfven i Norra Ryssland och Siberien, så lärer det saknas i hela den öfriga verlden. Det vet man åtminstone, att det ej är funnet på hafssidan om våra fjällar hvarken i Norrige eller England. I Lappmarken intager det i synnerhet den lägre skogbeväxta delen omkring Vesterbottens gräns, och finnes der särdeles vid kanterna af de stora myrorna, nära åt den omgifvande granskogen. Dessa ställen äro till den grad skyddade för blåst och ofta utsatta för en sådan solvarma, men derjemte lidande af en så beständig grundens kyla, att vi i dessa förenade omständigheter väl kunna igenfinna orsaken till en så egen växtform. Den synes vara högsta graden af kalljords växtlighet (vegetatio uliginosa) och i detta afseende mycket märkvärdig.

Man vet väl ännu ingen särskildt nytta af denna lilla buske, men den utmärkta blåaktiga färgen eller nämnda kalljordsnaturen gör det icke osannolikt, att det hos *Salix*-arterna mera än hos andra växter mångfaldigt modifierade garfvet eller sammandragande ämnet, som således till och med hos några blir bästa enkla ersättningsmedlet (surrogatet) för Chinabarken, skulle hos denna kunna vara så pass förändradt, att någon egen användning deraf kunde väntas, åtminstone i ett land, som har så svårt för att blifva delaktigt af andra länders förråder till användning i konster och såsom Läkemedel.

Tab. ritad i Piteå socken af Herr Læstadius. a. Honqvist, något öfverblommad, så att de till en del utväxta fruktämnena som tydligast synas och bladen hunnit sin fulla storlek. b. Honblomma särskild och c. densamma förstorad. d. Hannqvist i bästa blomning och således äfven med mindre utväxta blad än på föregående. e. Hannblomma särskild. f. densamma utan ståndare, att visa det dubbla honingshuset.

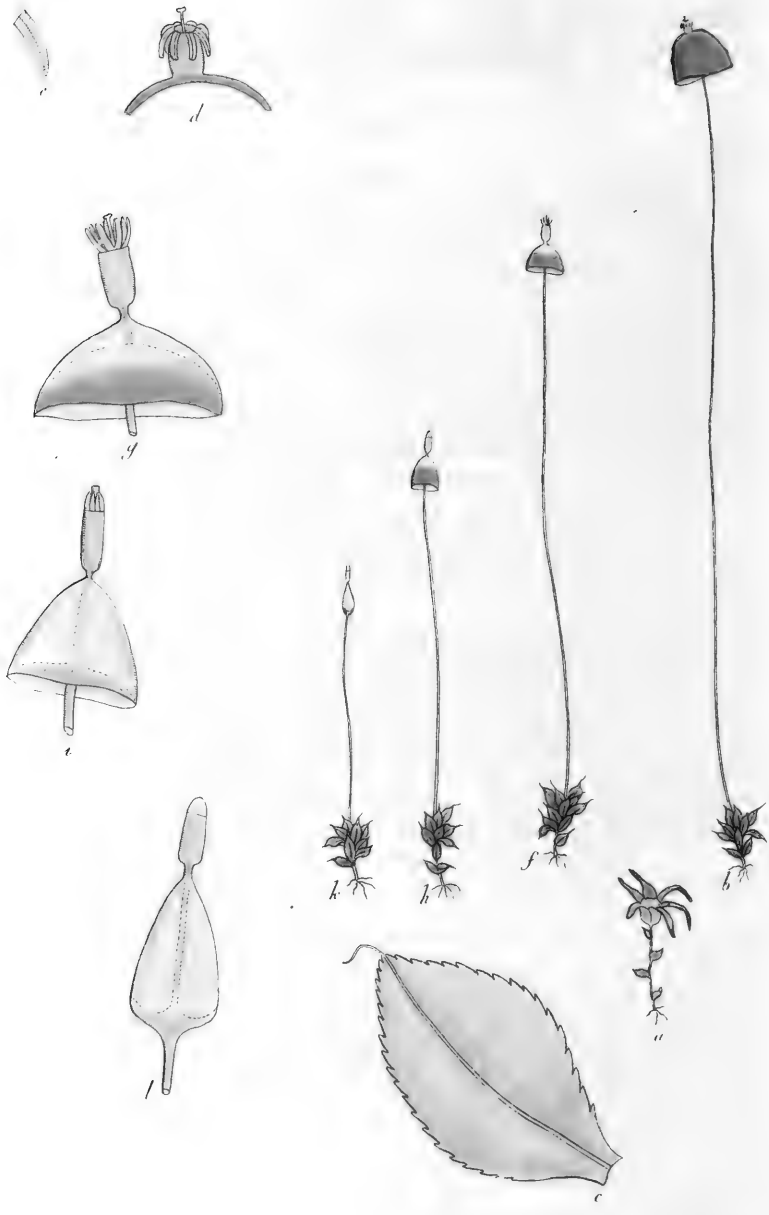

Gr. auf St.

647.

SPLACHNUM RUBRUM.

Parasollmossa.

Stjelken nästan ingen. *Bladen* äggformige, såglikt tandade. *Fruktskärmen* parasoll-lik, purpurfärgad.

Linn. Fl. Sv. n. 963. Wahlenb. Fl. Sv. n. 1403.

Sverige har ofta blifvit hälsat för mossornas fädernesland och förtjenar det äfven i vissa afseenden. Att det äger flere arter af mossor än något annat land, vågar man visst icke påstå; men att mossorna äro talrikare än annorstädes i jemförelse med fullkomligare växter, torde vara väl grundadt, äfven som att deras individuella mängd är öfverträffande. Mest utmärka sig i båda afseenden våra särdeles i nordligare orterna så vidsträckta kärr- och så kallade moss-trakter, hvilkas växter äro ganska egna. Man kan icke lätteligen fullkomligt föreställa sig, hvad det är för en egen inverkan, som den så beständiga nordiska sommarsolen har på dessa fuktighetens och grundkylans outtömliga tillhåll. Bland alla dessa alster utmärker sig väl ingen så mycket som den närvarande mossan, hvilken liksom visar den största asiatiska eller orientalska prakt och utbredning (hvarom någon antydning lemnades under n. 640) bland dessa vanligen så oansenliga växter.

Löfmossorna, som enligt sednare tiders uppfinning så hufvudsakligen indelas efter mynningen på sina fröhus, har förut i Sv. Bot. framvisat endast slägten med dubbel tandrad eller ganska mångtandad mynning. Det närvarande slägtet hör till dem, som hafva blott enkel tandrad och färre tänder. Det äger blott 8 tänder i mynningen, men af hvilka hvarenda är liksom sammansatt af tvänne och alla föröfrigt mycket böjliga och hinnaktiga. Den hinnaktighet, som synes förorsaka tändernas sammanhängande och föröfrigt röja sig uti hela mossan, är som störst uti fröhusets mer eller mindre blåselika tillsatts eller Apophys. Då andra mossors tillsatts aldrig hinner till sjelfva fröhusets vidd, så öfverstiger det oftast hos dessa fröhusets tvärlinia mångfaldigt. Aldravidast är det på närvarande art, som derigenom blifvit ett under bland mossorna. Det är så stort och skärmformigt att första upptäckarne trodde sig hafva erhållit en liten svamp med sin röda hatt. Man blir förundrad att se denna starkt purpurfärgade lilla parasoll, upphöjd öfver den liflgt gröna mossan, liksom härmande en fullkomligare blomning. Denna hinnaktiga parasollens utveckling är särdeles märkvärdig och ett särskildt föremål för närvarande tabells framställning. Det vore emot denne delens natur att den skulle från början växa så

hinnaktigt utbredd och nedslagen, utan den börjar verkligen såsom en liten conisk blåsa, hvars nedre botten sedan uppdrages och blir nedvändt skålig, under det att öfre sidorna utvidgas, och omsider blir der nedom uthängande, tills slutligen bottnen sammanstöter med taket till en enda uppåt convex hinna. Emedlertid blir sjelfva fröcapseln allt mer och mer uttömd samt sammandragen. Denna underliga skärm upphöjes ofta på ett qvarters långt skaft eller borst, som äfvenledes är purpurfärgadt. Sjelfva mossan är deremot lifligt grön med tunna, genomskinliga, vackert ådriga blad.

Denna förunderligaste och mest ansenliga af alla mossor upptäcktes först vid Porsgrund i Norrige, och har sedan blifvit funnen högst upp i Vermland, samt i Lappmarken på flere ställen. Den håller sig således på den mera skyddade östra eller svenska sidan om vår fjällrygg och intager der på ett ansenligt afstånd nedom fjällen de aldraskuggrikaste skogskärr. Under dylika förhållanden skall den också finnas uti Sibirien. Den växer liksom samslägtingarna alltid på gammal nötboskaps spillning, och synes liksom deraf hämta sin hinnaktiga seghet, så tjenlig för utvidgning, och bekräftar på ett synnerligt sätt det stora sammanhang, som är mellan växningstället och mossans beskaffenhet hos dessa växter. Genom allt detta synes den minsta torka, så oförenlig med denna mer än andra mossors utbildningssätt, i högsta grad vara förekommen.

Vi kunna visst icke tillskrifva denna mossa någon egentlig nytta; men om vår åsigt är riktig, att allt det, som förtjenar förundran för naturen och således förenar oss med dess upphof, också är för oss gagneligt, så blir denna en af de betydligaste. I allmänhet är det märkvärdigt huru naturen, som ej kunnat nedlägga några massiva näringsämnen eller dylikt i de fina löfmossorna, deremot liksom användt sin kraft i de mest fina formernas utbildningar. I detta afseende kan ingen anses så högt ställd, som den närvarande, och vi kunna ej annat än framställa den först för att tillvinna uppmärksamhet för de så obetydliga, men förunderliga löfmossorna, till hvilkas betraktande vi således snart torde få tillåtelse att återkomma.

Tab. är ritad efter stånd samlade i Vermlands Elfdal. a. Hannblomma knappt något förstorad. b. Fruktbärande nästan öfvermoget stånd (med redan uttömdt fröhus) af medelmåttig storlek och icke förstoradt. c. Blad deraf mycket förstoradt. d. Fruktskärmens genomskärning med det öfvermogna eller redan uttömda fröhuset, hvars tänder således äro af sig sjelfva nedböjda, så att fröhusets stolpe dess bättre synes, allt förstoradt. e. en af de nedböjde tänderna, ännu mer förstorad. -- f. ett något yngre och till fruktskärmen mindre utbildadt stånd, men hvars fröhus nyss blifvit moget. g. samma stånds öfre delar förstorade och fruktskärmen sedd emot dagen (i genomskining, transparance), så att genomgången från skaftet till fröhuset genom den ännu gröna delen synes, samt fröhuset med sin nyss öppnade tandrad, som utsläpper frön. -- h. ett ännu yngre stånd, och i. en kanske ännu litet mera omogen frukt också sedd mot dagen, så att fruktskärmkantens smalhet mot den gröna delen märkes. -- k. ganska ungt stånd, hvars vid l. förstorade alldeles omogna frukt visar sin tillsatts (Apophys) innan den hunnit antaga någon parasol-form eller ens blifva på undre sidan urholkad så att kanterna bildat sig.

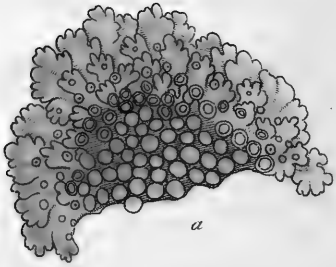

a

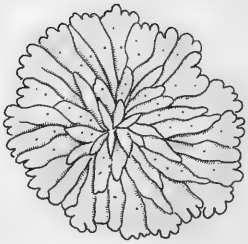

b

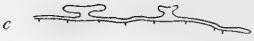

c

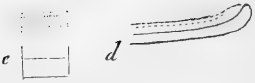

e d

LICHEN PARIETINUS.

Vägg-Laf. *Vägg-mossa.*

Spåntakslikt nedliggande, ganska gul, krusig; flikarna utbredda, tilltryckta, inunder blekare och nästan släta. *Skålarna* af samma färg som öfre sidan, med slät kant.

Linn. Fl. Sv. n. 1080. Wahlenb. Fl. Sv. n. 1571. Retz. Fl. Oec. 1. p. 377. Sander (G. K. H.) die Wandflechte eine Arzneymittel, welches die peruvianische Rinde nicht nur entbehrlich macht sondern sie auch an gleichartigen Heilkräften übertrifft. Sonderh. 1815. Deutsche Jahrbuch für die Pharmacie 3. s. 304. -- 5. s. 44-99. (-- 10. 1. s. 39--49.) Hecker Arzneymittel. ausgegeb. v. Bernhardi 2. p. 198.

Sedan det nu mera synes nog afgjort att Linnés slägte *Lichen* icke så egentligen låter sönderdela sig i flere lika stora slägten, utan att man blott derifrån kan afsöndra mindre utomkring varande delar och göra dem till särskildta slägten, — så synes det äfven, att den stora odelta hufvudmassan af Linnés *Lichen*-slägte både kan och bör få behålla sitt gamla namn, hälst uti verk af allmännare syftning, till hvilka vi också vilja räkna Sv. B., der man så gärna, under den föränderlighet som namn uti mera försökta än stadgade nya uppställningar få vidkännas, vill trygga sig vid det lika så väl kända som användbara Linnæiska benämnandet. Det således bibehållna, men kringskurna, *Lichen*-slägtet käns då med sin ganska bestämt scutell- eller skål-formiga frukt, som har kanten bildad af öfriga lafmassan. Uti detta slägte utgöra de så kallade *Imbricati*, som hafva spåntakslikt öfver hvarandra liggande något radiculerande blad, liksom hufvuddelen. Ibland dessa utmärker denna sig med sin höggula färg, som sträcker sig öfver hela lafven ända till fruktskålarnas yta. Den förekommer ganska allmänt öfver hela Sverige, om man blott undantager de högre trakterna af Lappmarken, på gamla trädväggar (hvaraf namnet), flere träds bark i synnerhet Asp och stundom äfven på gråstenar.

Man har länge ansett den för en af de mest onyttiga och alldeles icke välkomna prydnader på nämnde magra ställen. Sedermera har man fått en tillfällig anledning att försöka den såsom läkemedel. Den egna unkna lukt, som större partier af China-bark gifva ifrån sig, är så öfverensstämmande med lukten af lafvarna, som sitta derpå, och äfven andra dylika lafvar, att man deraf fått anledning försöka om icke lafvarna också kunde hafva samma kraft. Bland dessa lafvar har man i synnerhet kommit att fästa uppmärksamheten vid den här föreställda arten, såsom en af de allmännaste och till färgen icke så olik den Gula Chinan. Doctor Sander

har funnit den så verksam mot Frossor, att der denna icke hjelpt har icke heller China-barken kunnat något uträtta. Några andra läkare hafva bekräftat detta, andra deremot icke funnit den verksam, hvartill orsaken möjligtvis kan ligga i oriktigt förfarande vid insamlingen och reningen af mossan. Dosis är en scrupel till en half drachma hvarannan timma under feberfria dagarna, men den dagen, då frossan väntas, samma dosis hvar timma, och en stund före paroxysmen dubbel dosis. Ehuru vi häruti, liksom i så många andra medel, icke straxt få tro oss finna en like till den så makalösa Chinan, så böra vi dock vara uppmärksamma på allt, som åtminstone till någon del kan ersätta densamma. Chemiska analyser säga, att mer än hälften eller 64 pr. af lafven äro olösliga för alla icke förstörande och på chemiskt sätt användbara lösningsmedel; 7,5 pr.c. är ganska likt med djuriskt lim; 9,5 pr.c. är Gummi; 8,4 pr.c. är Socker med något China-likt extractiv ämne; 5 pr.c. äro fet- och harzaktiga ganska svårlösta färgämnen. Således synes det väl afgjort, att lafven icke innehåller betydligt af Chinans mest egna beståndsdelar och att den icke hufvudsakligast genom dem kan verka; men detta oaktadt torde den väl vara ganska verksam: först genom sina närande beståndsdelar näml. Gummi't, som synes vara blott ett lättlöstare Lafstärkelse, Sockret och det limaktiga glutinosum, hvilka alla liksom skaffa medlet insteg i assimilationen; och sedan genom färgämnena, hvilka utan tvifvel i långt större mängd än analysen tillkännagifver äro närvarande, och särdeles i en lefvande förening med de lättlösta näringsämnena mycket bättre lösas af lefvande digestionskraften, samt således kunna blifva ansenligt verksamma såsom ett fint och genomträngande stärkande medel. Huru mycket matsmältningskraften, i jemförelse med chemiska lösningsmedel, kan verka, synes bevisadt genom Rhenmossan, som är så högst närande för vissa djur, men för konsten ganska olöslig. — Samma läkare hafva också funnit den verksam i Scrofler. Uti Norrige har den länge blifvit brukad mot gulsot, hvartill färgen kanske gifvit anledning. Enligt Haller brukas den i Sweitz mot svåra Diarrhéer och Dysenterier, som den skall stoppa. Sådant bruk bland allmänheten äger dock merendels någon förnuftig grund, och bör öka vår uppmärksamhet.

Såsom färglaf är den föga användbar, och det, som det synes, af orsak, att dess färgämne är för mycket olösligt för vanliga och icke allt för dyra lösningsmedel.

Tab. a. ritad efter ett måttligt stort stånd, som blifvit turifvet. b. ett något mindre, sedt på undre sidan. c. genomskärning af en bladflik med två skålar. d. genomskärning af en skål mycket förstorad. e. liten del af densamma än mer förstorad.

SYSTEMATISKT REGISTER

öfver växterna i Nionde Bandet af Svensk Botanik.

Cl. 2. Diandria.

Utricularia minor 585.
Circæa lutetiana 586.

Cl. 3. Triandria.

Scirpus acicularis 605.
Agrostis stolonifera 581.
Molinia aquatica 587.
Poa sudetica 614.
Lolium arvense 593.

Cl. 4. Tetrandria.

Sherardia arvensis 609.
Plantago media 631.
lanceolata 632.
Centunculus minim. 610.
Potamogeton perf. 580.

Cl. 5. Pentandria.

Hottonia palustris 603.
Verbascum nigrum 590.
Erythræa littoralis
ramosissima
pulchella 579.
Campanula Repunc. 629.
Thesium alpinum 611.
Hydrocotyle vulgar. 617.
Buplevrum tenuiss. 618.
Oenanthe fistulosa 619.
Sium angustifolium 620.
Falcaria 621.
Ligusticum scotic. 622.
Angelica Archangel. 633.

Cl. 6. Hexandria.

Ornithogalum lut. 634.
Juncus obtusiflorus 615.
Peplis Portula 592.

Cl. 7. Heptandria.

Trientalis europæa 591.

Cl. 8. Octandria.

Elatine Hydropiper 597.

Cl. 10. Decandria.

Andromeda calycul. 583.
Saxifraga Hirculus 625.
Dianthus arenarius 613.
Sedum anglicum 604.

Cl. 11. Dodecandria.

Euphorbia exigua 635.

Cl. 12. Icosandria.

Rosa Acharii 577.

Cl. 13. Polyandria.

Ranunculus Lingva 636.
Anemone vernalis 657.

Cl. 14. Didynamia.

Stachys sylvatica 578.
Orobanche major 596.

Cl. 15. Tetradynamia.

Lepidium latifolium 638.
Nasturtium aquatic. 624.
Raphanus Raphan. 623.

Cl. 16. Monadelphia.

Geranium molle 639.
Malva Alcea 601.
sylvestris 602.

Cl. 17. Diadelphia.

Orobus vernus 640.
Vicia pisiformis 608.
Trifolium striatum 616.

Cl. 18. Polyadelphia.

Hypericum montan. 641.

Cl. 19. Syngenesia.

Apargia autumnalis 642.
hispida 643.
Hieracium alpinum 644.
Senecio Jacobæa 606.
erucifolius 607.

Cl. 20. Gynandria.

Orchis pyramidalis 584.

Cl. 21. Monoecia.

Zannichellia palust. 630.
Alnus incana 595.
Carex glareosa 645.

Cl. 22. Dioecia.

Salix purpurea 589.
myrtilloides 646.
Hydrocharis Morsus. 598.

Cl. 23. Polygamia.

Atriplex hastata 627.
latifolia 628.
laciniata 626.

Cl. 24. Cryptogamia.

Lycopod. selaginoides
inundat. 612.
Pilularia globulif. 599.
Isoëtes lacustris 600.
Splachnum rubrum 647.
Urceolaria Acharii 588.
Lichen parietinus 648.
Agaricus junonius
orebius 582.
ermineus
cretaceus 594.

REGISTER
öfver Nionde Bandet af Svensk Botanik.

** efter nummern betyder den andra eller frånvända sidan.*

Acetosa, Acetosella 636 *.
Acharii Ros 577.
Urceolaria 588.
Adstringens 595. 646 *.
Ætherisk-olja, anislik 633 *.
Agaricus campestris 594.
cretaceus 594.
Dermini 582.
ermineus 594.
erebius 582.
junonius 582.
Lepiota 594.
Levcosporus 594.
mutabilis 582.
pratella 594.
Psalliota 594.
Agrostis alba 581.
coarctata 581.
pumila 581.
stolonifera 581.
vulgaris 581.
Aira aquatica 587.
Alcea rosea 601.
Alder 595.
Aller, Alra, Aulra, Ulra 595.
Allmänna Utricularen 585.
Alnus glutinosa 595.
incana 595.
pinnata 595.
Alpiskt Thesium 611.
Alpmngen 611.
Alslägtets skiljande 595.
Althæa 602.
Amentaceæ 646. 595. 589.
Anacamptis 584.
Anagallis 610.
Andromeda, *poetisk likhet dermed* 603.
Andromeda calyculata 583.
Anemone sylvestris 637.
vernalis 637.
Angelica Archangelica 633.
Angräs 600.
Anthemis tinctoria 606.
Aparcia autumnalis 642.
hastilis 643.
hispida 643.
Apotheks Malva 602.
Archangelica 633.
Arder 595.
Arre 595.
Arters skiljande från afarter 643 *. 644 *.
Asperula 609.
Asthma, medel deremot 629 *.
Atripex hastata 627. 628.
laciniata 626.
latifolia 628.
patula 628.
rosea 626 *.
Aulra 595.
Axört 578.

Backtimjan 613 *.
Ballota nigra 578.
Bergs-Hyperik 641.
Betet på Skånska sandfälten 613 *.
lerfälten 616.
Betula 595.
pinnata 595 *.
Bindning af halmtak, korgar m. m. 589.
Bisting att bota 602. 632 *.
Bittersalso 638.
Björkslägtet 595.
Bladomfattad Potamogeton 580.
Blad på Vattenväxter 603.
Blads inskärningar mån af svedjefall? 595.
Blek Kattost 601.
Blomningens lämpande efter vattnets höjd 603.
Blomster-ur 642 *.
Blåmadra 609.
Blåsedragande medel 636 *.
Borgberget i Östergöthland 608.

Bock-Stenbräcka 625.
Boskapens storlek 627.
Boskapsmedicin 622.
Braxnagräs 600.
Brunt kungsljus 590.
Bröstkrämpor, medel deri 602.
BUPLEVRUM TENUISSIMUM 618.
Byll, finbladig 618.

Campanaceæ 629.
CAMPANULA patula 629.
RAPUNCULUS 629.
CAREX arenaria 645.
GLAREOSA 645.
Heleonastes
Caryophylleæ *växande i vatten* 597.
Catabrosia aquatica 587.
Centaurea Scabiosa, *dess parasit* 596.
mest i torra år 596.
CENTUNCULUS MINIMUS 610.
Chenopodium 626.
Chinabark, ersättningsmedel 646. 648.
Chironia 579.
Cichorium Intybus 602.
CIRCÆA LUTETIANA 586.
major 586.
Cochlearia 624.*
Colik, krampaktig 633.*
Columniferæ 601. 639.
Conserva af Kattostblommor 602.
Coronilla Emerus 608.
Coronopus 638.
Crepis 642. biennis 602. 606.
Cuscuta 596.

Damspelskronan *vid Upsala* 629*.
Daphne 611.
DIANTHUS ARENARIUS 613.
plumarius 613*.
superbus 613*.
Dragsjukan 623.
Dul, Dull 578.
Dufkulla 591.
Dufvoträck(blomma) 634.
Dunkel Agaricus 582.
Dyblad 598.
DyHelting 597.

Egyptisk maträtt 602.
Eleocharis 605.
ELATINE HYDROPIPER 597.
triandra 597.
Elfstränders stadgande 595.
Elgmyra 636.
Engelskt Sedum 604.
Engelsk växts upptäckt 604.
Erke-Engelsört 633.
ERYTHRÆA Centaurium 579.
LITTORALIS 579.
pulchella 579.
ramosissima 579.
Ettåriga växters olikhet från fleråriga 616. 639.
EUPHORBIA EXIGUA 635.
Europæisk Trientalis 591.

Fagerblom 591.
Falcaria 621.
Fetknopp, engelsk 604.
Filices 600.
Filipendula aquatica 619.
Finaste af alla Gräslika växter 605.
Fjäder-Nejlika 613*.
Fjäll-Hieracium 644.
Flodgranne 580.
Fluviales 630.
Flygsandsgräs 581. 645*.
växter 613.
Flygsands stadgande påuktigare ställen 595.
Flätning af mattor 615.
Fogelmjölk(ört), gul 634.
Fogelsångsdalen i Skåne 601. 618. 629*.
Fritillaria Meleagris *vid Upsala* 629*.

Frossor att bota 631 *. 648.
Främmande växter, som blifvit inhemska 629 *. 638.
Fröhusen på vattenväxter icke uppspringande 585. 592. 597-600. 603.
Fyrtvillingsväxter 600.
Fårbetets inflytelse på köttet 613 *.
Fåren, för dem skadlig växt 617 *.
Färgning, pomeransgul 578.
grön, brungul 606.
Föda, för Kamtschadaler 606.
bin 590. 602. 603. 634 *.
boskapen 578. 581. 587. 590. 591. 600. 601. 602. 603. 605. 606. 608. 631. 638*.
Joglar 595. 609.
fisk 598. 603. 630.
fåren 586. 595. 609. 631. 634 *.
getterna 637 *.
hästarna 618 *. 623*. 632*. 634*. 638*. 640*. 642*.
rhenen 595. 644*.
svinen 634 *.
vattenkräk 630*.
Föda under hetta och torka 602.

Galtetand 578.
Garfning 595.
Gentiana 579.
GERANIUM MOLLE 639.
rotundifolium 639*.
Giftighet i Vattenumbellaters rotknölar 619 *.
hos vattenväxter 636*.
Grenig Erythræa 579.
Griserod 578.
Groblad, litet 632.
mellan 631.
Grodbett 598.
Grodors tillhåll 578. 598.
Gruinales 639.
Gräs 614.
Gräsätande djur tåla mera Växtgifter 619 *. 636 *.
Grå-Al 595.
Grö, betes 614.
sudetisk 614.
Grön-Al 565.
Gröngödning 623 *.
Grönkål, i dess ställe 622.
Gul Andromeda 583.
Gul Cirse 586.
Gul Rosling 583.
Gullgubbar 606.
Gurgelvatten 602. 632*.
Guttiferæ 641.
Gödning 603.
grön 623 *. 628.
Gökmat 640.

Hafssträndernas växter 615. 618.
mollor 626. 627. 628.
Hafvets strandvall och sandberg 615. 625.
dess bindande 645 *.
Handel med krasse 624 *.
Hannblomningens försvinnande mot norden hos vattenväxter 630 *.
Hedypnois 642.
Hermelinfärgad Agaricus 594.
Hexört 586.
HIERACIUM 642. ALPINUM 644.
murorum
Hirculus Clusii 625.
ranunculoides 625*.
Holnottu 578.
Holoraceæ 626. 631*.
Hosta hos hornboskap 590.
HOTTONIA PALUSTRIS 603.
Hottonsört 603.
Hven 581.
Hvit-Al 595.
HYDROCHARIS MORSUS RANÆ 598.

HYDROCOTYLE VULGARIS 617.
Hydropiper, *namnets olika betydelse* 597.
HYPERICUM MONTANUM 641.
perforatum
pulchrum
Hypochæris 642.
Höst-Lejontand 642.

Jacobæa vulgaris 606.
Jacobs staf 606.
Iberis 638.
Inhemska växter, hvilka 629*. 635*. 638.
Inundatæ Linn. 580.
Jordnöt 634.
Isoëtes 599. 600. 625.
Isolepis 604.
JUNCUS articulatus 615.
conglomeratus 615.
OBTUSIFLORUS 615.
retroflexus 615.

Kalkbildningars växter 615.
Kalljords vegetation 646. 647.
Kattost, blek 601.
röd 602.
rundbladig 602.
Kattrumpa 590.
Klibb-Al 595.
Kloting 599.
Klåcka, rofvelik 629.
utbredd 629.
Klåckslägtets afdelning 629.
Klåda 595.
Klöfver, strimmig 616.
Kolvass 636.
Koppor, lemningar efter dem 602.
Krampfrö 623.
Krasse 624*
förvarande till afsändning 624*.
bredbladig 638.
Kritfärgad Agaricus 594.
Kryphven 581.
Kråklök 634*.
Kungsljus, brunt 590.
Källkrasse 624.
Kärr Hottonia 603.
Kärrpeplis 592.
Kärrtåtel 587.
Kärrväxters förekommande 625.
mindre beroende af climatet 625.

Lakrits, *dess surrogat* 602.
Lappens husgerådssaker 595.
krydda 633.
skinn-benkläder 595.
Lappska öknen 644.
Lathræa 596.
Lathyrus 640.
Laxerande medel för hypochondrister 622.
Leipe 595.
LEPIDIUM LATIFOLIUM 638.
Lejontand 642. 643.
Leontodon 642. 643.
Libsticka 622.
LICHEN PARIETINUS 648.
punctatus 588.
LIGUSTICUM SCOTICUM 622.
Lill-roten, dess läge 624. 638.
Linnæiska åsigters enlighet med nordens vegetat. 635. 643*.
Liten Utricularia 585.
Liten Vattubläddra 585.
Littorella lacustris 631.
Ljus Agaricus 582.
LOLIUM ARVENSE 593.
perenne 593.
temulentum 593.
Loppfrö 632.
Lummerlik vargfot 612.
Luzula 615.
LYCOPODIUM 600. 612.
INUNDATUM 612.
SELAGINOIDES 612.
Selago 612.
Läkemedel mot colik 622.
för boskap 622.

Längor eller vissa dalar i Skåne 629*.
Löfmossor 647.

Madra, blå 609.
Malva Alcea 601.
mauritiana 602.
rotundifolia 602.
sylvestris 602. 606.
Malvaceæ 601. 602. 639.
Mandel-lukt och smak 631*.
Marsilea tetraphylla 599.
Maskkräks tillhåll 598. 605. 632.
Maträtt af Malvæ 602.
Mattor att fläta 615.
Melampyrum 596. nemorosum 640*.
Mellan Utricularen 685.
Melre 626.
Minsta Centunkel 610.
Mjölkört, minsta 635.
Mjölökare 623*.
Molinia aquatica β 587.
Molla, bredbladig 628.
flikig 626.
silfver 626.
spjutlik 627.
utbredd 628.
Monotropa 596.
Morsus ranæ 598.
Mo-Sippa, Mo-Vippa 637.
Mossar i Skåne jemförda med de Lappska 625.
Mossor 647. 648.
Mucilago 602. 632*.
Myriophyllum 603.
Märke, liebladigt 621.

Najades Juss. 580.
Nasturtium aquaticum 624.
Nerfdöfvande gift 619*. 636*.
Nymphæa 598.
Nål-Säf 695.

Oceanens inflytelse 606.
Odonslikt Vide 646.
Oenanthe fistulosa 619.
Ogräs bland vårsäd 623*. 635*.
sätt att utrota 623*.
Olja af frön 623*.
Oljecanaler (vittæ) hos Umbellater 617—622.
Orchis pyramidalis 584.
Ormbunkar 600.
Ornithogalum luteum 634.
minimum 634.
Ornäsbjörken 595.
Orobanche caryophyllacea 596.
elatior 596.
major 596.
vera 596.
vulgaris 596.
Orobus vernus 640.

Papaver 598.
Papilionaceæ 640.
Parasitiska växter 596.
Parasollmossa 647.
Pariser-Circæa 586.
Peplis Portula 592.
Peppar, fattig mans 638.
Pepparrot 638.
Persilja, Vild hafs 622.
Pfefferkraut 638.
Phalangium 634.
Phellandrium aquaticum 619.
Pilularia globulifera 599. 600.
Pip-Ranke 619.
Plantagines 610.
Plantago acuta 632*.
altissima 632.
dubia 632.
febrifuga 631*.
lanceolata 632.
maritima 632*.
media 631.
minor 632*.
major 632*.
Poa remota 614.
sudetica 614.
trivialis 614.

Polygonum Hydropiper 597.
Potulaks Peplis 592.
POTAMOGETON, *nedstigen led derifrån* 630.
PERFOLIATUM 580.
pusillum 630*.
Potamophilæ 630.
PragtNejlika 613*.
Preciæ 603.
Primlernas ordning 603.
Prof på mossars oduglighet 625.
Psyllii sem. 632.
Pulsatillernas *fördelning* 637.
Pyramidalisk Orkis 584.
Pyrenæisk växt 604.

Radicula, dess läge mot hjertbladen 624. 638.
Radiser, i deras ställe 629.
RANUNCULUS Flammula 636*.
LINGVA 636.
Raphania 623.
RAPHANUS RAPHANISTRUM 623.
sativus 623.
Rapunculus 629.
Rapunzel, äkta 629.
Retningar att förtaga 602. 632*.
Rhenmossa 648*.
Rhevmatism 633*.
Rhizospermæ 599. 600.
Rofvelik Klâcka 629.
Romersk maträtt 602.
Roslik pragtväxt 601.
ROSA ACHARII 577.
canina 577.
dumetorum 577.
senticosa 577.
Ruppia 630.
Rättika, trägårds 623.
åker 623.
Röd färg 602.
Röd kattost 602.
Röd pil 589.
Rödvide 589.
Rödört 579.

Sagittaria 598.
Saleb 584.
SALIX fusca 646.
Helix 589.
MYRTILLOIDES 646.
PURPUREA 589.
Sallat, i dess ställe 602. 620*. 623*. 624*. 634*.
krydda dertill 638*.
Salsa 638.
Saltbete 618*. 627.
Saltvattens växter 630*.
Saltvikar och Saltmarker 627.
Sammandragande medel 595. 602. 646. 639.
Sandfält i Skåne 613.
Sand Nejlika 613.
Santalaceæ 611.
SAXIFRAGA HIRCULUS 625.
SCIRPUS ACICULARIS 605.
lacustris 636.
palustris 605.
setaceus 605.
Scorzonera 642.
Secale cornutum 623*.
SEDUM album 604.
ANGLICUM 604.
dasyphyllum 604.
rubens 604.
Selinum 617.
Semiflosculosæ 642—644.
Sem. Psyllii 632.
Senapismer 638*.
Senapslika frön 624*.
SENECIO aquaticus 606.
ERUCIFOLIUS 607.
JACOBÆA 606.
tenuifolius 607.
SHERARDIA ARVENSIS 609.
Siliquosæ, deras indelning 624.
Sippslägtets fördelning 637.
Sisarum 621*.
Sison 617*.
Sisymbrium Nasturtium 624.
SIUM ANGUSTIFOLIUM 620.
FALCARIA 621.
latifolium 620.

Sium minus 620.
nodiflorum 620.
repens 620.
Sjöfolksmedicin 622.
Skadliga växter för fåren 617.
Skanörs traktens afmagring 607
Skarlakansgräs 578.
Skarphårig Lejontand 643.
Skedört 624*.
Skidväxternas indelning 624.
Skogs Stachys 578.
Skottsk Libsticka 622.
Skottländsk växt 604.
Skowpryd 591.
Skrifbläck 565.
Skånes fårkött 613*.
kärr 625.
lerslätt 616. 602. 606. 607.
mossar 625.
sandfält 613.
saltvikar 627.
växter 586. 589. 596. 601. 602. 607. 609. 613. 616. 618. 621. 626. 627. 629. 635.
Skäggört 590.
Skärpa (*acre*) 617. 623*. 636*. 638*.
medel deremot 602. 636*.
Skörbjuggsört 624*. 636*. 638.
Slag-skog 595.
Slem (*mucilago*) 602. 632*.
Slåsskämpar 631.
Småtäck-Erythræa 579.
Sockerroten 621*.
Spanska flugor, medel deremot 602. 636.
Sparris, i dess ställe 629.
Spartium scoparium 596.
Spenat, i dess ställe 602. 624*.
Spermacoce 609.
Spikblad 617.
Spindelört 611.
Splachnum rubrum 647.
Spänningar, att lindra 602.
Stachys sylvatica 568.
Staduflur 642.
Stellatæ 609.
Stenbräcka 625.
Stephans ört 586.
Stinknässla 578.
Stjerneblomma 591.
Stockros Malva 601.
Stor Circæa 586.
Storknäf 639.
Strand-Erythræa 579.
Strandväxter 604.
Stratiotes 598. 630*.
Strålblommors utbildning m. m. 606.
Ståud-boört 606.
Stäkra 619.
Stärkelse (*Amylum*) 634*.
Sudetisk Grö 614.
Svartfärgning 595.
Svart Verbascum 590.
Svensk Botaniks beskaffenhet 631. 644.
Svensk Stockros 601.
Svärdsliljelika växter 614. 636.
Säf 605.
Söt smak 587. 602.
Sötvattensväxter 630.

Tallmoarnas uppkomst 637.
Tandborstar af rötter 602.
Tannin 595. 646.
Taraxacum 642.
Tetradidymæ 600. 612.
Tetradynamisternas indelning 624.
Thesium alpinum 611.
Linophyllum 611.
Thlaspi 638.
Tott-orkis 584.
Tricoccæ 635.
Trientalis europæa 591.
Trifolium medium 616.
pratense 616.
striatum 616.
Tripetaloideæ 598. 630.
Trångbröstighet, medel deremot 629. 633.

Tvåbyggareart 603.
Tågar liknande linets 602.
Tåg-slägtet 615.
Tåg, knapp 615.
ryl 615.
trubblommig 615.

Ulex 596.
Ulra, rättare Aulra el. Alra 595.
Umbellaters *indelning* 617. 633.
kronblad nära vattenytan 617*.
fröns föreningssyta 617.
sydligares blommor 618. 622.
den torraste Svenska 621.
från continentens torraste slätter 621.
på hafsstrand 622.
på Lappska fjällen 633.
Ungerskt fårkött 613*.
Urceolaria Acharii 588.
Urindrifvande medel 619. 620. 624*. 629*.
Utricularia minor 585.
Utslag i hufvudet 595.

Vaccinium uliginosum 646.
Varmare länders maträtt 602.
Vassportulak 592.
Vattendammar till krasses förökande 624*.
Vatten-Molinia 587.
Vattenmärke, allmänt 620.
ledblommande 620.
litet 620.
smalbladigt 620.
Vatten-nafle, allmän 617.
Vatten-Rölleka 603.
Vattens inflytelse på blomningen 597. 599. 603. 630.
Vatten-Serfva 630.
Vatten-umbellaters *giftighet* 619*.
storlek 620.
Vattenväxt på gränsen af de tydligen blommande 630.
Vattenväxters sätt att växa 598. 603.
Vattenälskare Grodbett 598.
VERBASCUM NIGRUM 590.
Verke till byggnader under vatten 595.
VICIA cracca 608.
PISIFORMIS 608.
Vild malva 602.
Virea 642.
Vittæ (Oljecanaler) hos Umbellater 617—622.
Vårfrudags lök 634.
Vår-Gökmat 640.
Vårsippa 637.
Väderdrifvande medel 622.
Vägg-Laf, - mossa 648.
Välluktande hafskuster i Södra Frankrike 613.
i Skåne 613.
Växters beroende af ståndorten 596. 629. 632. 633. 636. 637. 638*.
Växter funna sedan Linnés tid 604. 608. 614. 615. 618. 621. 629. 635.
den ansenligaste bland dem 608.
Växt-geografi 640*.
Växtställe, enskildt, i Östergöthlands bergstrakt 608. 611.
i Östra Småland 611.
i Skåne 629.

Yngsjömosse i Skåne 625.

ZANNICHELLIA PALUSTRIS 630.

Åker-Lolium 593.

Åkergräs af täckaste slagen 609.
bland vårsäd 623.
i södra orterna 609. 623.
utom riket 621.
Åker-rättika 623. 624.
senap 623*.
Åker Sherardsört 609.
Ålgräs 580.
Ålnate 580.
Amöja 636.

Ältgräset 636*.
Ärd 595.
Ärtformig Vicker 608.
Ärtqväljare 596.
Ärtstrypare 596.
Ätliga ämnen hos giftiga växter 629.

Öfvergångsbergens-*växter* 601. 618. 629.
lerschiffer 618. 629.
Öfversvämmad Vargfot 612.
Ögonen, fläckar derpå 602.
Öppet lif att befordra 602.
Österns (Orientens) växter 640. 647.
Östersjöns sand 613. *återkastad* 625.
grus 645.

New York Botanical Garden Library
3 5185 00280 2625